בית יעקב

ליטעראַרישע שריפט פאַר שול און היים

דינט די ענינים פון בית־יעקב שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות־אגודת־ישראל אין פּוילן

רעדאַקטירט דורך א. ג. פרידנזאָן

ב"ה, לאָדזש־קראָקע־וואַרשע | מרחשון תרצ"ה | נומער 119 | עלפטער יאָרגאַנג

מיט באַנייטע כוחות!

ארכיון אסופות

מיט צוועלף יאָר צוריק האָבן מיר אָנגיהויבן אונדזער אַרביט, ס'איז דעמאָלט גיווען די אידעאַליזם־תקופה אין דער אַגודה־באַוועגונג.

אַלץ וואָס האָט גיהאַט אַ שייכות מיט אגודת ישראל, מעג עס זיין די שווערסטע און פאַראַנטוואָרטלעכסטע אַרביט, איז עס גיווען אַן אידעאַישער ענין.

אָן חשבונות און אָן דערוואַרטונג אויף באַלוינונג, האָט מין אָנגיהויבן שאַפן פאַר זיך, פאַר דער תורה, פאַרן כלל ישראל און פאַר יידישקייט.

הארכיון היהודי

מיר זענין אַ־ויס מיטן רוף צו ראַטעווין די קינדער, דאָס יונגע פרויען־דור פון ווייס־בלאָער אַסימילאַציע און פון רויטן שמד.

הונדערטער אַגודיסטן האָבן אויפגיכאַפּט אונדזער רוף; גישטעלט זיך צו דער עבודת־הקודש פון שאַפן בית־יעקב שולן, גרינדן בנות־אָרגאַניזאַציעס און האָבן דערמיט אָפּגיראַטעוועט אַ גאַנץ דור פאַר ג—טס פאָלק!

צווישן איין טריט און צווייטן איז גישטאַנין אַן־אייזערנע וואַנט, צווישן איין שפּאַן און צווייטן זענין גילעגן דערנער און אַבני־נגף.

דאָס אַגודה־לעבן איז גיגאַנגין אַמאָל אַרויף, אַמאָל אַראָפּ. עליות און ירידות, נצחונות און דורכפאַלן אָבער — גישטאַנין זענין מיר ווי אַן־עמוד־הברזל, נישט אַראָפּגילאָזט די העגט און „מעוני" גיטון אונדזער חוב ווי ס'וואָלט גיווען „מעושר".

יאָרן און יאָרן האָט גיהערשט אין דער אַגודה־בעוועגונג, יענער ריינער אידעאַליזם וואָס האָט מיט זיין ריינקייט און ערלעכקייט גיגעבן מוט און כוח בייצוקומין אַלע שוועריקייטן, אָפּצושלאָגן אַלע אָנגריפן און גישטאַרקט צום ווייטערדיקן בויען און שאַפן.

אין אַלע צייטן האָט מין פאַרשטאַנין וואָס עס באַטייט אַן־אַגודיסטישע צייטשריפט, אַ־ריין יידישער און גוט־ליטעראַרישער זשורנאַל, פון אַלע זייטן, פון אַלע אַגודיסטישע פירער און עסקנים, האָט מין גישטאַרקט, אויב נישט מיט ממשותדיקע הילף, כאָטש מיט דערמוטיקונגס־רופן און גיטריישאַפט צום אידעאַל.

אַנדערע צייטן היינט...

מוזן מיר איצט אָנגורטן די לענדן, טאַקי אַציגד מערבב זיין דעם שטן און גאָר מיט באַנייטע כוחות פאַרשטאַרקן אונדזער היסטאָרישע־זאַך. פאַרפאַנצערן אונדזערע אידעאַלן, אויפהייבן הויך די פאָן פון ריינים אַגודיזם, תורה און יידישקייט.

בנות פירערנס און לערערנס!

צו אייך, צו די וואָס פאַרשטייען טיפער דעם אַגודה־רעיון, צו אייך זאָגן מיר: איר וואָס האָט שוין גילערנט און ווייסט אַז מע דאַרף אַ סך לערנין, כדי צו קאָנין גוט תופס זיין דעם מהות פון אַגודיזם און זיינע השקפות אויפן לעבן. איר, וואָס שרייבט אונדז טאָג־איין, טאָג־אויס, וועגן דוחק פון ליטעראַטור פאַר דער יוגנט. —

נעמט איר אונטער אַקציעס כדי צו פאַרפעסטיקן אייערע אייגענע פּאָזיציעס.

קודם — גיט כוח און קראַפט, די צענטער־ פּאָזיציע וואָס עס זענין די „בית־יעקב" בלעטער וואָס לאָזט הערן אייער שטים אין דער גרויסער ברייטער וועלט.

אין יעדן אָרט ווי איר גיפינט זיך, רופט צונויף גרויסע אסיפות פון יידישע פרויען. רעט צו זיי וועגן דער באַדייטונג פון דער אָרטאָדאָקסישער פּרעסע „טאָגבלאַט" און דערביי רופט אַריינצונעמין אין די יידישע שטובן דעם ריין־אַגודיסטישן און ערנצט ליטעראַרישן בית־יעקב־זשורנאַל.

פאַרגעסט נישט אין אייער שליחות, גידענקט אין אייער אחריות און זאָלן אייך נישט אָפּשרעקן קיין שוועריקייטן.

אַ סך דערנער וואַקסן אויס, מבפנים ומבחוץ, זיי צעלייגן זיך אויפן וועג פון אונדזער אַרביט, דאָס איז אַ שטיקל־אַרביט פון דעם אַלטן יידישן שונא דעם „יצר הרע". זייט־זשע איר ביים רייניגם גידאַנק און ביים פּוילן באַוואוסטזיין פון אייער גרויסע אויפגאַבע.

מיר האָבן דאָס פולע פאַרטרויען צו אייך, מיר ווייסן אַז פון אייך ווערט גיבויט דאָס ריינע אַגודיסטישע לעבן און אויב די אַגודיסטישע וועלט ווייס עס נאָך נישט גוט, קאָנט איר עס דערגרייכן און באַווייזן דורך אַריינפירן אין יעדן אַגודיסטישן הויז אייער גידרוקט וואָרט. —

רוימט אָפּ די דערנער פון אייער־אונדזער וועג און זייט זיכער אַז סוף־כל־סוף, וועט דאָס גאַנצע אַגודיסטישע לעבן אַוועק אויפן וועג וואו עס באַדאַרף צו גיין, אויפן וועג פון אויפלעבן דאָס גאַנצע יידנטום אַלס פאָלק וואָס לעבט מיט זיין אמונה און תורה אין אַלע זיינע ווינקעלעך.

הרב מאיר שפירא

ווער ווייסט וועמינס מארגן ס־איז...*)

זי האט גיהאט ביי וועמען מדות זיך צו לערנין, און האט אויך ערלערנט.

איר פאטער ז"ל דער באקאנטער גאון און צדיק ר' שמואל יצחק שור, דער מחבר פונים בארימטן ספר „מנחת שי"ג האט מיט זיין גרויסער חכמה און צדקות, א אוצר פון יראת שמים און מדות טובות אלע זיינע טעכטער איבערגיגעבן, און צו מיין מוטער ע"ה פלעג ער אפט זאגן: „רבות בנות עשו חיל, ואת עלית על כלנה".

א ווארים יידיש הארץ. ענערגיע און אונטערנעמונגס־גייסט ווי אנ׳אמתע „אשת חיל".

און ביי דעם אנ׳אוצר פון סבלנות, צניעות און באשיידנקייט, ווי א כבודה בת מלך פנימה.

אט דיביידע עקסטרעמע מדות, האבן זיך צוזאמין אין איר נשמה קאנצענטרירט. האט ווער גיהאט עפיס א צרה בתוך ביתו, אדער האט ווער גידארפט אנ׳עצה טובה, איז די ערשטע בעגעבנהייט צו מיין מוטער ע"ה גיוועזן.

זי האט תמיד א טרייסט־ווארט גיפונין, דעם גידריקטן לייכטער צו מאכן אויפן הארצן, אויך א קלוגע עצה גיטראפן ווי אזוי יענים פון זיין פארצווייפלטער לאגע ארויסצופירן.

* * *

גאר א באזונדערע ענערגיע און צדקות האט מיין מוטער ע"ה ארויסגיוויזן ביים דערציען אונדז קינדער.

חכמת נשים בנתה ביתה...

די ערשטע בליקן מיינע צו מיין גיטרייע מוטער ע"ה זענין א וודאי גיווען ווען זי האט מיין וויגעלע גיוויגט מיט דעם טראדיציאנעלן לידל; לערן יונגעלע תורה, דאס איז די בעסטע סחורה. איך נאטירלעך גידענק עס נישט, נאר איך גלייב, אז ס׳איז אזוי גיוועזן, איך גלייב עס, און שפיר עס אויך אינסטינקטיוו.

אבער וואס איך גידענק שוין יא, איז, דאס, וואס זי האט מיר גיזאגט, ווען איך האב די חומש־דרשה גיענדיקט; לערן מיין קינד, לערן און איך וועל נאך זוכה זיין דיין רבנות־דרשה צו הערן.

און ווען איך האב שפעטער מיט 16 יאר ביים איבערנעמין דאס רבנות אין גלינא די ערשטע דרשה גיהאלטן, האט זי מיך אין אירע ווערטער דערמאנט.

קיין אנדערן פארלאנג האט זי פון אונדז קינדער, איבערהויפט, קיינמאל נישט גיהאט, דער איינציקער וואונטש איז תמיד גיוועזן, אז מיר זאלן גיין בדרך התורה.

נאך היינט שטייט מיר דאס בילד פאר די אויגן, ס׳איז גיוועזן א טאג נאך אסרו חג פון פסח אינים יאר תרנ"ד.

ווען איך — אלס זיבן־יעריק קינד — בין דעמלט אין שטוב אריינגיקומין, און האב זי גיטראפן זיצן טיף פארדאגהט אין די מחשבות, און זי האט אויך גירעט ווי צו זיך אליין:

„דער טאג וואס גייט אוועק קומט צוריק".

און ווער ווייסט... ווער ווייסט...

אזא גרויסע תורה און אזעלכע קליינע קרבנות.

„און ווער ווייסט... ווער ווייסט"...

און אז זי האט מיך אין דער מינוט דערבליקט האבן זיך טרערן אין אירע אויגן באוויזן.

מאמעשי, זאג מיר וואס איז גישען?

האב איך אנגיהויבן יאמערלעך זיך צו בעטן.

זאג מיר מאמעשי קרוין, זאג.

און דא האט זי מיר דערציילט: אז מ׳האט נאך פאר פסח באשטעלט פאר מייניטוועגן א מלמד פון סעביסטאוו א ת"ח גדול וי"ש מ׳האט אים טעלעגראפיש באשטעטיקט 300 רובל א זמן — חוץ אלע הצטרכותן — און ס׳איז שוין 2 טאג נאך פסח, מ׳הערט נישט און מע זעט נישט.

ווייסט מיין קינד האט זי אויסגיפירט:

יעדער טאג וואס גייט אוועק אומגילערנט איז אנ׳אבדה שאינה חוזרת...

און ווער ווייסט וועמינס מארגן עס איז...

און אפשר האבן מיר אים א צו קליין שכירות באשטעטיקט, אמת, ביי היינטיקע צייטן איז דאס אויך א קרבן.

אבער פאר אזא גרויסע תורה איז דער קרבן צו קליין... און ווער ווייסט... און נאכאמאל האבן זיך טרערן אין אירע אויגן באוויזן.

די טרערן פון מיין גיטרייער מוטער ע"ה זענין נישט גיוועזן לבטלה. נאך אינים זעלבן טאג איז מיין רבי ז"ל ר' יי[illegible]לום פון סעביסטאוו גיקומין, ביי וועלכן איך האב פון תרנ"ד ביז תר"ס רצופים גילערנט.

אט דער רבי מיינער איז גיוועזן א סימבאל פון „עושה מלאכת ה' באמונה" און די טרערן זענין באמת כדאי גיוועזן.

ווי עס זעט אויס האבן די טרערן פון מיין מוטער ע"ה און באזונדער די ווערטער: „פאר אזא גרויסער תורה זענין די קרבנות צו קליין" אויך ביים זיידן ז"ל — דער פאטער פון מיין מוטער הגאון אבד"ק מאגיסטרישץ ז"ל — אנ־אפקלאנג גיהאט.

ווי אזוי ער האט דאס גיוואוסט ווייס איך נישט עד היום, נאר דאס גידענק איך, אז ווען איך בין אינים יאר תר"ס אין דער באגלייטונג פון מיין מוטער ע"ה גיפארן צום זיידן ז"ל קיין מאגיסטרישץ לערנין, און בין דעמלט זייער קליין גיוויקסיק גיוועזן, האט דער זיידע ז"ל מיך באטראכט און זיך גיווענדיט צו מיין מוטער ע"ה שמייכלינדיק מיט די ווערטער: אזא גרויסע תורה... און אזא קליינער קרבן?... מיין מוטער ע"ה האט אים שלאגפערטיק גיענטפערט: זה הקטן, גדול יהי'...

כ"ד ניסן תרע"ה האט זי איר הייליקע נשמה דעם הימל איבערגיגעבן.

אבער נאך איז פריש אין זכרון ביי אונדז קינדער איר גאנצער פארלאנגין און שטרעבן.

און ווען מיר קומט אויס צו אגיטירען פארן „דף־יומי" ווידערהאל איך אירע ווערטער: „יעדער טאג וואס גייט אוועק אומגילערנט איז אנ׳אבדה שאינה חוזרה" איז ווער ווייסט וועמינס מארגן ס׳איז.

און ווען איך אגיטיר פאר דער לובלינער וועלט־ישיבה, קומט מיר נאכאמאל אויס צו ווידערהאלן אירע ווערטער: אלץ וואס מע גיט היינט איז א קרבן, אבער פאר אזא גרויסער תורה זענין די קרבנות צו קליין...

און ווער ווייסט... ווער ווייסט...

---

*) א מאמר, וואס דער לובלינער רב זצ"ל האט בשעתו אנגישריבן צום צענטן יאר־צייט פון זיין מוטער ע"ה.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ווע... ווע... ועכשיו...

נגינה, איז גיווען איינס פון די באליבסטע ענינים ביים לובלינער רב. ווער ס'האט געהערט אמאל זינגען דעם לובלינער זצ"ל, איינס פון יענע בראצלאווער ניגונים אדער אפט זיינע ספעציפישע ווי „צמאה לך נפשי" „לבי ובשרי", דער האט ארויסגעפילט די פאעטישע נשמה פון רב. א „אם אמרתי מטה רגלי" — מטה, מ--טה מ--טה אזא „מטה" דיקייט פון רב האט גיקאנט צעטאנצן און צעשפילן אלע סטרונים פון א יידישער נשמה.

ביים טיש פלעג ער זינגען, זה השולחן — ביים סוף — ועכשיו שאין בית המקדש קיים האט ער גיגעבן א גישריי ווע... ווע ו—עכשיו... האט עס הערצער צוריסן צושניטן און צובראכן, דער גאנצער טראגיזם פון גלות־השכינה, דער פייער־גרויל פון אונדזער היינטיקן עכשיו, וואס האט אויפגיציטערט, דער מעכטיקער און דער מעכטיקסטער אויסדרוק פון דעם אלים איז גיווען זיין טיף נשמהדיקער קרעכץ.

ווע... ווע... ועכשיו...

א יאר פאר זיין פטירה, גייענדיק אין גארליץ האט ער אין א שמועס מיטן שרייבער פון די שורות גיזאגט:

„יא, שמחה קאן נאר פארמאגן א גלייך הארץ און נישט קיין פארקרומטס. ולישרי לב — שמחה. מע דארף זיך קאנען פרייען מיט יסורים וואס זייער מקור איז א גלייך הארץ, זעלטן ווער, וואס ג—ט האט אים גיבענטשט דערמיט, ער זאל נישט זאגן ביים ערשטן נסיון „המ... ג--ט האט מיך גישטראפט דערמיט".

און ער זצ"ל האט זיך גיפרייט, גיפרייט מיט די יסורים של אהבה, וואס איז גיווען איין תוך־תוכו זיין הייליקער און אידעאישער ציל — יח"ל.

מיר גידענקין יענים טריבן פרייטיק־פארנאכט, ווען מ'איז אין די שטעטלעך גיוואר גיווארן וועגן זיין פטירה, ווער האט גיגלויבט?

רבי מאיר שפירא איז נישטא צווישן אונדז.

און ליידער... ליידער.

ווע... ווע... ועכשיו...

היינט גלייבן מיר שוין, מיר פילן זיין אפוועזנקייט אויף יעדן טריט. ער איז נישטא דער פאטער פון א שטיק דור. ער איז נישטא דער חבר און ליבער מיט־מענטש אין אלע זיינע ליידן און פריידן. עס איז נישטא דער מוח פון „אור המאיר", ס'איז נישטא דאס הארץ פון אומאויפהערלעכן מיטפילן יעדן ייד.

* * *

די ספרים הקדושים שרייבן:

אין טאג פון יארצייט ווערט די נשמה נתעלה אין א העכערן היכל.

יא, גרויסער רבי און מדריך!

דיין הייליקע נשמה ווערט היינט נתעלה און מיר פאלן אלס נידריקער און נידריקער, מיר זינקען וואס אמאל טיפער און טיפער. ליידן, יסורים אומדער־טרעגלעכע, פירוד־לבבות צווישן אייגענע, פול איז דערמיט יעדעס שפעלטעלע אויף אונדזער עולם־קטן.

אבער נאכמער, נאך ווייטיקדיקער.

מיר פילן שוין נישט, מיר ווערן טעמפ, גלייכגילטיק, ס'ווערט זעלבספאר־שטענדלעך. יא, ס'פעלט שטארק דער וואס זאל אויסקרעכצן דעם גרוילעכן ווע... ווע... ועכ—שיו...

* * *

דער חידושי הרי"מ זצ"ל האט גיזאגט: יעדער עכשיו איז אן־אנדערער ואם לא עכשיו — אויב נישט אין דעם עכשיו — אימתי — נאר אין וועלכן. שפעטער איז שוין אן־אנדערער עכשיו.

אינים היינטיקן עכשיו מוזן מיר גידענקין זיין יורש — ישיבת חכמי לובלין — די יידישע פרוי מיט איר אייביק מוטערלעכן חוש פאר ישיבה־תלמידים מוז אויפוואכן אין זיך, מוז צושטייער געבן צו דעם גרויסן בנין, צום חינוך פון אונדזער עתיד מיט אלע מעגלעכקייטן.

* * *

ער לעבט נישט דער זינגער

גיזונגען ר'האט א ניגון.

און נישט פארענדיקט...

נישט פארשטאנען און דערהערט גיווארן...

היינט פארשטייען מיר.

האט ער אויפגיהערט צו זינגען —

ווע... ווע... ועכשיו...

האבן מיר אנגיהויבן פילן אן א ניגון.

מיר פילן אים דעם „ועכשיו" אן אים, אין אלע רמ"ח אברים.

מיר הערן נאך דעם עכא... וואו? אין די ווענט פון ישיבת־חכמי־לובלין וואו ס'איז שפתותיו דובבות, אין מויל פון זיינע תלמידים.

ווען מיר ווילן דערמאנען דעם מאמר:

גדולה מיתת צדיקים, כשרפת בית אלקינו.

איז דער פאסיקסטער אויסדרוק פון אונדזער יתום־צער, דער שארפסטער און בולטסטער סימן פון אונדזער עלנט און פארלאזנקייט, זיין אייגענים ניגון.

ווע... ווע... ו—עכשיו...

ש. אלתר

---

* דעם היינטיקן ווינטער, דריטער לאנד־צוזאמענפאר פון בנות־אגודת־ישראל אין פוילן.

פירט אדורך די תרומת־חברה־אקציע אויפן יאר תרצ"ה

היינטיקן ווינטער וועט זיך צונויפקומען דער דריטער לאנד־צוזאמענפאר פון בנות־אגודת־ישראל אין פוילן. דער דאזיקער צוזאמענפאר האט צו פארענטפערן די ברענענדסטע און אקטועלסטע פראגן פון ארטאדאקסישן פרויען־לעבן בכלל און פון דער פרויען־יוגנט בפרט.

דער צוזאמענפאר דארף אבער קודם־כל אפשפיגלען די כוחות־פארהעלטענישן פון אונדזער באוועגונג, אונדזער נומערישער קראפט און אמתער סטא־טיסטישער גרויס, און דאס קאן נאר גישעען ווען עס וועלן זיין א גרויסע צאל וועלערנס פון דעלעגאטנס. וואס גרעסער די צאל וועלערנס אלס גרעסער די צאל דעלעגאטנס און אלס וואגיקער עס וועט זיין די השפעה און תועלת פון צוזאמענפאר.

פארשאף־זשע דיר וואל־רעכט דורך תרומת־חברה!

תרומת־חברה איז דער איינציקער צייכן פון דער אנגיהעריקייט פון דער יידישער טאכטער און פרוי צו דער איינציקער אמת־יידישער פרויען־ארגאניזאציע, „בנות אגודת ישראל" און קיין שום בת־ישראל טאר זיך נישט אפזאגן פון געבן מאראלישע און מאטעריעלע הילף דורך תרומת־חברה.

תרומת־חברה שליסט איין די יידישע פרוי אין דער גרויסער היסטא־רישער אגודה־באוועגונג, וואס איז פארשפרייט אין דער גאנצער וועלט און שטארקט דאס יידישע פאלק, זיין גייסט, זיין קולטור און זיין גרויסן נאמען פון אמאל ביז אין דער ווייטער צוקונפט אריין.

תרומת־חברה גיט דאס רעכט צו וועלן און גיוועלט צו ווערן אין די צענטראלע לייטנדע קערפערשאפטן פון דער בנות־באוועגונג.

תרומת־חברה קאן מיז אויך אויסקויפן דירעקט אין דער בנות־צענטראלע שיקנדיק 1 גילדן אויף פ. ק. א. 67.795

די בנות גרופן וועלכע האבן נישט באקומען צוגישיקט דאס ת"ח מאטעריאל דארפן דאס תיכף ארויספאדערן.

אדרעס פון דער צענטראלע:

Sekretarjat B. A. J. Łódź, skrzynka pocztowa 156.

ארכיון אסופות

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ווייסן און פאַרשטיין

פון **יהודה לייב אָרלעאַן**

ד״ר נתן בירנבוים שיחי׳ — צו זיין זיבעציקסטן געבוירן-טאָג.

א׳

דער ערשטער אָנשטויס אינים שינוי פון פינצטערניש צו ליכט, דער ערשטער אָנבליק אינים הבדל צווישן שוואַרץ און ווייס, געבוירט ביים קינד באַוואונדערונג. דאָס איז די ערשטע שפּראָצונג פון זיין אינטעליגענץ. דערמיט עפנט זיך זיין ווייסנס־קעמערל אויפצונעמען אַלערליי ידיעות.

וואָס איז אייגנטלעך די דאָזיקע באַוואונדערונג? דאָס קינד דערבליקט די קעגנזעצלעכקייט צווישן זאַכן און דערשיינונגען, ס׳דערפילט די געהיימע שייכות צווישן איינס און דעם אַנדערן און ס׳פרעגט די פּשוטע שאלה: וואָס איז דאָס? דאָס איז אָבער נישט בלויז שאלה, דאָס איז מער באַוואונדערונג ווי שאלה. איידער ס׳קומט נאָך דער ענטפער, איז שוין צונ׳אים דערגאַנגען אַ געוויסע ידיעה, איז שוין אים באַקאַנט געוואָרן אַ געוויס נייעס, איז שוין אים נתגלה געוואָרן אַ סוד, די באַוואונדערונג דריקט אויס די זיכערקייט, אַז סתירות זענען אוממעגלעך, אַז אונטער דעם שלייער פון די קעגנזאַצן ליגט באַהאַלטן די פאַקטישע איינהייטלעכקייט.

די שאלה פאַרן קינד איז דעריבער נישט „וואָס איז דאָס?”, נאָר גיכער „ווי אַזוי איז דאָס?”. וואָרן פאַקטיש זעט דאָך דאָס קינד וואָס דאָס איז. די זאַך אַדער דערשיינונג איז דאָך געוואָרן קאָנטאַקטירט מיט זיינע חושים. ס׳וויל נאָר איצט אויך וויסן, ווי אַזוי די קעגנזאַצן זענען צווישן זיך פאַרבונדן.

די אַנטהילונג פונים שלייער, די אַנטפּלעקונג פונים סוד, דער ערשטער ענטפער, מאַכט פריי דעם אינטערעס פונים קינד פאַר אַ ווייטערדיקער באַוואונדערונג, פאַר אַ צווייטער שאלה. מיט יעדער אויפקלערונג באַווייזט זיך אַ טיפערע סתירה, אַ בולטערער קעגנזאַץ. דערפון קומט אַ גרעסערע באַוואונדערונג און ממילא אַ שטאַרקערע שאלה.

וואָס איז אָבער די סיבה דערפון? פאַרוואָס איז טאַקי דער ענטפער נישט גרינטלעך?

דער ענטפער אויף דער שאלה פון „ווי אַזוי” איז לימוד. לימוד מוז געגעבן ווערן סיסטעמאַטיש. סיסטעם איז ממש דער היפּוך פון גאַנצקייט. סיסטעם איז אויסגעשטעלט אויף דער מאָס פונים תלמיד. סיסטעמאַטיש לערנען הייסט: באַקומען טיילווייזע ידיעות. דאָס, וואָס איז פאַרן תלמיד פול, איז נאָך פאַרן לערער פעלערהאַפט.

אויך פאַר אונדז, דערוואַקסענע, זענען די באַקומענע ידיעות, די וויסנשאַפטלעכע ענטפערס, נישט פול און גרינטלעך. נאָך דער גאַנצער אַנטוויקלונג פון דער וויסנשאַפט ווינקט נאָך אַלץ אַ פוירער די נאַטור פון אונטער איר שלייער מיט דער אייביקער סודותדיקייט. יעדער דור ווערט דורך דער וויסנשאַפט געוואָר עפּיס נייעס אין דער געזעצמעסיקייט פון דער נאַטור. יעדער דור באַקומט נאָר בכן אַ טייל פון דער פאַקטישער גאַנצקייט.

אויב די וויסנשאַפטלער ווילן עפּיס באַענטפערן, אויב זיי ווילן באַווייזן דעם צוזאַמענהאַנג צווישן די קעגנזאַצן, אויב זיי ווילן עפּיס דערקלערן מיטן סדר פון די סיבות, מוזן זיי צו־ערשט אַרומקרייזלען אַ געוויסן שטח. נאָר אינים אָפּגעגרעניצטן שטח קאָנען זיי אָנווייזן אויף אַ שטיקל סדר. איבער דער ליניע, אינים גאַנצן היקף פון דער בריאה, בלייבט ווייטער אַלץ פאַרהילט און פאַרשלייערט.

אויב מע וויל, למשל, דערקלערן די געזעצן פון דער פּסיכיק, מוז מען זיך קודם־כל אָפּזאָגן פונים תּופס זיין דעם מהות פון דער נשמה. די שאלה, ווי אַזוי איז דער קאָנקרעטער גוף מחובר מיט דער אַבסטראַקטער נשמה, מוז געשטעלט ווערן אויסער דער ליניע פון אונדזער פאָרשונגס־שטח. ערשט דעמלט קאָן מען עפּיס זאָגן וועגן אופן פון איר וויר ונג.

אין אַנדערע פאַלן מוז דער פאָרשונגס־שטח נאָך פיל מער ווערן פאַרקלענערט. די וויסנשאַפטלעכע ענטפערס זענען אין תוך די אייגענע, וואָס מיר געבן די קינדער. אויב דאָס קינד, למשל, פרעגט די סיבה פונים טאָג־ליכט, באַענטפערן מיר מיטן פאַקט פון דער זון־דערשיינונג. איז אָבער דאָס שוין דער פולער ענטפער? בלייבט שוין נאָך דעם גאָר נישט צו פרעגן? מיר האָבן דאָך נאָר דערמיט אָפּגעטיילט עפּיס פון דער גרויסער שאלה און דאָס באַענטפערט. מאָמענטאַל נעמט עס צו דעם טיילווייזן ענטפער; אָבער באַלד נאָך דער באַרואיקונג שטויסט זיך עס שוין ווידער אין דער טיפערער שאלה.

אַזוי איז עס אויך מיט דער גאַנצער וויסנשאַפט. די שאלה, „ווי אַזוי איז דאָס?” באַענטפערט דער וויסנשאַפטלער נאָר אויבנאויפיק, נאָר טיילווייז. ער שטעלט פעסט אַ געוויסע אָרדנונג און געזעצמעסיקייט נאָר אין אַ קליינעם שטח. צום גאַנצן היקף, צום אמתן סדר, וואָס נעמט אַלץ אַרום, קאָן ער נישט דערגיין. זיין עקספּערימענט־מעסער קאָן דאָ נישט פונקציאָנירן.

דער וויסנשאַפטלער וואָלט דאָ געדאַרפט זיך אָפּשטעלן און באַוואונדערן דעם איין און איינציקן כּוח אין דער פאַרשידנאַרטיקייט. ער וואָלט זיך געדאַרפט באַגנוגענען מיט דער באַוואונדערונג פאַר דער עקזיסטענץ פון אַ געהיימער איינהייטלעכקייט, פון אַן אומזעבאַרן סדר. דאָס איז טאַקי נישט קאָנקרעט, דאָס איז טאַקי נישט עקספּערימענטירט, דאָס איז טאַקי נישט צוגלידערט אין פּרטים. דערפאַר איז עס אָבער אַ ברייטערע און פולערע דערקענטעניש. נאָטש די גאַנצקייט איז אויך דערביי אוממעגלעך צו באַקומען. איז אָבער פאַראַן די אומבאַגרעניצטקייט, די דערקענטעניש, וואָס קומט מיט דער באַוואונדערונג לאָזט זיך נישט איינפּרעסן אין דער ענגער ראַם פון סיסטעמאַטישער אויפקלערונג.

ב׳

די דאָזיקע אַלגעמיינע דערקענטעניש געהער נאָר צום דערקענער אַליין. ער קאָן זי קיינעם נישט איבערגעבן מיט אַזאַ זיכערקייט, ווי ער אַליין באַזיצט זי. ער קאָן זי קיינעם נישט מסביר זיין. ער קאָן זי קיינעם נישט לערנען. זי איז ביי אים אין דער בחינה פון וויסן.

ארכיון אסופות
הארכיון היהודי

„כי אני ידעתי כי גדול ה׳...” (תהלים קל״ה—ה) — טייטשט רבי צדוק זצ״ל פון לובלין — ווייל נאָר איך ווייס די גרויסקייט פון השם: איך קאָן זי נישט קיינעם איבערגעבן.

די ידיעה איבער אַ פּרט קאָן אָבער יאָ ווערן געלערנט. דאָס קאָן מען יאָ געבן צו פאַרשטיין. אויס נישט אין אַ ברייטערן, איז אין אַ שמעלערן שטח. צו פּרטים קאָן מען באַנוצן דעם שכל. מע קאָן דערצו צוגיין סיסטעמאַטיש. מע קאָן דאָס איינצאַמען אין אַ קליינעם קרייז. אדרבה, די אָפּגרענעצונג פונים אומענדלעכן, די צוגלידערונג אין חלקים, פאַרלייכטערט גאָר די הבנה.

אויב דער לערער פאַרשטייט נישט די רייד פונים תלמיד, באַווייזט דאָס נאָך נישט זיין אומוויסנדיקייט. אויב דער תלמיד פאַרזיכערט כּסדר זיין קענטשאַפט, זאָגט ער נאָך דערמיט נישט קיין ליגנט. ער באַטראַכט נאָר זיין אַלגעמיינע הכּרה פאַר אַ גרינטלעכע ידיעה. נאָר דער מאַנגל אין פּרטים מאַכט אים אוממעגלעך דעם הסבר. דער לערער פאָדערט פאַרשטאַנד און דער תלמיד באַגנוגנט זיך מיט וויסן.

פאַראַן בכן צוויי באַגריפן: וויסן און פאַרשטיין. דער פאַרשטאַנד קאָן נאָר תּופס זיין אַ חלק, קאָן נאָר אַרומנעמען אַ פּרט. דאָס וויסן איז אָבער אַ באַהעפטונג מיטן כּלל, מיטן אומענדלעכן. דער פאַרשטאַנד איז איבערגעגעבלעך צו אַנדערע. דאָס וויסן מוז אָבער בלייבן אַן־איינגינער קנין. דער פאַרשטאַנד בויט זיך אויף אַ צווייפלהאַפטן יסוד. דאָס וויסן האַלט זיך אָבער אָן אינים אמת.

ג׳

אויב די אַלגעמיינע דערקענטעניש איז ווידער די פאַקטישע, די אמתדיקע, צו וואָס דאַרף מען דעם פאַרשטאַנד, די הכּרה אין פּרטים?

די אַלגעמיינע דערקענטעניש, די באַוואונדערונג פאַרן אומענדלעכן, וואָלט אָבער אוממעגלעך געמאַכט די טאַט, וואָלט פאַרגאַסן דעם וועג צום לעבן, וואָלט געליימט די הענט. טאַט איז פאָרמירונג. פאָרים איז גרעניץ. אין דער התפּעלות פאַר דער אומענדלעכקייט לאָזט זיך קיין גרעניץ נישט איינשטעלן, לאָזט זיך קיין פאָרים נישט שאַפן, לאָזט זיך קיין טאַט נישט אויספירן.

אַ גרויסער חסד, ממש אַ וואונדער אין דער בריאה, אַ מתנה פונים אייבערשטן איז דעריבער פאַראַן מענטש די מעגלעכקייט צו שאַפן אַ קרייז אין דער אַלגעמיינקייט, צו גרעניצן אַ שטח אין דער אומענדלעכקייט, צו מאַכן אַ וועג פאַרן לעבן. זאָל די ערשטע הנחה זיין אפילו אילוזאָריש, זאָל די פעסטגעשטעלטע געזעצמעסיקייט זיין אפילו צווייפלהאַפט, זאָל די ידיעה אינים פּרט זיין אפילו אויבנאויפיק. דערווייל מאַכט דאָס אָבער מעגלעך די טאַט. דערווייל מאַכט עס אָבער דעם מענטש אַקטיוו און שעפעריש.

דער ערשטער ענטפער, די אילוזאָרישע ידיעה, דער קאָנקרעטער פּרט ברענגט אָבער אַ גרויסן שאָדן פאַר דער אַלגעמיינער דערקענטעניש. נאָך דער ערשטער

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אויפקלערונג באַווייזט זיך טאַקי אַן־אינטערעסאַנטערע קעגנזעצלעכקייט, אַ טיפערע סתירה, אַ גרעטערער שפּאַלט. אויך די באַוואונדערונג איז יעצט ברייטער, אומפאַנגלעכער. דערפאַר ווערט זי אבער בלאַסער און שוואַכער. די באַוואונדערונג איז נאר צו־וואַקסן גיוואָרן אין כמות, אבער אַרונטערפאַלן אין איכות. ביי דער ערשטער שאלה האט די באַוואונדערונג אַרומגינומען די גאַנצע וועלט, די גאַנצע בריאה, דעם גאַנצן סוד פון דער אומענדלעכקייט. נישט גיוועזן פריער קיין אָנונג פון אַ פּרט, קיין פאָרשטעלונג פון אַ טייל. די שאלה איז גיוועזן גאַנץ און פול. ס׳איז נישט גילעגן אין איר קיין ברעקל תשובה.

דער ערשטער ענטפער גיט אבער אַ קאנקרעטע בילד איבער דעם מהות פון סוד בכלל. די פרישע פּליאה ווערט שוין גימאסטן מיט דער קוואַליטעט פונים באַענטפערן. דער שטאַף, דאָס גיזעץ, דער סדר, וואָס דאַרף ערשט אויפגיקלערט ווערן, איז שוין יעצט פאַרשטענדלעכער, נעענטער צו דער השגה. ס׳פעלט נאר די ידיעה וועגן דער ריכטיקער גרויס, וועגן דער גינויער מאָס. מע באַוואונדערט אפילו די פריש־באַמערקטע קעגנזעצלעכקייט. אבער מע דערוואַרט שוין נישט מער פון איר קיין אויסטערליש; חידוש. מע ריכט זיך נאר אויף דער אַנטפּלעקונג פון נאך אַ פּרט. יעדיס אומבאַקאַנטע ווערט שוין יעצט גימאָלן מיט דער גישטאַלט פונים באַקאַנטן. אין דער באַוואונדערונג האט מין פאַרלוירן די אויסזיכט אויף אַ התגלות פון אַ נייעם סדר, פון אַ נייער וועלט. שוין אין דער באַוואונדערונג ווערט אָפּגיטיילט דער חלק פונים גאַנצן, דער פרט פונים כלל, די שאַפונג פונים באַשעפער. מע פאַרלירט די מעגלעכקייט צו באַקומען אַן־אַלגימיינע הכרה, אַ פעסטע ידיעה אינים אמת, אַ זיכערקייט אין דעת השם ב״ה.

דער טיילווייזער ענטפער, די ידיעה אין פרטים האט טאַקי מעגלעך גימאַכט די שאַט, אַקטיווירט דעם מענטש, אַריינגיפירט אים אינים לעבן. דערפאַר האט זי אבער פאַרקלענערט דאָס גרעסטע, צוברעקלט דאָס גאַנצע, פאַרייצטלעכט דאָס אייביקסטע, גימאסטן דאָס אומענדלעכסטע, אָפּגיריסן אים פון שורש, דערווייטערט אים פונים מקור, פאַרשטעלט אים דעם וועג צו דער הכרה פונים אמת, צו דער דערנענטערונג צו השם ב״ה.

וואָס גרעסער ס׳ווערט אונדזער באַקאַנטשאַפט מיט דער נאַטור, וואָס פולער ס׳ווערט אונדזער מוח ־קאַמער מיט איינצעלנע ידיעות אין דער בריאה, וואָס בעסער מיר פאַרשטייען די גיזעצן פון דערשיינונגין, אַלץ בולטער און פאַרשטענדלעכער כלומרשט ווערט פאַר אונדז דאָס גיהיימע, דאָס אומדערפאַרש־באַרע. דאָס גיט דעם מיט אַריינצודרינגין אין דעם פאַרבאָרגנסטן וועלט־סוד. דאָס שטאַרקט די האפינונג, ענדלעך אויך דאָס פאַרהוילנסטע מיטן פאַרשטאַנד צו צוגלידערן. יעדער פאָרטשריט פונים וויסנשאַפטלער מאַכט אים דרייסטער און איינגיבילדעטער אין זיין מעגלעכקייט צו פאַרוואַנדלין וויסן אין פאַרשטאַנד. ס׳איז נאר פאַר אים אַ שאלה פון צייט, אבער נישט פון מעגלעכקייט. אויב נישט היינט, וועט ער עס מאָרגן פאַרשטיין. אויב נישט ער אַליין, וועט עס אַ צווייטער פאַרשטיין. פון דער פאַרשטאַנדס־מעגלעכקייט איז עס יעדנפאַלס — לויט זיין מיינונג — נישט אויסגישלאָסן.

די דרייסטקייט פונים וויסנשאַפטלער גייט נאך ווייטער. ער גלייבט נישט בלויז אין דער אומבאַגרעניצטקייט פון זיין שאַפונגס־קראַפט. ווי נאר ס׳גילונגט אים אָנצואווייזן די אויבנאויפיקע סיבה פון אַ גיוויסער דערשיינונג, באַקומט ער גלייכצייטיק דעם גלייבן אין זיין מעגלעכקייט זי אַליין צו באַשאַפן. ער פאַרגעסט דערביי, ווי ווייט זיין ערשטע הנחה, וואָס איז דער יסוד פאַר זיין פאָרשונג שטייט נישט אונטער דער הבחנה פון אַבסאָלוטן אמת. ער פאַרגעסט דערביי אויך אינים מרחק, וואָס איז פאַראַן צווישן פאַרשטיין און אויספירן. ער דערפילט זיך אין דעם מאָמענט קאנקורענץ־פעאיק אפילו מיטן כביכול אַליינען...

יעדער וויסנשאַפטלעכע דערגרייכונג ווערט גאָר אַזוי אַרום אייל אויפן פייער פון דער גאווה־ליידנשאַפט, וואָס ברענט אינים האַרץ פונים מענטש. יעדע וויסנשאַפטלעכע באַקאַנטשאַפט מיט דער נאַטור פירט דווקא אין אַ פאַרקערטער ריכטונג פונים אמת. וועגן דעם אמת גופא האבן דאך די וויסנשאַפטלער נאר אַן־אילוזיע. מיט דער אינערלעכער הכרה אין דער אומענדלעכקייט, מיט דער טיפערער השגה אין דער געטלעכער גדלות, האבן זיי קיין שום שייכות. זיי לעבן זיך אויס אין אַ וועלט פון דמיונות, פון צוגיטראַכטע מאַטעמאַטישע איקסן, וואָס ווערן ספעציעל אויפגישטעלט פאַר יסודות צו וויסנשאַפטלעכע טעאָריעס. אינים ליכט פון אמת האבן זיי אבער נישט די מינצסטע אויסגיהאַלטנקייט. זיי דינין נאר אַזוי לאַנג, ווי מע באַנוצט זיך מיט זיי צו דער פשוטער לעבנס פראַקטיק.

דערמיט דערקלערט זיך, וואָס דווקא אין דער וויסנשאַפט־וועלט, וואָס דווקא אין די קרייזן פון די נאַטור־פאָרשער, איז די אַלגימיינע הכרה, די שטאַרקסטע ידיעה אינים אמת, דער פאַקטישער דעת השם, אַזאַ זעלטנקייט. דאָס איז גאָר פשוט. יעדער דערפאָלג אין דער באַגרינדונג פון נאַטור־גיזעצן פאַרשטאַרקט אין אים די איינבילדונג צו קאָנען לעזן אַלע וועלטס־פּראָבלעמען, צו קאָנען אויפקלערן דעם פאַרבאָרגנסטן סוד. דעם מעטאָד — לויט זיין מיינונג — האט ער שוין. ס׳דאַרף נאר דויערן אַ גיוויסע צייט. אַלץ אונטערליגט — לויט אים — דעם אויסגיפאָרשטן סדר, דער פעסטגישטעלטער הנחה. דאָס איז זיין טראַגעדיע. ער לעבט מיט אילוזיעס און באַטראַכט זיי פאַר אַבסאָלוטן אמת.

אין דער פילאָזאָפיע און נאַטור־וויסנשאַפט איז בנוגע דעם אפילו איינגיטראָטן אַ באַדייטנדיקער שינוי. מע זאָגט זיך כסדר אָפּ פון דער מעגלעכקייט אויסצופאָרשן דעם מהות פון זאַכן און דערשיינונגין. ס׳וואַקסט כסדר די איבערצייגונג, אַז די וויסנשאַפט איז זייער באַגרעניצט, אַז זי וועט קיינמאָל נישט איבערטרעטן איר אָנגיצייכנטע ליניע, אַז אירע פאָרשונגס־רעזולטאַטן קאָנען נישט באַטראַכט ווערן פאַר אַבסאָלוט אמתע, אַז אַלץ טראָגט נאר אַ רעלאַטיוון כאַראַקטער.

דאָס האט אבער די וויסנשאַפט נישט גיפירט צום העכערן אמת. אדרבה, זיי זענען דורך דער דאָזיקער איבערצייגונג נאך מער אַרונטערגיפאַלן. ס׳האט זיי אָנגיהויבן באַהערשן אַ מין רעזיגנאַציע. „נישטאָ וואָס צו מאַכן. דער מענטש קאָן גאָר נישט אויפטון״. זיי האבן אָנגיהויבן גלייבן אין פאַטאַליזם, אין דער פּלאַנלאָזער גיצוואונגינקייט פונים מענטשלעכן ווילן.

דאָס האט נישט אַריינגידרינגין אין זייער אינערלעך ווערן אַרויסצורופן אַ פאַקטישע לעבנס־אומוואַנדלונג, אַ פערמאַנענטע הכנעה פאַרן איין און איינציקן באַשעפער און רעגירער פון דער וועלט, אַ שטענדיקן דראַנג נאָכצופאָלגן זיין פּלאַן אין דער בריאה און יעדע פעולה אויסצופירן נאר לויט זיין רצון.

די נייע ריכטונג אין דער וויסנשאַפט האט בשום אופן נישט גיקאָנט אויסניכטערן די פריי־שיכּרות און גאווה־פסיכאָז, וואָס דאָס ניינצנטע יאָר־הונדערט האט גיבּרענגט מיט די דערפאָלגן אויפן גיביט פון דער טעכניק. די רעזיגנאַציע־שטימונג הערשט נאר אין די גאָר הויכע וויסנשאַפטס־ספערן. נאר איינצלנע, ערשט־ראַנגיקע פאָרשער זענין ביי זיך אַרונטערגיפאַלן. אויף די אונטערשטע מדרגות, צווישן די פסיידאָ־וויסנשאַפטלער הערשט נאך די נאַרישע חוצפה צו שפּאַרן זיך מיט זייערע אבסערוואַטאָריע־טורימס אין די העכסטע הימלין.

(סוף פון מאמר — זע ב״י נומער 120)

פאַרלאַג „בית־יעקב״ לאָדזש

אַכטונג בית־יעקב שולן!

שול־ביכער

אַלע אָרטאָדאָקסישע שולן קענין ביי אונדז באַקומען
די אָרטאָדאָקסישע שול־ביכער:

„יידיש לשון״ 3 חלקים — לשון עבר״ 3 חלקים

„עברי אנכי״ — „ראשית־חכמה״ — „יידיש לעבן״

מיר גיבן די גרעסטע ראַבאַטן!

פּלאַקאַטן און בראָשורן

צו פּראָפּאַגאַנדירן דעם רעליגיעזן חינוך־הבנות

פּלאַקאַטן קאָסטן 10 שטיק 4 גילדן — ווייניקער ווי 10 ווערט נישט פאַרקויפט!
די בראָשורן קאָסטן 50 שטיק 4 גילדן — 100 שטיק 7 גילדן!
אויף באַשטעלונגין פון פּלאַקאַטן און בראָשורן אַן געלט פריערדיק ווערט נישט גיענטפערט!

אַדרעס: Redakcja „Bajs-Jakow“ Łódź, Kilińskiego 44.
Tel. 109-77. P. K. O. 67,795.

הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 5 מתוך 20

אונדזער פאלק־ליד באַקומט זיין תיקון

א׳

פאעזיע און מוזיק זענען, אייגנטלעך, צוויי קונסט־צווייגן, וואָס שטאַמען פון איין שורש — פון דער דיכטונג, פונים קינסטלערישן כּוח־היצירה אינים מענטשן. און זיי דינען זיך טאַקע אָפט מאָל געגנזייטיק: איינער אינטער־פרעטירט דעם צווייטן.

אַזוי באַגעגענען מיר אָפט אין דער אָפּער־מוזיק ווערק פון הויכן קינסטלערישן ווערט, וואָס זיי האָבן באַקומען זייער תּיקון און זענען ריכטיק פאַרשטאַנען געוואָרן ערשט דעמאָלט, ווען זיי האָבן באַקומען די וואָקאַלישע אינטערפּרעטאַציע. אין גרעסטן טייל אָבער, איז עס פאַרקערט. די מוזיק ווערט געגעבן פ.ר אַ פּירוש צום וואָרט, צו דער פּאָעזיע.

אָבער אויך דאָ דערהייבט זיך אָפט מאָל די מוזיק העכער איבערן וואָרט און שפּילט מער ראָל פאַר אים. דאָס פאָלק־ליד וואָלט קיין מאָל נישט אַריינגעדרונגען צווישן די ברייטע שיכטן פונים פאָלק, ווען עס וואָלט נישט געהאַט דעם פּירוש, די מוזיק. די מוזיק ווערט דאָס רוב מאָל די נשמה, וואָס באַלעבט דאָס וואָרט און גיט אים צו וואָג און חשיבות. און עס טרעפט אויך טייל מאָל, אַז די מוזיק גיט דעם וואָרט אַ נייע צורה, אַ נייעם פּשט, וואָס ער האָט פריער נישט געהאַט.

אַזאַ איינדרוק האָב איך אויך באַקומען, איבערלייענענדיק דאָס נאָטן־ביכל פון ה׳ יעקב וויינגאַרטן פון קראָקע, וואָס ער האָט אָנגעשריבן צו אַ צענדליק אָרטאָדאָקסישע פאָלק־לידער.

ב׳

מיטן אָרגאַניזירן זיך פון דער אָרטאָדאָקסיע, מיטן באַקומען דאָס באַוואוסטזיין פון שאַפן אַן אָרגאַניזירטע אָרטאָדאָקסישע צעירים־מחנה און אַ בעסער־מסודרדיקן חינוך, איז אַנטשטאַנען דאָס פּראָבלעם פון אָרטאָדאָקסישער ליטעראַטור און פון אָרטאָדאָקסישער דיכטונג. דאָס לעבן האָט אָנגעוויזן אויף דער גרויסער השפּעה פון דער ליטעראַטור אין מאָדערנעם לבוש און פון דער פּאָעזיע אויפן יונגן דור. נאָך מער האָט זיך געפילט דער צורך אין פּאָעזיע, און דער עיקר — אין פאָלק־לידער, ווען מ׳האָט אָנגעהויבן לערנען אין אונדזערע חינוך־מוסדות לשון־קודש און יידיש. עס איז דאָך פּשוט אוממעגלעך געווען צו געבן אַ לייען־ביכל פאַר שפּראַך, אָן פּאָעזיע. די פּאָר שרייבער, וואָס האָבן יאָ אַ מאָל געשריבן שירים, האָבן געשריבן מחשבה־שירים מיט אַ מוסר־השכּל, (וואָס נישט דאָ איז דאָס אָרט צו געבן איבער זיי אַן אָפּשאַצונג), אָבער נישט קיין פאָלק־לידער און קינדער־לידער. די דאָזיקע שירים האָבן נישט געקענט אַריינגענומען ווערן אין אַ לייען־ביכל פאַר קינדער, און האָבן זיך פאַר דערוואַקסענע צעירים נישט געבראַכט קיין גרויסן תּועלת.

דער ערשטער, וואָס האָט צו אונדז אַריינגעבראַכט דאָס קינדער־ליד, און אויך זיך מער פאַרנומען מיטן פאָלק־ליד, איז געווען אליעזר שינדלער. נאָך אים זענען געקומען נאָך עטלעכע שרייבער, וואָס שרייבן שירים פון דעם מין, אַזוי, אַז ס׳איז שוין היינט, בדוחק, מעגלעך צוזאַמענצושטעלן אַ יידיש לייען־ביכל פאַר קינדער פון רעליגיעזע שולן און מע זאָל זיך נישט דאַרפן באַנוצן מיט די שאַפונגען פון פרייע דיכטער.

אָבער דאָ האָט מען זיך אָנגעשטויסן אין אַ ניי פּראָבלעם: וואו נעמט מען מוזיק צו די לידער? און דאָס דאָזיקע פּראָבלעם איז וואָס אַ מאָל מער אויסגעוואַקסן. שוין נישט רעדנדיק דערפון, וואָס דאָס איז אַ פּראָבלעם פון חינוך: מיט קינדער מוז מען זינגען, האָט מען זיך אויך איבערצייגט אינים חשיבות פון געזאַנג פאַר אַ פאָלק־באַוועגונג, פאַר אַן אָרגאַניזירטער מאַסע. דער פרום־חסידישער עולם, וואָס דער ניגון שפּילט ביי אים אַ גרויסע ראָל, האָט גראָד יאָ פאַרשטאַנען אָפּצושאַצן דעם כּוח פון געזאַנג און זיין פּעולה אויף די מאַסן. ליתר שאת, איז אויך געקומען די איבערצייגונג פון אַן־אַנדערער זייט. מיר האָבן געזען, אַ וואָסער באַוועגנדיקן רושם עס מאַכן די לידער פון די פרייע אויף די יונגע מענטשן צווישן אונדז...

עס זענען אַפילו אין דער היגער געמאַכט געוואָרן געוויסע פּרוּוון דורך רעליגיעזע זינגער, צו שאַפן מוזיק פאַר אָרטאָדאָקסישע פאָלק־לידער. אָבער זייערע אַרבעטן זענען כּמעט אַלע נישט געראָטן, ווייל די דאָזיקע מחברים זענען נישט געווען קיין ספּעציאַליסטן פון דעם מין מוזיק. און אַפילו אויך דער פּרוּוו, איבערצוגעבן איינים פון די באַקאַנטע קאָמפּאָזיטאָרן פון יידישער פאָלק־מוזיק, צו שאַפן מוזיק פאַר עטלעכע אָרטאָדאָקסישע פאָלק־לידער, האָט זיך אויך נישט איינגעגעבן. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דער דאָזיקער קאָמפּאָזיטאָר, וואָס איז אַ פרייער, ה׳ט נישט באַוויזן אַריינצודרינגען אין דער רעליגיעזער פאָלק־נשמה, ער האָט נישט איבערגעלעבט און מיטגעלעבט מיטן טעקסט און ממילא, האָט זיך די מוזיק נישט געקלעבט, עס האָט זיך נישט געפּאַרט.

און דערפאַר איז עס ביי מיר געווען אַ גרויסע שמחה, ווען מ׳האָט מיר דערציילט, אַז אין קראָקע געפינט זיך אַן אָרטאָדאָקסישער יונגערמאַן, וואָס מע זאָגט אים פאָר אין דער מוזיקאַלישער וועלט אַ גרויסע צוקונפט, אַלס קאָמפּאָזיטאָר, און אַז דער דאָזיקער יונגער מוזיקער גיט זיך אָפּ מיט פאָלק־מוזיק און האָט שוין געשאַפן אַ סך מאָטיוון צו אָרטאָדאָקסישע פאָלק־לידער. און ווען איך האָב פון אים דערהאַלטן אַ ביכעלע מיט נאָטן צו אָרטאָדאָקסישע פאָלק־לידער און איך האָב מיך מיט די דאָזיקע נאָטן באַקענט — איז דער טאָג פאַר מיר געווען ממש אַ יום־טוב:

אונדזער פאָלק־ליד באַקומט זיין תּיקון...

ג׳

פונקט ווי דאָס פאָלק־ליד מוז זיין געשריבן פּשוט און פאַרשטענדלעך, אָן הויכע מליצות און אָן סודות און פינטעלעך, אַזוי מוז אויך די פאָלק־מוזיק זיין אַ לייכטע און אַ פּשוטע, אָן מוזיקאַליש־חזנישע דריידעלעך און קונצן, אַז זי זאָל קענען אַריינדרינגען און פאַרשפּרייט ווערן צווישן פאָלק. דער עיקר אָבער, מוז די פאָלק־מוזיק טייטשן דעם טעקסט. דאָס פאָלק וויל אין דער מוזיק אַרויספילן די נשמה פונים ליד, די ליידן און פריידן פונים פאָלק, אין אַלע זייערע ניואַנסן, וואָס זענען אין אים אַריינגעקנעטן געוואָרן.

די מוזיק, וואָס ה׳ וויינגאַרטן האָט געשאַפן פאַר די עטלעכע אָרטאָדאָקסישע פאָלק־לידער, פאַרמאָגט טאַקע די אַלע מעלות. זי איז לייכט, פּשוט, מעלאָדיש און באַחנט, און איר אינטערפּרעטאַציע איז אַ וואונדערבאַרע.

ה׳ וויינגאַרטן האָט, ווי אַן אייגענער, ווי אַ רעליגיעזער דיכטער, אַריינגעדרונגען אין דער נשמה פונים אָרטאָדאָקסישן פאָלק־ליד און האָט דאָס ליד באַלעבט.

אַט נעמען מיר, למשל, דעם מאָטיוו צו שינדלערס ליד „חצות":

„נעפּלען וועבן זילבער חופּות
אין דער שעה פון חצות;
וואַנדער־פייגל דרימלען מידע
אויף אַ חרוב שלאָס..."

אין ה׳ וויינגאַרטנס מוזיקאַלישער אינטערפּרעטאַציע, האָבן די ווערטער אויפגעלויכטן און באַקומען אַן אַנדער פּנים. ער פירט אונדז אַריין אין דער מיסטישער ספערע פון האַלבער נאַכט. מיר הערן זיך צו צו דער שטילער אידילישקייט פון דער דרימלענדיקער נאַטור און מיר כאַפּן אויף קלאַנגען נוגים מיסטישן געוועב אויף דער גרעניץ צווישן טאָג און נאַכט...

אָדער דעם מאָטיוו צו „אין גלות":

„מיר האָבן געזינדיקט
מיר האָבן צושטערט;
מיר זענען ווי בלעטער
געטריבן פון ווינט.

מיר זענען ווי פּלעווויס
ווי שטויב פון דער ערד;
זיי מוחל, באַשעפער,
פאַרגיב אונדז די זינד"...

דאָס דאָזיקע ליד, וואָס איז געשריבן געוואָרן אין אַלטן יידישן דיכטונג־סטיל, אינים נוסח פון די סליחות און וואָס איז, אַגב, איינס פון די געראָטנסטע לידער ביי שינדלערן, באַקומט די פולסטע שלימות אין וויינגאַרטנס מוזיקאַלישער

ו

הארכיון היהודי

אויפּפאַסונג. רירנדיק זענען די חרטה־טענער און זייער שטאַרק פילט זיך דער אויסדרוק פון צער און עלנט, פון גלות האומה און גלות השכינה...
אבער נישט בלויז ווייגאַרטנס מעלאָדיעס צו לידער מיט אַ ספּעציעלן רעליגיעזן כאַראַקטער, נאָר אויך זיינע מעלאָדיעס צו סתם־לידער פאַרמאָגן טויזנט חנין. מיר געפינען דאָרט, למשל, צוויי נאַטור־מאָטיוון:

„דער זומער איז געקומען
אין דרויסן איז אַ פּראַכט
לעבעדיק געוואַנדערט
געזונגען און געלאַכט"...

(„לעבעדיק געוואַנדערט")

„ווינטן הוזשען, פייפן, ברומען
כמאַרעס לויפן בייז און גראָ
ווינטער איז שוין לאַנג געקומען
נאָר קיין שניי איז נאָך נישטאָ"...

(„ווינטער")

ווי שטאַרק פילט זיך דאָ דער אַטמאָספערישער מצב און שטימונג און וויפל טעאַטראַלישע אילוסטרירונג פינים ווארט האָבן מיר דאָ (ווי „ווינטן הוזשען"; „געזונגען און געלאַכט"). אין ערשטן — קרעפטיקער ריטם, זומער־פרייד, פּאַטאָס און באַוואונדערונג פאַר דער פּרעכטיקייט פון דער נאַטור... און אין צווייטן — ווייכע ליריק, מעלאַנכאָליע און בענקשאַפט נאָך דער פאַרלוירענער פרייד...

אָדער דאָס וויג־ליד:
„שלאָף, מיין פייגעלע, שלאָף;
חלום פון גליק און פון פרייד;
אין מערב דער הימל שוין רויט
די זון דאָרט פאַמעלעך פאַרגייט"...

ליריש־ראָמאַנטישע טענער, אַדורכגעוועבט מיט אומיטיקער בענקשאַפט פון אַ גוטער מאַמיס האַרץ, וואָס קוקט אין דער פאַרנעפּלטער צוקונפט פון איר קינד און וויל פון דאָרט אַרויסלייענען די פאַרווירקלעכונג פון אירע חלומות און באַגערן בנוגע דעם קינד, די פאַרווירקלעכונג פון אַ גליקלעכער און פרידיקער צוקונפט...

אַזוי באַמערקן מיר אין יעדן מאָטיוו פון ה' ווייגאַרטן דאָס טיפע אַריינדרינגען אין דער נשמה פונים ווארט און דאָס אַרויסברענגען פון דאָרט כמעט דעם מאַקסימום פון געדאַנק און געפיל, און דאָס -- אויף אַ פּשוטן און לייכטן אופן.

*

יאָרן האָט דאָס אָרטאָדאָקסישע פאָלק־ליד געוואַרט אויף דעם רעליגיעזן מוזיקער, וואָס זאָל זיין באַשאַנקען מיטן דיכטערישן כּוח־היצירה, און דער דאָזיקער מוזיקער איז ענדלעך געקומען. ה' ווייגאַרטן איז דער פּאַסיקער מענטש, וואָס איז בכּוח צו געבן אַ תּיקון דעם אָרטאָדאָקסישן פאָלק־ליד. דער מקור פון זיין שאַפן געפינט זיך נאָר אין זיין רעליגיעזיטעט און זיין עתיד ליגט דווקא אין דער רעליגיעזער פאָלק־מוזיק. לאָמיר האָפן, אַז ער וועט אונדזערע דערוואַרטונגען נישט פאַרשעמען...

אלימלך שטייער

אין שאָטן פון כרך

(לידער פון גרויס־שטאָט)

1
האַנדל...

ג—ט! ווי מיר איז באַנג אויף דער נשמה —
אין דיין בבליש צושטורעמטן כרך.
דאָ — וואו אַלץ האָט אַ שיינים נאָמען —
וואו אַלץ איז אַזוי גרויס און פלאַך...

גרויסע ווערטער, שיינע ווערטער,
וואַלגערן זיך דאָ אויף וועג און שטעג.
אומעטום — אין אַלע ערטער —
איז פון ווערטער אַ געיעג...

דאָ פאַרקויפט מען מינים־אַלע
מיט טומל און געשריי —
ס'איז אַ האַנדל מיט אידעאַלן —
און הייסע בייגל — צען גראָשן דריי...

און דער יעטלער מיט דער קוליע
גרילצט אין אויער פאַר זיין וויי,
סיי געוויין — און סיי אַ תּפילה —
אַלץ האָט דאָ זיין געשריי...

2
מיין קרבן

איך טראָג דיר מיין צער —
אַנטקייגן — מיין ג—ט!
איך צווייפלער און אייגענע צווייפלען...
פון כרכס הפקר־טעג און צעוויייטיקטע נעכט
מיין לייב איז געפּענטיט אין רייפן...
מענטשן האָבן אין ג—ט דאָ פאַרגעסן,
צווישן שטיינערנע מויערן — פאַרלירט אַלץ זיין זין.
נשמות ווערן פון זשאַווער צופרעסן —
צווישן מאַשינען — ווערט מענטש אַ מאַשין...
איך טראָג דיר ג—ט ווי אַ קרבן —
מיין צער אַנטקייגן פון שטאָט —
וואו אַלץ איז אָפּגעשטאָרבן —
און וואַרט רק אויף דיין גענאָד...

וואַרשע, ערב פּרילינג צ"ד

אונדזערע טיפע מיטגעפילן געבן מיר אונדזער חברה
מאַלי ווייסבאַרד צום טויט פון איר מוטער
גאָלדע ע"ה
אין דער אַרבעט פאַר אונדזער אידעאַל זאָלסטו אַ טרייסט געפונען.
לאָדזש, **הענא ראַק, שרה רעדליך, פייגע גליצנשטיין און יוכבד ציטרין**

אונדזערע מיטגעפילן פון צער דריקן מיר אויס אונדזער פריינדן מאַלי ווייסבאַרד צום טויט פון איר מוטער
גאָלדע ע"ה
זיי געטרייסט בנחמת ציון וירושלים!
לאָדזש **הינדאַ שפּינער, רבקה רעדליך און צירל הערשבערג**

מיר דריקן אויס אונדזער טיפן מיטגעפיל אונדזער חברה־שילערן רבקה לאה מאָרגנשטערן צום פריצייטיקן טויט פון איר געליבטן
ברודער ע"ה
אין דער אַרבעט פאַר אונדזער אידעאַל זאָלסטו אַ טרייסט געפונען.
פינפטער קורס ב"י
סקאַרזשיסק לערערין **אסתר זלאַטאָגורסקאַ**

ארכיון אסופות
הארכיון היהודי

וואו ווערט די פרוי באמת גישעצט? *)

פון העשיל קלעפפיש

אין א מזלדיקער שעה האט זי גיזאלט גיבוירן ווערן אין דער אייראפעאישער ליטעראטור, אין א מזלדיקער שעה האט זי באדארפט גישאפן ווערן:

זי, די נייע פרוי.

ווייל עס איז מיט אמאל קלאר גיווארן פאר אלימין, פאר די דיכטער און שריפטשטעלער און טאן-געבער אין דער ליטעראַרישער וועלט, אז לגבי דער פרוי האבן זיי שווער גיזינדיקט. גיזינדיקט אין אלע צייטן, סיי אין יענע צייטן, ווען אין דער אייראפעאישער ליטעראטור האט גיהערשט א מאדע אויף דאמין־פארערונג, ווען די פרוי איז גיווארן אידעאליזירט און פארגישטעלט ווי אג־אבסטראקט וועזן, ווי אנ־אויסגיחלומטע פיגור און דיכטערישער שפינוועב, און סיי אין יענע צייטן, ווען די פרוי איז גישילדערט גיווארן ווי א דעמאן און בייזער גייסט, ווי א טייוול אין פארקערפערונג פון אלדאס בייז. עפיס מוז דא פארריכט ווערן. און אפשר נישט בלויז עפיס. עס מוז רעווידירט ווערן די גאנצע באציאונג און דער גאנצער בליק איבער דער פרוי. עס כ׳ז קומען א נייע, א נייע פרויען־גישטאלט...

און מע האט גיקלאפט אין די טאצן און גיטרומייטערט אין די טרומייטערס:

— עס קומען נייע צייטן. עס שאפן זיך פרישע ליטעראַרישע שטרעמונגען. דער נייער דור זינגט אנדערע מעליאדיעס. און אנדערש וועלן אויך קלינגען די לידער איבער דער פרוי, אנדערש וועלן גימאלט ווערן די פרויען־פיגורן אין דער נייער ליטעראטור. נישטא מער קיין שאטן־ און ליכט־גישטאלטן. אויס מיט די אלטע אפניבלאקירטע מאדיס! מע וועט זיך לאזן אויף נייע וועגן און אנדערש זעען די פרוי...

* * *

אנדערש. און פארט ווי אזוי?

א. אויף דעם האט דער נייער דור אייראפעאישע שרייבער אזוי לייכט נישט גיקענט גיפונין קיין ענטפער.

האט עמיצער א זאג גיטון:

— עס איז באוואוסט, — אין גריכנלאנד איז גישטאנין דאס וויגעלע פון דער אייראפעאישער קולטור, ביי די העלענער איז אויפגיהאדיוועט גיווארן די קונסט, די שיינע ליטעראטור און עס איז זעלבסטפארשטענדלעך, אז אויך אין די נייע פרויען־שילדערונגען מוז מען שעפן פון גריכישן ברונעם.

און אזא לעזונג פון דער פראגע האט אויסגיזען צו זיין אי שיין, אי גוט. די אלטע גריכישע וועלט איז די וועלט פון זוניקייט און לעבנס־פרייד איבערן אלימפ, דאס וואוין־ארט פון די גריכישע חיילות, האט אפגיקלונגען א הויך און מונטער גילעכטער. דער וועלט־בליק פון די העלענער איז אדורכגידרינגען מיט אפטימיזם און חוש פאר שיינקייט, — דארף דען זיין דער מינצטער ספק, אז דווקא אין יענער צעזונגינער העלענישער וועלט אין איר קינסטלערישער שאפונג איז די פרוי ווי גיהעריק אפגישאצט גיווארן? און אין דער נייער אייראפעאישער ליטעראטור האט גיזאלט אויפלעבן די אלטע גריכישע פרויען־שילדערונג.

אבער — וואס פאר אנ־אנטוישונג! נישט עמיץ אנדערש, נאר א לץ האט אזא חוזק גיקענט טרייבן פון די הערן ליטעראטן...

מ־האט גיגלייבט צו גיפונין ביי די שיינע העלענער ריכטיקע פארשטענדיניש פאר דער פרוי, אמתע אפשאצונג פון אירע פארלאנגען און לײדן, און — צום סוף?!

דאס איז דאך שרעקלעך. באזונגער פון העלעניזם, פאר וואס דערזעט איר נישט דעם גהינום, וואס די פרוי האט גימוזט אדורכמאכן אין גריכנלאנד אזוי אין לעבן, אזוי אין דער ליטעראטור, אזוי אין דער פילאזאפיע?

דאס לעבן פון דער פרוי אין דער „אידעאלער" העלענישער וועלט איז איין לאנגע קייט פון פארשקלאפונג און יסורים. עס וואקסט דאס לאנד פון די גריכן, עס וואקסט פאליטיש, עס שטייגט קולטורעל, און בלויז אין דער לאגע פון דער פרוי טרעטן נישט אריין קיין שום ענדערונגען. זי איז תמיד שוואך און ארים, זי ווערט כסדר באליידיקט און ערנידעריקט. אפשר זענען אזעלכע אמתן זייער ביטערע פאר די גישהאוירענע ליבהאבער און באזינגער פון העלעניזם, — אבער ביטע, באקענט אייך מיט דערווירקלעכקייט, הערט די שפראך פון פאקטן!

שווארצע כאראקטערן זענען די פרויען־טיפן ביי דעם דראמאטורג עאוריפידעס. עס זענין פאר זיי פרעמד כל־ערליי גייסטיקע ענינים, זיי האבן נישט קיין זין פאר מאראלישע גיפילן. ווי א בייזער שטורם טראגן זיי זיך דורכן לעבן מיט בייזע, ווילדע פארלאנגען. און זייער ביטערע ווירקלעכקייט! אין זיין בוך „מעדעא" קלאגט זיך א פרוי:

„פון אלע באשעפינישן, וואס זענין באשאנקין מיט א נשמה, זענין מיר די עלנדסטע, מיר פרויען... בעסער דער טויט ווי אונדזער גורל, כאטש מע זאגט, אז מיר לעבן זיך רואיק דערפאר, ווייל אונדזערע מענער גייען דאך אין דער מלחמה... יא טעות. כ׳וואלט גלייכער דריי מאל זיך גיוואלט גיפונין אין פייער פון קאמף אנשטאט איין מאל גיבוירן ווערן".

א קורץ קלאג־ליד, אבער פון וויפיל איבע־גילײטינע לײדן דערציילט עס, פון וויפיל איבערגילעבטע ווייטיקן און איינגיגראבינע טרערן.

עס ווייסן צו דערציילן די גריכישע ביכער, אז די פרוי עסט נישט ביי איין טיש מיטן מאן, אז זי רופט אים קיין מאל נישט ביים נאמין, אז זי איז תמיד זיין משרת און קיין מאל נישט קיין גלייכבארעכטיקטער מיטגליד פון דער פאמיליע.

יא, עס איז אנ־איראניע, אט די פינצטערע פרויען־לאגע אין דער „ליכטיקער" גריכישער וועלט. אבער דאס איז דאך דער ריינער אמתער אמת.

ד״ר באַרימטער רעדנער דעמאסטענעס, איינער פון די אנגיזעענסטע פערזענלעכקייטן צווישן די גריכן, דרוקט זיך אויס אין זיינער א רעדע אזוי:

— „מיר האבן חתונה, בכדי צו האבן לעגאלע קינדער, א טרייע היטערן פון שטוב און שקלאפנס צו אונדזער טאג־טעגלעכער באדינונג".

דאס אין גאנצן. די פרוי אלס מענטש, די פרוי אלס ג—טס באשעפעניש, וואס קען אלזא האבן אייגענע חלומות און אייגענע שטרעבונגען, עקזיסטירט נישט, איז לגמרי נישטא.

בלאטע און שמוץ ווערט גיווארפן אין די גריכישע שאפונגען אויף דער פרוי, צו איהרע פארלאנגען באציט מען זיך דא מיט ציניזם און רויער ברוטאלקייט. דער סאטיריקער אריסטאפאנעס רוקט ארויס אין זיין בוך „טעסמאפאריא" א באשולדיגונגס-אקט קעגן די דיכטער, הלמאי זיי באהאנדלען אזוי טענדעציעז די פרוי. איינע א העלדין זאגט דא מיט פארביטערונג דורך טרערן:

— „מיט וויפיל גימיינקייטן האט מען אונדז שוין באפלעקט. אין אלע דראמעס ווערן מיר גירופן פארדעטערנס, רכילותניצים"...

אבער אויך אריסטאפאנעס מיינט זיך נישט אנצונעמין די עוולות פון דער פרוי, אויך ער איז נישט אויסן חלילה צו פארטיידיקן די ערנידעריקטע און באליידיקטע. ס־איז בלויז א סאטירע קעגן די שרייבער־חברים. ס־איז בלויז גישריבן לשם שטאך. און קיין אנדערע כוונות דארף מען נישט דעם סאטיריקער אריינלייגן אין מויל. „די פרוי איז א גיצייג פון שלעכטס", זאגט אויך דער* זעלבער אריסטאפאנעס אויף אנ־אנדער ארט.

נאך א קליינער פאקט: מ־האט אמאל גיפרעגט דעם פילאזאף דעמאקריט, פאר וואס ער האט זיך אויסגיקליבן א פרוי פון נידעריקן וואוקס, האט ער גיענטפערט:

— איך פריי זיך, אז איך האב כאטש א קליינע צרה...

גיוועזן אפילו אזא דענקער ווי פלאטאן, וואס איז שארף ארויסגיטרעטן קעגן דעם באליידיקן די פרוי. און אז זי איז שוואך די פרוי, האט ער גישריבן, טא איז וואס? קומין איר קיין רעכט נישט? מוז מען מיט איר זיך אומגיין אזוי ברוטאל?.. אבער דאס איז גיוועזן אנ־איינזאמע שטים. די העלענער האבן קיין חוש נישט גיהאט פאר אזא „אפיקורסות", אזא מיינונג אויסגילאכט.

און שוין אריסטאטעלעס האלט, אז ער פאדערט צו פיל דער דאזיקער פלאטאן. נו, יא, אוודאי, — ציט ער מיט די אקלין, — מ־האלט שוין די ווייבער נעבעך צו שטארק אין קלעם, אבער א פרוי, ווי א גלייכבארעכטיקטער מענטש, — דאס איז אנ־אומזין. העכסטנס קען די פרוי באטראכט ווערן אלס די עצה-געבערן פון מאן.

און מע קען גאנץ אפן זאגן:

---

*) זע דאס ארטיקל „דולצינעא און לולו" אין בית־יעקב נומער 11—110.

הארכיון היהודי

הודפס מתוך הארכיון היהודי

די העלדנישע וועלט, וואָס לעבט אין דער פאַרשטעלונג פון אירע ליבהאָבער ווי אַ וועלט פון זוניקייט און פרייד, האָט דאָס לעבן פון דער פרוי פאַרוואַנדלט אין אַ קאשמאַר, אין אַ פינצטערן גיהנום. די גריכישע ליטעראַטור, וואָס האָט אַזוי פיל געשריבן און געזונגען וועגן דער פרוי, האָט באמת די פרוי נישט דערזען, נישט געשעצט. די גאַנצע אַכטונג פון די העלענער צו דער פרוי, איז

נישט מער ווי —

אַ לעגענדע.

און ס'האָבן זיך ביטער אַנטוישט יענע שרייבער, וואָס האָבן זיך זיך פאַרמאָסטן אין זייער נייעם טיף-שילדערונגען פון דער פרוי, צו גיין אויפן וועג פון די אַלטע גריכן.

אַזאַ מפּלה!

און זיי האָבן אויסגעשפּיגן:

— טפו, טפו! אַ בייזער חלום!

* * *

נו, און אַז דער קלאַסישער וועג-ווייזער האָט פאַרפירט, האָט מען אַליין מיט אייגענע אייגנפאַלן זיך גענומען צו מאָלן די נייע פרוי.

און מע קען דאָך נישט אַרויסגעבן קיין אַנדערן אורטייל איבער די אַלע עקספּערימענטן און פּרואוון און פּסיכאָ-אַנאַליטישע גריבלערייען אין דער נשמה פון דער פרוי, ווי אָט אַזעלכן:

— די נייע פרוי איז אַרויסגעקומען אַן־אַלטע פיקציע.

אַ ריי דיכטער האָבן נישט מער געטון ווי אַרויסגעבראַנגט יענע פרויען-געשטאַלטן, וואָס סטרינדבערג, דער סקאַנדינאַווישער שרייבער, איז געווען זייער פאַטער. דער דאָזיקער סטרינדבערג איז אָנגעפאַלן אויף דער פרוי מיט ליידנשאַפטלעכער שנאה און אומגעווייַנלעכן פאַנאַטיזם, ער האָט פשוט אָנגעוואָרפן מוראַדיקע גרויל-בילדער פון פרויען-כאַראַקטער. און די זעלבע גרויל-בילדער זענען ביי אַ טייל נייע אייראָפּעאישע שרייבער איבערגעחזרט געוואָרן אין אַ נייעם נוסח:

— ס'גייט אַ געפאַר! ס'רוקט אָן די תקופה פון מאַטריאַרכאַט...

דאָס הייסט:

אַז די פרויען ווערן אַפּענסיוו, זיי טראָגן זיך אַרום מיט פאַרכאַפּערישע פּלענער, זיי ווילן באַהערשן די וועלט און פאַרוואַנדלען די מענער אין זייערע קנעכט... ובכן מוזן אַלע מענער, וואָס שעצן זייער ווירדע, וואָס ווילן ווייטער דערהאַלטן דעם פּאַטריאַרכאַט ביי דער מאַכט, אָנגורטן די לענדן און אַרויס צום קאַמף קעגן דער שרעקלעכער געפאַר קעגן דער שווידערלעכער צוקונפטספּאַרים, — מאַטריאַרכאַט, אַ מלחמה קעגן די ווייבער.

האָט אַזאַ קאַמפּס-ערקלערונג ווידער פאַרדראָסן יענע דיכטער, וואָס האָבן זיך באַטראַכט פאַר פרויען-פריינד. זיי האָבן אַ קלאַפּ געטון אין טיש:

— וואַרפט נישט אָן קיין מורא. מאַכט זיך נישט לעכערלעך מיט אייערע מלחמות. גענוג שלעכטס האָט מען שוין געשריבן וועגן חוהס טעכטער. מיר וועלן זיך נעמען די אומבאַקוועמע ראָלע און ווערן זייערע פאַרטיידיקער. מיר וועלן ערשט שילדערן די נייע פרוי, די עמאַנציפּירטע.

אבער —

ווידער איז אַרויסגעקומען אַ שאַבלאָן. פאַר זיי איז די פרוי טאַקי נישט דעסטרוקטיוו, דערפאַר איז זי אבער בכלל נישט מענטשלעך. אָדער זי איז געשילדערט ווי אַ קוויל פון ליידנשאַפטן און באַגערן, אָדער גאָר ווי אַן־אַבּסטראַקט, ראָמאַנטיש וועזן. און דאָס אַלץ. דאָס זעלבע נישט פאַרשטיין. די זעלבע טונקלקייט, דער זעלבער פּלאָנטער. און די אייגענע צביעות און ליגנערישקייט.

נעמען? טיטולן פון ווערק? אבער אַזאַ איז דאָך דאָס בילד פון דער היינטיקער גאַנצער אייראָפּעאישער ליטעראַטור און איר באַציאונג צו דער פרוי! דאָ גייט דאָך נישט אין אַן־איינצלנים דיכטער. דאָס איז דער כאַראַקטעריסטישער שטריך פאַר אַלעמען,

און עס איז נישט קיין וואונדער, וואָס די פרויען פילן זיך באַליידיקט פון אַזאַ מין „נייעם" פלאַך, וואָס מע האָט זיי אָפּגעגעבן אין דער ליטעראַטור און אין לעבן. די פּוילישע שריפטשטעלערין שטשעפּקאָווסקאַ גרייפט שאַרף אָן אין אירס אַ ווערק די פלאַטשקייט, מיט וועלכער מע באַנעמט ווייטער די פרוי. זי רוקט אַרויס די טראַגיק פון דער פרוי אין דער נייער צייט. און עס איז ערשיטערנדיק די פראַגע, וואָס זי שטעלט: פאַר וואָס דערזעט מען נישט אין אונדז דאָס מענטשלעכע? פאַר וואָס אידעאַליזירט מען אונדז אָדער מע שאַרזשירט?

אַ פּראָטעסט הערט זיך אויך אין די ווערק פון דער עסטרייכישער שרייבערין קעאָן. ס'זענען פאַרבליבן אין דער אייראָפּעאישער ליטעראַטור די אַלטע פאַראורטיילן לגבי דער פרוי. אַמאָל איז זי נישט ערויש, אַמאָל גאָר — דעמאָניש. אַ פּסיכישער קאָמפּלעקס, אַ פאַנטאַסטישע געשטאַלט, — דאָס איז אויך דאָס בילד פון דער נייער פרוי.

און ווידער וועט אַזאַ אמת זיין אַ ביטערער אַשר אויך פאַר די „נאָכלויפער" אין אונדזער יידישער מחנה. און פאַרט שטעל זיך דאָך פאַר די זאַך אַזוי: מע שרייבט אין דער אייראָפּעאישער ליטעראַטור וועגן קלייניקייטן, וואָס דאָס פרויען-לעבן שפּייט אויס, מע שרייבט וועגן דעם שוים פון לעבן, וועגן אינטריגעס און נישט וועגן איר לעבן גופא.

די פרוי טרעט אַרויס כמעט אין יעדער נייער דערציילונג, אבער עפּיס דערציילן די דאָזיקע שרייבער אַזוי, אַז דער עיקר, דאָס ווירקלעכע ווערט אויסגעדרונגען, זיי דערציילן אַזוי, אַז דאָס סאַמע אמתע ווערט אַדורכגעלאָזן.

עפּיס קליינינקע פאַקטן ווערן אַרויסגערוקט. עפּיס ליגנס ווערן צושמירט. און עפּיס דאָס נעבנדיקע ווערט געזען.

טאָלסטאָיס אַ העלד, פּראָטאַסאָוו האָט אַמאָל (אין „לעבעדיקן מת") פאַרלאָזט זיין ווייב נישט דערפאַר, וואָס זי איז אים נישט געטריי. פאַרקערט, זי איז גוט און צערטלעך און ערלעך, מיט איין וואָרט: אַ פיינער, מענטשלעכער עקזעמפּלאַר. נאָר ס'פעלט איר עפּיס אַ „ראָזשינקע", עפּיס אַ ספּעציעלער פּיקאַנטער ציטער, עפּיס אַזעלכס, וואָס טאָלסטאָי האָט גאָר נישט געוואוסט ווי אָנצורופן.

און די נייע אייראָפּעאישע ליטעראַטור האָט אָנשטאָט צו דערזען די פרוי דעם מענטש געטון ווי טאָלסטאָי בשעתו:

זי איז געגאַנגען גריבלען זיך און זוכן די „ראָזשינקע" ביי דער פרוי, זי האָט געוואָלט ברענגען די עכטע, סענסאַציאָנעלע עמאָציעס פון פרויען-לעבן. ימים טינט און בערג פּאַפּיר אויסגעשריבן אויף דעם זשאַנער, און אין רעזולטאַט איר — גוט צוקאַליעטשעט.

* * *

און — יאָ, מע קען גאַנץ דרייסט זיך אָנוועקשטעלן און זאָגן, אַז אין אונדזער אַלטער ליטעראַטור און אין אונדזער אַלטער וועלט-אָנשויאונג ווערט די פרוי פיל העכער געשעצט און בעסער פאַרשטאַנען.

מ'האָט ביי אונדז זיך באַצויגן צו איר מיט אַ סך מער איידלקייט און צאַרטקייט ווי די אַלע דאַמען"פאַרערער און פרויען-באַזינגער אין אייראָפּע. מ'האָט ביי אונדז אָפּגעגעבן דער פרוי אַ הויך און בכבודיק אָרט און געהאַט אַ סך אַ העכערע פאַרשטעלונג וועגן איר, ווי אין דער „שיינער" און „זוניקער" נישט יידישער וועלט.

אין שעקספּירס אַ דראַמע אַנטלויפט די יידישע טאָכטער זשעסיקאַ פון געטאָ, ווייל דאָ, זאָגט זי, איז איר ענג און פינצטער. אויף דער נישט יידישער גאַס אבער איז פריי און ליכטיק. שעקספּיר שילדערט נישט דעם ווייטערדיקן גורל פון זשעסיקאַן, עס איז נישט באַוואוסט, צי זי האָט טאַקי געפונען די אויסגעבענקטע ליכטיקייט און פרייהייט. און איבעריקנס, עס גייט אונדז אויך נישט אָן.

אבער — דאָס איז זיכער:

דער גאַנצער פרויען-קולט, וואָס אַזעלכע, ווי זשעסיקאַ, האָבן געגלויבט צו געפונען אויף דער גוייִשער גאַס, איז נישט אַדורכגעדרונגען מיט יענעם רעספּעקט פאַר דער פרוי, מיט יענעם טיפן זין פאַר איר לעבנס-וועג, מיט וועלכן עס זענען אַדורכגעדרונגען שוין בלויז איינצלנע מיינונגען פון אונדזערע חכמי התלמוד, מיינונגען אַזעלכע, ווי:

„ווער עס לעבט אָן אַ פרוי, לעבט ער אָן פרייד, אָן ברכה, אָן גוטס"...

„ווען דיין פרוי איז קליינגעוויקסיק, בויג זיך איין און באַראַט זיך מיט איר"...

„אַ מענטש זאָל שטענדיק פאָרזיכטיק זיין נישט אָנצורירן דעם כבוד פון זיין פרוי, ווייל נאָר צוליב איר איז דאָ די ברכה אין מענטשנס הויז"...

„ווען איינער איז געשטאָרבן און האָט ווייניק גיטער איבערגעלאָזט, — זאָלן די טעכטער פון די גיטער געשפּייזט ווערן און די זין זאָלן אפילו איבער די הייזער גיין"...

און ווילסט דו זיין אויפריכטיק, פאַרטראַכט זיך איבער אַזעלכע מיינונגען, פאַרטראַכט זיך איבער די הויך-מענטשלעכע אָנווייזונגען, דערמאָן זיך כאָטש אין נאָך צוויי אַזעלכע סובטעלע אָפּשאַצונגען:

— „ווען ער אַליין, זיין פאָטער און מוטער און זיין רבי זענען אין געפענגעניש, — מוז ער די מוטער אויסלייזן פריער פאַר אַלעמען"...

„ווען אַ יתום מיט אַ יתומה קומען אָן צו צדקה, דאַרף מען פריער מפרנס זיין די יתומה און דערנאָך דעם יתום, ווייל דער בזיון פון דער פרוי איז אַ גרעסערער ווי דער בזיון פון מאַן"... —

און וועסט מוזן זאָגן:

אַ כפּרה זייער גאַנצער דאַמען-קולט, זייער גאַנץ באַזינגען און באַשרייבן די פרוי, פאַר אָט צוויי ערקלערונגען אַזעלכע...

ט

ארכיון אסופות

ד"ר יצחק ברויער

דער נייער כוזרי

יידיש: ק. בעמיר'אווער

א וועג צום יידנטום

(המשך)

זעלנפריינט: נו, ביטע. אבער הערט ווייטער: דער ערשטער דייטשער ייד, וואס האט אנטדעקט, אז דאס יידנטום איז א בלויזער אביעקטיווער מעשים־באשטאנד, וועמענס פאדערונגען מע מוז בלינדערהייט גיהארזאם אויספירן, איז גיוועזן משה מענדלסאן. ער איז גיוועזן דער ערשטער, וועמענס סוביעקטיווער, אינדיווידועלער אינטעלעקט האט שוין גיטראכט וועגן גאר עפיס אנדערש און זיין סוביעקטיווער, אינדיווידועלער רצון האט שוין באגערט גאר עפיס אנדערש. איר פארשטייט דאך מיך א וודאי. ס'קוקט אפילו אויס א ביסל אויסגילערנט, וויסנשאפטלעך...

אלפרעד: איך פארשטיי, איך פארשטיי... איר מיינט, אז דערפאר האט משה מענדלסאן זיי קלאר דערזעען און אדורכגיקוקט די באפעלערישע נאטור פון אלטן יידנטום, איבערן קאפ פון איינצלנע יידן, ווייל אינערלעך האט ער שוין לאנג מאדערנער גיטראכט און מאדערנער גיפילט.

זעלנפריינט: אט, אט, דאס מיין איך טאקי, „באפעלערישע נאטור" איז אפילו זייער גוט גיזאגט. — דאס מערקווירדיקסטע איז אבער, וואס מענדלסאנס דערזעען דאס אביעקטיוויטעט פון יהדות, האט אים נישט בלויז נישט ארויסגיטריבן מחוץ פונים יידנטום, נאר האט אים נאך גיכער די מעגלעכקייט גיגעבן, צו פארבלייבן אן־ארטאדאקסישער ייד. מענדלסאן איז נישט גיוועזן קיין רעפארמאטאר, קיין צושטערער פון אלטן. העכסטנס קאן מען אויף אים זאגן אלץ מענטש: משה מענדלסאן איז פארבליבן אן־ארטאדאקסישער ייד, ווייל ער איז גיוועזן צו איידל, אז ער זאל זיין אייגינים גורל אפטיילן פונים גורל פון דער פאראכטעטער און מבוזהדיקער יידן־גימיינשאפט. איר קאנט דאס עפיס מרגיש זיין און באגרייפן?

אלפרעד: נישט אין גאנצן. ווארן וואו בלייבט דער אמת?

זעלנפריינט: דעם אמת האט ער מסתמא באהאלטן פאר זיך. נישט יעדער איינציקער האט דעם כוח פון א שפינאזא. און באזונדער איז מ. נדלסאן נישט גיוועזן קיין מאראן.

אלפרעד: וואס מיינט איר דערמיט צו זאגן?

זעלנפריינט: אז אין קעגנזאץ צו מענדלסאנין, האט שפינאזא נישט פארמאגט אין זיך דעם יידישן היימלאנד־גיפיל. ער האט נישט גיהאט קיין שורש אין דער יידישער נאציע. בעת מענדלסאנס סוביעקטיוויטעט האט זיך אנגישטויסן אינים אלטן יידנטום, האט ער אנטדעקט דערין נישט בלויז די באפעלערישע, אביעקטיווע נאטור, נאר ער האט אויך אנטדעקט דעם יידישן נ א צ י א נ א ל י ז ם. מענדלסאן איז, אזוי צו זאגן, דער ערשטער נאציאנאלער ייד. די באפעלערישע נאטור פון יהדות און דער נאציאנאלער כאראקטער פון די יידן, זענען גיווארן און פארבליבן די יסודות פון זיין יידנטום. — איר זעט: אזא באטייטונג האט דער דאזיקער מענדלסאן גיהאט, אז די אנטוויקלונג פון א גאנצן יאר־הונדערט איז אין אים שוין פריערויס באצייכנט גיווארן. ער איז אבער נישט גיוועזן גינוג גרויס, כדי צו פארזיכערן פאר די גיפארן פון דער צוקונפט. און מיט א פאר יאר־צענדליק שפעטער זענען טאקי די יסודות פון זיין יידנטום גיבראכן גיווארן. ווען דער מערב־איראפעאישער גייסט האט צווישן די יידישע מאסן פונאנדער־גיטראגן מענדלסאנס סוביעקטיוויטעט, האט די יידישע מאסע גיטון דאס, וואס מענדלסאן האט צוליב זיין ליבשאפט צו איר נישט גיוואגט צו טון: זי האט איר אינטעלעקט און איר רצון אפגישאקלט פונים באפעלערישן יאך פון אלטן יידנטום. די יידישע מאסע האט דאס גיטון נאך אנטשאלסענער, ווי די עמאנציפאציע, וואס האט גלייכצייטיק גישטורימט און האט אויפגיריסן די נאציאנאלע בונדן. דאס איז גיוועזן דער אונטערגאנג פון אלטן יידנטום. ס'איז טאפלט אונטערגיגאנגען זיין רעליגיעז־באפעלערישער כאראקטער און זיין נאציאנאלער כאראקטער.

אלפרעד: און מיר?

זעלנפריינט: מיר זענען דאס ווערק פון די גרויסע יידישע רעפארמאטארן. אן זיי, וואלטן קיין דייטשע יידן מער בכלל נישט גיוועזן בנמצא.

אלפרעד: וואלט דען דאס גיוועזן אזוי שלעכט?

זעלנפריינט: שלעכט אדער גוט — דערוועגן רעדן מיר נישט אין איצטיקן מאמענט. איך וויל בלויז פעסטשטעלן און דעם גידאנק אנטוויקלען. אן־אורטייל וועגן דער ווערט דערפון וועלן מיר קענען ארויסגעבן ערשט דעמלט, ווען מיר וועלן האבן פארשטאנען, וו א ס ס'איז גיווארן. ס'איז א גרויסער חסרון פון דער יוגנט, וואס זי [illegible] צו שנעל ארויסטראגן אורטיילן וועגן ווערט פון זאכן.

קודם כל מוז מען באגרייפן און ערשט שפעטער קאן מען אורטיילן. ס'זענען אבער בלויז נעבן זאכן. — ס'איז איצט גיווארן הונדערט יאר, זינט די יידישע רעפארמאטארן האבן אנגיהויבן זייער ארבייט. נישט אלע זייערע ווינטשן זענען גיווארן פארווירקלעכט. א טייל זאכן האבן זיך אויסגילאזט גאר אנדערש, ווי זיי האבן זיך דאס גיהאט פארגינומען. מע מוז אבער היינט אומשטאנד זיין צו טראכטן וועגן זיי ערלעך. זיי פארדינען באמת נישט דעם שפאט און דאס גילעכטער, מיט וועלכן אפילו די ליבעראלע יידן זענען גיוואוינט וועגן זיי צו רעדן. און א פשיטא נישט דאס פאראכטן פון דער אזוי גירופינער ארטאדאקסיע. וועגן דער יידישער רעפארם־באוועגונג מעגן בכלל רעדן בלויז אזעלכע וואס האבן צוגלייך מיט איר שטודירט איינע פון די יונגסטע צווייגן פון דער מאדערנער וויסנשאפט — די ר ע ל י ג י ע ־ ו ו י ס נ ש א פ ט.

אלפרעד: וואס איז דאס? כ'האב גימיינט, אז רעליגיע און וויסנשאפט זענען גאנץ באזונדערע זאכן, אדער גאר סתירותדיק צווישן זיך?

זעלנפריינט: א וודאי, א וודאי זענען דאס צוויי קעגנזאצן, וואס זענען זיך אפילו איינס דאס צווייטע סותר. אבער ווען — אויב די רעליגיע גופא טוט גלייכצייטיק אויפטרעטן אויך אלץ וויסנשאפט און פאדערט פאר זיך אומבאדינגט דין־קדימה בנוגע אלע דערשיינונגען אין לעבן, אומאפהענגיק פון מענטשלעכן שכל, מענטש־לעכע חכמה און דעם מענטשלעכן כאראקטער. מיטן ווארט ר ע ל י ג י ע ס, ו ו י ס נ ש א פ ט פארשטיי איך אבער די רעליגיע נישט אלץ וויסנשאפט, מיט א מקור פון דערקענטינישן לויט אן־אייגנארטיקן אופן, נאר די רעליגיע אלס ג ע ג נ ש ט א נ ד פון דער וויסנשאפט, וואס ווערט בכלל גיפארשט און באגרינדיט לויט די אלגימיינע מעטאדן פון דער וויסנשאפט און ערשט אזוי ארום ווערט דערקענט און דערגרונטעוועט איר אייגינער מהות.

אלפרעד: איז אזעלכיס בכלל בנמצא? טא איז דאך די וויסנשאפט גאר שטארקער פאר דער רעליגיע און אנשטאט דעם, וואס אמאל האט די וויסנשאפט גידינט דער רעליגיע, טוט זי דאך גאר איצט איבער איר הערשן?!

זעלנפריינט: אזוי איז טאקי — אין א גיוויסן זין. דאס איז דאך טאקי די מאדערנע דערגרייכונג, אז די וויסנשאפט טוט זיך אויסשפרייטן אויף אלע אויטאנאמע גיביטן פון די מענטשלעכע דערפארונגען אין לעבן און פון דער מענטשלעכער דערפארונג אין לעבן און פון דער מענטשלעכער טעטיקייט אין לעבן. די וויסנשאפט טוט נישט נאכזוכן דעם אביעקטיוון אמת פון דער רעליגיע, ווייל די רעליגיע איז פאר איר בכלל נישט דער מקור פון אמת — פאר וועלכן זי טוט זיך אליין אנערקענען. די וויסנשאפט פרעגט נישט צי דער אדער יענער זאץ פון דער רעליגיע א י ז אמת, נאר זי פרעגט, ווי אזוי קומט עס דערצו, אז דער רעליגיעזער מענטש זאל דעם אדער יענעם זאץ פון דער רעליגיע בכלל האלטן פאר אן־אמת. רעליגיע איז — דערלעביניש, א י ב ע ר ל ע ב י נ י ש און דא קומען מיר גראד צו צו דעם פונקט, וועלכער איז אנטשיידנד פאר דער רעליגיע־וויסנשאפט. דער קאמף צווישן גלייבן און וויסנשאפט איז תמיד בלויז א קאמף צווישן אקטועלע התגלותן פון דער וויסנשאפט און היסטאריש־גיווארינע התגלותן פון דער רעליגיע. דאס לעבעדיקע איז אבער שטענדיק שטארקער פארן טויטן. — און איר מיינט נישט אזוי? — וואס האט איר זיך עפיס פלוצים אזוי פארטראכט?

אלפרעד: א, יא, הער דאקטאר. ס'איז מיר גראד איינגיפאלן דער רעזולטאט פון אונדזער שמועס. איך האב גיוואלט וויסן, וואס אזעלכיס דאס יידנטום פ א ר ל א נ ג ט פון מיר. און אויב אזוי האט דאך מיין גאנצע פראגע — קיין זין נישט; נישט אמת?

זעלנפריינט: דאס זאג איך נישט; זיכער נישט. מע מוז דאס נאר ריכטיק פארשטיין. אויב איך מעג זיך אויסדריקן א ביסל שפיציק, וואלט איך זאגן, אז דאס יהדות פארלאנגט פון אייך גראד דאס זעלבע, וואס איר פארלאנגט פון יהדות.

אלפרעד: ווי אזוי מיינט איר דאס?

זעלנפריינט: נאכדעם ווי ס'איז אייך שוין באקאנט מיין אויפפאסונג וועגן מהות פון דער רעליגיע, וועט איר מיך באלד אין גאנצן פארשטיין. ס'איז זיכער נישט קיין צופאל, אז גראד אין דער זעלבער צייט, ווען די יידישע רעפארמא־טארן האבן אנגיפאנגען זייער גרויס ווערק, האט גלייכצייטיק ביי די קריסטן

ארכיון תשובות

אַ גיוויסער הער ש ל ײ ע ר מ אַ כ ע ר אונטערגינומען דעם ערשטן קאַמף קעגן דער אַקטיווער רעליגיע און אויף איר אָרט האָט ער אַוועקגישטעלט דאָס ר ע ל י ג י ע ז י ט ע ט, דאָס רעליגיעזע גיפיל. ס'איז אייך באַקאַנט עפּיס דער חילוק צווישן רעליגיע און רעליגיעזיטעט?

אַלפרעד: איך מיין אַז יאָ. מיר ווייזט אויס ס'איז דער זעלבער אונטערשיד, ווי צווישן אַ רעליגיעזע שיטה־סיסטעם און אַ רעליגיעזן מענטש.

זעלנפריינט: דאָס איז פולשטענדיק צוגיטראָפן. די גאַנצע רעליגיע־וויסנשאַפט האָט גיצויגן איר יניקה פון שלייערמאַכערן אָן און ביים היינטיקן טאָג, נאָך הונדערט יאָר, זעט מען קלאָר דעם רעזולטאַט פאַר די אויגן. די רעליגיע־וויסנשאַפט איז די בעסטע באַשטעטיקונג פאַר דער יידישער רעפאָרם־באַוועגונג. איך וועל דאָס אייך גינוי אויפווייזן. — די טאַטיס פון די יידישע רעפאָרמאַטאָרן זענען גישטאַנען פאַר דער יידישער רעליגיע, ווי פאַר אַ גאַנצן קאָמפּלעקס פאָדערונגען און פאַרלאַנגען פון יידס אינטעלעקט און פון יידס רצון. אָבער דער אינטעלעקט און דער רצון פון דייטשן ייד איז גיוועזן שטאַרק אויפגערייצט קעגן די דאָזיקע פאָדערונגען. ס'איז גיוועזן אַן אַנטשיידנדיקער מאָמענט. די מנהיגים פון דער אַלטער אָרטאָדאָקסיע האָבן מבטל גימאַכט די דאָזיקע פאָדערונגען און זיי האָבן גיוואָרפן חרמות אויף חרמות קעגן דער מחנה פון בונטאָווטשיקיס, קעגן די „פּושעים“ — ווי זיי פלעגן די רעפאָרמאַטאָרן אָנרופן. מיט „שופר־בלאָזן און מלקות“ האָבן זיי די אַנטלאָפענע טשערעדע גיוואָלט צוריק שלעפּן אין דער שטאַל. אויב די מאַכט וואָלט ביי זיי אין דער האַנט גיוועזן, וואָלטן זיי דער וועלט גיוויזן אַ שוישפּיל פון פאַרקנעכטן דאָס גיוויסן — ווי די וועלט האָט דאָס נאָך קיינמאָל נישט גיזעען. צום גליק אָבער, פעלט זיי אַמייסטן גראָד טאַקי דאָס ביסעלע מאַכט. אפילו דעם חרם גופא האָבן זיי נישט גיקאָנט ווירקזאַם אַדורכפירן. אַזוי אַרום האָבן זיי קיין אַנדערע עצה נישט גיהאַט, ווי צו פאָדערן און לסוף אפילו צו בעטן און צו באַשווערן, צו וויינען און צו קלאָגן, ביז — יאָ, ביז דאָס גילעכטער האָט פאַרהילכט זייער שטים, אָדער דער מלאך־המות האָט זייער קול אײַנגעהאַקט. דער אונטערגאַנג פון דער אַלטער אָרטאָדאָקסיע. אין דייטשלאַנד איז די באמת־דערשיטערנדיקע טראַגעדיע פון אַן אָביעקטיוו־גיוואָרענע רעליגיע, וואָס האָט די מאַכט פון דער מלוכה נישט פאַרמאָגט און די מאַכט איבער די הערצער — פאַרלוירן. דאָס אייביקייט פון אַ רעליגיע איז אָפּהענגיק פון איר פעאיקייט זיך צוצופאַסן צו דער רעליגיעזיטעט. קוים פאַרלירט זי אָבער די דאָזיקע פעאיקייט, קאָן זי זיך מער נישט דערהאַלטן ביים לעבן מיט אייגענע כחות, די היינטיקע אָרטאָדאָקסן. —

אַלפרעד: ס'איז באמת אַזוי? פּערזענלעך קען איך לגמרי נישט קיין אָרטאָדאָקסישן ייד.

זעלנפריינט: אָ, טוט זיי נאָר קענען לערנען! זיי זענען אמתע דענקמעלער פון אַ רעליגיע און רעליגיעזיטעט, פון אַ יידנטום, וואָס קומט פון דרויסן אינווייניק אַריין און נישט פון אינעווייניק אין דרויסן אַרויס. מיטן גאַנצן ערנסט מיינען זיי נאָך היינט, אַז די גאַנצע פעולה פון די רעפאָרם איז בלויז דאָס, וואָס ס'איז מבטל מער אָדער ווייניקער פאַראַגראַפן פון יידישן רעליגיע־גיזעץ — ווי זיי רופן דאָס אָן. מיטן גאַנצן ערנסט דיסקוטירן זיי נאָך היינט אפילו וועגן דעם צי די טאַטיס פון דער רעפאָרם־באַוועגונג האָבן גימעגט טון דאָס אָדער יענץ און צי זיי האָבן דערצו גיהאַט דאָס רעכט. און דערביי ווייזן זיי נאָך כסדר אויף, אַז דאָס אומוואַרפן אפילו אַ־נאַיינציקן ציגל פונים בנין פון „ג־טלעכן־גיזעץ“ וועט דאָס גאַנצע הויז דערפירן צום פאַלן — אויב ס'זאָל זיך ווענדן אין מיר, וואָלט איך אונדזער יידנטום אָנגירופן דאָס אַדורך געלעבטע, דאָס לעבעדיקע יידנטום אין קעגנזאַץ צום גלייבן אין טויטן אות פון דער אָרטאָדאָקסיע.

אַלפרעד: צי איז דען נישט יעדער מין איבערלעבעניש אפילו דאָס רעליגיעזע איבערלעבעניש, ריין־אינדיווידועל און האָט מיט אַ צווייטן קיין שייכות נישט? און צי איז דען נישט כאָטש צוליב דעם אַליין דאָס אַדורכגילעבטע יידנטום אומפעאיק צו אַנטוויקלען און צו דערהאַלטן אַ רעליגיעזע געמיינשאַפט? און אויב אַזוי קאָן דאָך פון קיין כלל־יידנטום לגמרי קיין רייד נישט זיין!

(המשך קומט)

קינדער־יאָרן

(פראַגמענט)

*

ווי אַ פלאַנעט אַ וויַיטער —
וואָס 'האָט מיט יאָרן צוריק אין קאָסמאָס וואו גילעבט
און חרוב גיוואָרן שוין לאַנג,
און צו דער ערד דערטראָגט זיך ערשט זיַין ליכט
דורך יאָרן וואַנדערן די טריליאָנען מיַיל,
ווען ער אַליַין איז פון לאַנג שוין טויט.
אויסגילאָשן, מאַט, און קאַלט
צושטיקלט און צוברעקלט אין אומענדלעכן רוים. — —

אַזוי ביסטו פאַר מיר קינדהיַיט מיַינע
אַזוי ביסטו פאַר מיר מיַין יוגנט־היים — — —

...כ'האָב ווייניק נאָך גיוואַנדערט, און בין אַזוי שוין מיד
און וויַיס אַזוי שוין דעם גאַנצן טרויער פון די גרויסע שטעט...
פון דער גרויסער וועלט...
און דעם גאַנגצן עלנט דאָ אויף דער ערדן־שויס.

כ'בין מיד אַזוי, און ס'פאַלט מיַין קאָפּ
אין דער דעמער־שעה שווער אין מיַינע הענט...
ס'זענען מיַינע אויגן צו און גישלאָסן איז די טיר
דאָך פיל איך אַזוי נאָענט דיַין באַריר
קינדהיַיט מיַינע!
און ס'פאַלט דיַין שטראַל אויף מיר,
דורך די דיקע ווענט — — — —
אַט זע איך דיך מיַין היים:

אַ היַיזל ערגיץ אין אַראָג פון גאַס
און ביימער צוויי מיט צוויַיגן אויסגישטרעקט
איבערן היַיזל ברייט ווי בענטשנדיקע הענט
פון אַ פאָטער אויפן קעפּל פון זיַין קינד...

נאָר ס'האָבן ביימערס ברכה נישט גיהאָלפן אין שווערער שעה...
און כ'בין אַ יתומל גיבליבן יונגערהיַיט,
דער טאַטע איז גישטאָרבן ערגיץ וויַיט,
און כ'האָב דעם זיידן ווי פאָטער ליב גיהאַט
און ס'שטאַרבט דער זיידע אויך — — — — — —
און גאַנצע טעג אין הערצל פונים קינד
דער אומיט פון אַרומגיַין אַליַין, אַליַין.....
און דער מאַמין טרעפּן האַריווין
און דער באָבן טרעפן זיצן קראַנקערהיַיט
אין קלייט ביַי אַ שקאַרמיצל אין איַין האַנט
און אין דער צוויַיטער אַ תחינה אָפענערהיַיט
מיט טרערן דורכגינעצט — — — — —
...און פאַרלאַנגענדיק מיט אַ מאָדנעם ווילן אין האַרץ
גיַיען פון מענטש צו מענטש און גיַיען דערנאָך אין פעלד
און זעען ווי ס'פאַלט דער הימל צו דער ערד...
און ווי ס'לאָזן ווי לעמער זיך אַראָפּ
וואָלקנדלעך טרוקינין ערגיץ ביַי אַ סטאַוו
און ווי ס'קומט דער רשע אָפּ די זינד
אויפן מערב דאָרט אינים רויטן פלאַם... — — —
קינדהיַיט מיַינע!
ביסט טרויעריק אַזוי, דאָך פינקלט העל דיַין שיַין
און ביסט ווי אַ ניגון אַ נאָגנדיקער טריַיסטנדיק
ווי אַקאָרדן אָפּגיריסינע פאַרבענקט פון אַ קלאַוויר
וואָס כ'האָב ערשט אויפגיַין דאָ פון אַ פ־נצטער הויך
פונים קאַסטן־הויף אין דער גרויסער שטאָט

ביסט שוין לאַנג נישטאָ
דאָך פיל איך דיַין אָטים נאָך
איבער מיַין נשמה גלעטנדיק
ווי אַ ווינטל אין אַ היַיסן טאָג
קינדהיַיט מיַינע!

ווארשע, אין אָב תרצ"ד.

ישראל עמיאט

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ישראל עמיאט

טראפּנס אינים ים...

(מיניאַטורן)

א׳

די לעצטע אינים וואַלד...

פּונקט אזוי ווי ס׳האט גאַנצע טעג גירויעט ווי אין אַ בינשטאק דורכן גאַנצן זומער אַרום די זומער־וואוינונגין צווישן די יונגע וועלדלעך – אַזוי האט מיטן ערשטן אלול־ווינט אָנגיהויבן צו ווערן שטילער און טרויעריקער, איינער נאָכן צווייטן האבן זיך אָנגיהויבן אַרויסציען די לעטניקעס פון וואַלד, און די ליידיק גיבליבינע וואוינונגין האבן אָנגיוואָרפן אַזאַ אומיט און מרה־שחורה אַרום זיך. אַזוי ווי אַ שורה בעטלער אַלטע און אָפּגילעבטע האבן זיך איינס נאָך איינס פויל גיצויגן די טעג, און די זון ווי זי וואלט נאר פאַרבייגייענדיק דורכגישפּאַצירט דעם הימל און אויסן גיוועזן דארטן דעם מערב, וואו זי לאזט זיך אין אָוונט אַראָפּ און זעצט זיך שבעה ערגיץ אויף אַ בערגל און טרויערט נאָך די ליכטיקע זומער טעג, וואָס האבן לאַנג וואו אָפּגיבליט, רייף גיוואָרן און אַראָפּגיפאַלן ווי פאַרוויאַנעטע בלעטער אין דער אייביקייט אַריין...

מאַרילע, דער סטרוזש פון די זומער־וואוינונגין טרייבט זיין בהמהלע פריי פאַרביי די ליידיק גיבליבינע דירות, היינט פרעגט ער נישט נאָך קיינים, ס׳וועט אים קיינער נישט שטערן. לאזט זיך טאַקי זיין קועלע אויף רעכטס און אויף לינקס, פאַרצערט די אַלע איבערגיבליבינע אויסגיפוילטע פרוכטן, וואָס ליגן אָנגיוואָרפן אַרום נאָך די לעטניקעס, אָנגיזעטיקט זיך – שטעלט זי זיך גלאַט אַזוי אין אַנ־אפינים פענצטער און לאזט אַרויס אַזאַ נאָגנדיקן מ–מ–ע אין דער אָנקומינדיקער נאַכט אריין. – – –

ארכיון אסופות

דריי זענין זיי נאר דאָ איבערגיבליבן אין הערבסט צווישן די ליידיק גיבליבינע זומער־וואוינונגין און אַרומיקע וויסטע וועלדער.

יעדער פון זיי לעבט זיך שטיל אין זיין נאָנט און ליידט זיך זיינע ליידן. ביים אָנקום פון דער נאַכט ציטערט פון זייערע דירות אַ צאַנקנדיק פלעמל אין חושך אריין, יעדער פון זיי וויס זיין גורל, זיין מחלה און צוליב וואָס ער איז דאָ גיבליבן. און אַז מע קומט זיך צונויף טוישט מין זיך מיט די בליקן מורא־האַבנדיק אַרויסצוגעבן דאָס גיהיימניספולע וואָס ליגט שטום אויף דער צונג.

גאַנצע טעג וויגט מין זיך אויף די האַמאַקיס אונטער דער לעבלעכער אלול־זון. דער מיט די לונגין האט די טעג זיין לעצט שטיקל לונג אויסגישפּיגן, ליגט ער מיט אויפגיריסינע אויגן אין הימל אַריין און וואַרט גידולדיק אויף זיין סוף, ער וויל זיך נישט אומקערן אַהיים, ניין, באַין אופן נישט! ציטן – זאָגט ער – איז עס אַ סך ערגער. קודם דאָס גיוויין פון די שטוב־מענטשן אַרום דיר, דאָס אָפּשרייען דיך, דאָס וועלן דיך בגוואַלד אויפהאַלטן. און די קרובים וואָס קומין אַלע מינוט און אַז דו ביסט אַ ווײַלע שוואַך מונטערט מין דיך און מע פרעגט צי דו דערקענסט כאטש...

הארכיון היהודי

דער מיטן האַרץ האט אויפגיהערט זיך היטן מיט גאַנג און דווקא היינט, נאָכן שווערן „נאַפּאַד", ער איז רעדיוודיק גיוואָרן, אַלץ איינס! און יענער מיטן קרעבס אויף דער לעבער האט היינט קלאָר שוין גיזעען דעם טויט ווי אין אַ שפּיגל, איז ער אַזוי שטיל גיוואָרן און הכנעהדיק ווי אַנ־אידעאַלער פאַראורטיילטער וואָס נעמט רואיק און מיט שכל אויף דעם אורטייל.

און אַלע דריי קומט מין זיך צונויף בײַנאַכט אין די שכנותדיקע וואוינונגין און פאַרכטיק שטיל איז אַרום, און אַ ווינטל לויפט פאַרביי, זוכט די שפּיצן פון די יאַדליס, הייבט אויף אַ שינדל פון דאַך און לאזט אים צוריק שטיל אַראָפּ... אַ שווייגן.

דער האַרץ־ליידנדער ווייסט אַז זיין יעדער הויך אַרויסגירעדטער וואָרט דערנענטערט אים דעם טויט, רעדט ער צו להכעיס אַ סך ווי ער וואלט אַלץ גיוואלט אויסרעדן פאַר זיין סוף, און דער מיטן ראַק זיצט אויף אַ באַנק נעבן פענצטער און פויקט אין שייב אין דער פינצטער אַרויס צו יענים גיהיימין וואָס לויערט דארט צווישן די ביימער...

שטיל. – – –

דער לונגין־קראַנקער האט אַנ־המצאה גיכאַפּט, הערסט אַנ־איינפאַל:

– לאָמיר וואַרפן גורל.

– צו וואָס? – פרעגט דער מיטן ראַק.

– לאָמיר וויסן ווער ס׳וועט שטאַרבן פריער...

– נאַרישקייטן...

– אבער דאָך.

דער מיט די לונגין מאַכט זיך סימנים לויטן ציפער פון אַ דיק בוך, מישט אַ ווייל און פירט אויס לויט חשבון אַז דער ערשטער גייט דער האַרץ ליידנדער.

דער האַרץ ליידנדער לאזט אַראָפּ די אויגן וויל עפּיס זאָגן און שעמט זיך פאַר זיך אַליין.

דאָ איז די מורא פאַרן טויט שוין אַ חרפּה...

נאר דער מיטן ראַק וויל אים טרייסטן:

– נישט קיין ראַי׳ ברודערל פון גורל, ג–ט איז העכער ווי אַלץ און ער קען נאָך העלפן. – – –

די טעג האבן זיך גיצויגן שטיל און פויל און אין גידאַנק זענין גיקומין שלעפּריקע פערד וואָס ווערן גיפירט פון פאַרשלאָפינע בעלי עגלות...

דאָרטן אין דער הייך איז לווי׳ און אַלע טאָג פירט אַ לענגלעך אויסגיצויגינער שוואַרצער וואָלקן אַ מת נאָך וועלכן עס גייען נאָך אַ מחנה כמאַריס גראָע פאַרוויינטע ווי כליפּנדיקע מאַמעס...

דער טויט אַליין שטעלט זיך דאָ ווי אַ שוואַרצע קראָ ערגיץ אויף אַ צווייג; דער טויט דאָס איז דאָס הינטל* וואָס קומט אָן מיט דער נאַכט און מאַטערט די יונגע יאַדלע וואָס טוליעט זיך דאָ צו צום הויז פאַר שרעק.

דריי מענטשן וואַרטן אויפן טויט.

ב׳

וועגן וואָס מע שרייבט נישט...

וועגן אַזוינע זאַכן שרייבט מין נישט... כ׳ווייס דאָס גוט!...

אַזוינע זאַכן שטייען מיט גרויסע קידוש־לבנה אותיות אויף דער צייטונג און מענטשן ווערן דערשיטערט אדער „דערשיטערט" און עסן זייער ברויט מיט פּוטער און טרינקין צו וואַרימע קאַווע און לייענין:

אַ מוראדיקע קאַטאַסטראָפע מיט אַנ־אויטאָבוס! 18 מענטשן אַריינגיפאַלן אין וואַסער!

און שפּעטער קומין נאָך עטלעכע קאָרעספּאָנדענצן טאָג טעגלעך נייע פּרטים, גרוילנדיקע, דערשיטערנדיקע און די צייטונג איז דאָס מאָל שוין ווערט דאָס געלט פאַר דעם נייעס...

באמת, גאַנצע וואָכן נישט גיוועזן קיין אַטראַקציע. און יוצא...

וואָס? איר ווילט וועגן דעם שרייבן עפּיס נישט קיין רעפּאָרטאַזש? ליטעראַטור ווילט איר דערפון מאַכן?

וועגן אַזוינע זאַכן שרייבט מין נישט!...

עס איז צו באַנאַל, מ׳ סן־גיברויך, וואָס אַ שטייגער וואלט איר גיוואלט שרייבן? ס׳הייסט וואָס? מאַכט אַ ווײַלע צו די אויגן און שטעלט אייך פאַר: נאַכט. דער אויטאָ ליגט טיף אונטערן וואַסער, דאָרטן ליגט אַ טאַטע פון אַ קינד וואָס שטייט ערשט איבערן וואַסער און יאָמערט, אַ מאַן פון אַ פרוי וואָס לויפט אַרום אין ווילדן שגעון, שוועסטער, עלטערן, אַלץ וואָס איז מיט די מענטשן דאָרט אין דער טיף גיוועזן פאַרבונדן לויפט יעצט אַרום אין ווילדער וויזיע ווי אַ ווינט אין דער נאַכט.

נאר וועגן דעם איז נישט שיין צו שרייבן... עס איז צו פיל אַטראַקציע, עס שמעקט מיט שונד! שרייב דעם דערשיטערנדיקסטן ליד וועגן דעם בילד וואָס דו האסט זיך דאָ פאַרגישטעלט אדער האסט אַליין מיט די אייגינע אויגן גיזעען – און מע וועט אויף דיר קוקן קרום, עס איז ביליק... עס איז אמת.

מיר וועלן בעסער שרייבן וועגן דער רויז וואָס הויכט אויס דאָס נשמהלע אין הערבסט, וועגן פייגל וואָס שטאַרבן פאַר לאַנגווייליקייט און פליען אָפּ אין דער ווייט.

און וועגן מענטשלעכע לעבנס? וועגן דורות אונטערגיגאַנגינע, וועגן מענטש? וועגן מ–ע–נ–ט–ש?! וועגן אט דעם, וועט איינער אַ ייד אַנ־אָרימאַן נעמין און מחבר זיין אַ בדחנות און עס פאַרקויפן הויף־זינגער, וואָס וועלן דערמיט אַרומגיין איבער די הויפן און זינגין:

„הערט אויס ליבע מענטשן די טראַגעדיע וואָס האט זיך היינטער סאַדאָוונע גיטראָפן".

– –

איך ווייס דאָס גוט און ס׳איז אַזוי פאַרשטענדלעך... און דאָך אַזוי טרויעריק... טרויעריק!...

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ג׳

אַ פעסטשטעלונג

איך האָב, ווייזט אויס, אַ טעות גיהאַט אין דער טיר... דאָס הויז האט פיר שטאק און אין יעדן שטאק דריי איינגענג. דאָס הויז שטייט אין איינער פון די שענערע וואַרשעווער גאַסן און ביינאַכט אַמטירן דאָרט די ליכט־רעקלאַמעס, לעבעדיקע פּעדער וואָס שרייבן אויף די דעכער ערגיץ גאַנצע שורות פון אַ פירמע, און שוי־פענצטער זענען אויף יענע גאַס פאַראַן, קוקט איר דאָרט אַריין מיינט איר אַז די וועלט איז אַ גרויסע אויסשטעלונג פון די בעסטע פרוכטן און וויינען, די בעסטע מיני סחורה און גיצייג, נאָר איך האָב דאָ פאַרבלאָנדזשעט...

פאַרבלאָנדזשעט און אויפגיעפנט אַ טיר, אַריינגעשטעלט אַ פוס, ווי בין איך דאָ אַריין?

אַ קיך פירט אַריין אין שטוב, אויף דער קראַווע פון אַ בעט איז אנגעשמאָלצן, אַ שטיקל חלבן ליכטל און ביי דער טונקעלער שיין זעען די אָפּגעריסענע נאָכהענ־גענדיקע טאַפּעטן אין דער שטוב אויס ווי שוואַרצע חיות גיפאַנגענע אויף יאַגד, אויפגעהאַנגענע ביי די פוס. אין אַ ווינקל וואַלגערן זיך בענקלעך, די פוס איינע אין דער אַנדערער אַריין און נעבן זיי אַ שוואַרצער צובראָכענער שפּיגל, עטלעכע צומזיקטע טאַבאַרעטקעס. די שייבן זענען אויסגיהאַקט און פאַרשטעקט מיט ברודיקע קישנס און אָפּגינוצטע מלבושים, אין איינעם אַ בעט ליגט אַ קראַנקע עלטערע פרוי, געל ווי וואַקס און אויסגעמאָגערט און נעבן איר שאַרט זיך אין בלויזן העמד אַ משוגענער בחור, אַ זון אירער, גייט אַרום ווי אין זיך אַליין פאַרקלערט. ווייל איך עפינין די טיר און אַרויסגיין האָב איך ווייזט אויס נישט באַמערקט אַז אויף דער ערד ליגט אַ לעבעדיק וועזן, דאָס דאָזיקע וועזן און געשטאַלט פון אַן־עלטערן ייד. אט די דאָזיקע געשטאַלט צוימט מיר דעם וועג און וועלנדיק פאַר מיר אויפדערציילן די גאַנצע געשיכטע פון אט דער דאָזיקער שטוב פאַרלויפט ער דעם וועג, פלאָנטערט זיך, שטאַמלט, און איך קען מיר קוים כאַפּן וואָס ער רעט און פון אט די ווילד־אָנגעוואָרפענע ווערטער דערוויס איך זיך אַז דאָס גאַנצע הויז האט אַמאָל געהערט צו זיי, צו אט דער אַלטער יידענע וואָס ליגט קראַנק אין בעט (דער ייד איז נאָר אַ קרוב) און אַז די יידענע איז נישט בלויז קראַנק אויף געלזוכט נאָר אויך אַראָפּ פון זינען און אַז דער זון איז אויך נישט ביים רעיון נאָר איין טאָכטער (וואָס־איז יעצט נישטאָ) קומט פון צייט צו צייט צו גיין און ריניקט אַרום דער מוטער וואָס ווייס נישט אונטערצושיידן קיין אָרט פאַרן נאַטירלעכן גיברויך און וואַשט אויך אַרום דעם משוגענעם ברודער וואָס האט אַ טבע זיך איינצוריסן דאָס פנים אין סאַדזשע — ווייסט איר וואָס פאַר אַ קינד דאָס איז? דאָס איז דאָך אַ מלאך, אַ מענטש זאָל אַזויפיל קענען אויסשטיין און נישט אַרויסברענגען קיין קרום וואָרט און אַליין נאָך דאַרפן אָנקומען צו מענטשן.

ווייל איך שוין וויסן ווי אַזוי דער גורל האט עס דערפירט אט די אייגנטימער פון דעם דריי־הויפיקן און פיר־שטאָקיקן בנין צו אט דער מדרגה.

כאַפּט דער ייד אָפּ אין איין אָטעם אַ מעשה מיטן טאַטן דעם בעל־הבית פון דער שטוב וואָס איז געשטאָרבן, און וועגן בעלי־חובות וואָס האָבן געלט גענומען, און וועגן געלט וואָס איז וואַלאָריזירט געוואָרן און געבליבן פּאַפּירלעך, און וועגן דריי קינדער וואָס זענען קראַנק געוואָרן און האָבן אָפּגעקאָסט מאַיאָנטקעס און זענען געשטאָרבן...

— גייטס, ליבע מענטשן, דערוועקס רחמנות, מע גייט דאָך אויס ווי די ליכט, יאָ (דאָס האט ער מיר גאָר פאַרגעסן צו דערציילן) און אַ ברודער איז דאָ דער עלטערס אַ זון איז ער נישקשה און וויל נישט הערן פון זיי, דאַרף מען נישט שרייען אין די גאַסן אויף אַזאַ אומגליק? און כדי איך זאָל אים נישט חושד זיין דעם אַלטן אַז ער איז גלאַט אַ ליידיק גייער וואָס האט זיך דאָ באַלייגט ווייזט ער מיר באַלד צוויי געשוואָלענע פוס ווי די קלעצער — כ׳קען מיך נישט רירן. ער וואָלט אין די הייזער גיגאַנגען, ער וואָלט זיך נישט געשעמט, אַז סך־הכל לעבט ער פון די אַלטע שטיקלעך ברויט וואָס דער אַלטערס טאָכטער ברענגט אין אַ קוישעלע אויסגיבעטלט אין די הייזער. — — — —

איך קוק מיך נאָך אַמאָל אַרום איבער די ווינקלען: פון הינטער אַ בעט אַ פויער קוקט אַרויס אַ צובראָכענער זילבערנער לייכטער, וואָס איז נאָך געבליבן פון דער אַמאָליקער ווירטשאַפט, אויף אַ פענצטער שטייט נאָך אַ בראָנדזענע בלומען־וואַזע וואָס האט דאָס גליק געהאַט אָנצוקומען ביידע אויערן און איז דעריבער נישט פאַרקויפט געוואָרן ווי אַלע אַנדערע חפצים וואָס זענען אין משך פון דער צייט אויספאַרקויפט געוואָרן, אויבן אַן פענצטער אָנגעלענט שטייען עטלעכע פאָרטרעטן

אליעזר שינדלער

חֶשְׁוון

אויף נעפּלען האט זיך דער אומיט פון חֶשוון,
אין חלל צושפּרייט און צוצויגן;
דורך די ענגינישן פון שטעטלעך,
שאַרן זיך יידן, פאַרדאַגהט און געבויגן.

אין חדרים לערנען פון חומשים,
קינדער, מיט אויגן ווי שטערן:
גאָט האט די וועלט באַשאַפן,
און גיזאָגט: אַז ליכט זאָל ווערן...

טראָגן זיך ווי בשורות די פסוקים,
ווי ווערטער פון טרייסט און נצחון,
פאַרטרייבן מחשבות באַטריבטע,
און וועקן אין הערצער בטחון...

אָפּגעשוואַרצט פון זיך אין שמוץ. איך שטרענג אָן די ראיי׳ און כאַפּ אויף אַ וואונדערלעך געזיכט פון אַ מיטליאָריקן מענטש מיט אַ ברייט צוקעמטער באָרד און פענסנע ברילן מיט אַ צייטונג אין דער האַנט.

— אט דאָס איז דער עלטערס מאַן — באַמערקט מיר דער אַלטער ייד.

און נאָך עטלעכע משפחה־בילדער און צווישן דעם אַלעם אַן־אייל־בילד וואָס שטעלט פאָר אַ לאַנדשאַפט. דאָס בילד וואַלגערט זיך שוין אָן אַ ראַם און מיט אַן־אויסגיהאַקטער שייב. דער פייזאַזש האט געמוזט אַמאָל קאָסטן אַ סך געלט נאָר ער איז אַזוי אָפּגילאָזן געוואָרן ווי אַלץ אין דער שטוב. — — —

איך האָב זיך לענגער נישט גיקאָנט האַלטן אין דער שטוב און בין אַרויס אין דרויסן, נישט געוואָלט מער זוכן די טיר וואָס כ׳האָב געברויכט. כ׳בין גיך אַרויס אויף דער גאַס און פון דער צווייטער זייט טראָטואַר אַ בליק געטון אויפן הויז פון וואַנען איך בין נאָר וואָס אַרויס. אַ הויכע שיינע געביידע מיט 5 באַלקאָנען אין דער ברייט, אַלע פענצטער זענען גיוועזן באַלויכטן מיט גרינלעכן, בלאָען און רויטן ליכט לויט די קאָלירן פון אַבאַזשור. —

אויף דער גאַס האָבן די ליכט־רעקלאַמעס אויף זייער געוואוינהייט געאַרבעט מעשים און גיריסן די אויגן, די וויסטאַווקעס האָבן ווייטער ווי אויף אַן־אויסשטעלונג פאַרגילייגט זייער סחורה און דערציילט אַז אויף דער וועלט איז אַלדאָס גוטס...

און וועגן יענעם טונקעלן פלעק אינעם הויז וואו איך בין ערשט נאָר וואָס געוועזן האט קיינער נישט גיקלערט. — — —

איינער אַ מענטש וואָס האט דאָס געזען האט נאָר אַ טרויעריקער געבלאָנדזשעט איבער די גאַסן מיט טרויעריגע מחשבות אָבער וואָס גייט עס וועמען אָן?...

אַ פעסטשטעלונג: דאָס בילד געזען אין כסלו תרצ״ד אויף איינע פון די שענערע וואַרשעווער גאַסן ביי אַ שיין, זייער שיין וועטער, ווען דער שניי איז ווייס און קלאָר געלעגן אויף דער גאַס און די לבנה און שטערן האָבן געשיינט און אַזוי ווייטער און אַזוי ווייטער.

הארכיון היהודי
ארכיון חסובות
הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 13 מתוך 20

גיקליבינע פערל

גיזאמלט פון
א. שנור
(נאכדרוק פארבאטן)

[redacted]

תורה-ווערטער, גידאנקין און אפאריזמין פון יידישע גרויסע מענטשן.

אחדות, אהבת ישראל

א׳

האספו ואגידה לכם —
זייט צניוותדיק, (פון לשון אפס — ואין), ערשט דעמלט וועט קענין זיין ביי אייך אנ־אגודה־אחד.
(דער סקערניעוויצער זצ״ל)

ב׳

עפ״י דין טאר מין א בעל־גאווה נישט האלטן אין קיין יידישער שטוב, ווייל ס׳שטייט תועבת ה׳ כל גבה לב -- און — ולא תביא תועבה אל ביתיך.
(דער לובאוויטשער)

ג׳

ישנו — עם אחד (מגילת אסתר)
ווען איז עס א יש, א וועזן בפני עצמו? ווען ס׳איז עם אחד, א פאלק מיט אחדות
(ר׳ מאטעלע טשערנאבלער)

ד׳

בדרך בדיחותא:
ויתפרו עלה תאנה — ווען יידן נייען זיך צוזאמין (פון לשון תפר — נייען) מיט אחדות, ווייזן זיי „אלע״ גויים א פייג.
(דער ראפשיצער)

ה׳

חסידים דאווינין שפעט.
דערפאר ווייל זיי קאנין דאווינין, ערשט ווען ס׳איז א י י נ ס.
(דער ריזשינער)

ו׳

מה טוב ומה נעים — ווי פיין און גוט וואלט גיווען, ווען שבת אחים — ברודער קאנין זיך פארהאלטן ווי ברודער, אפילו גם יחד — זיי וואוינין צוזאמין, נישט בלויז ווען זיי קומין זיך א גוט יום־טוב וואונטשן.
(רבי מאירל פרעמישלאנער)

ז׳

שנים שיושבין — אויב צוויי זיצן, ואין ביניהם — און ס׳איז נישטא קיין פירוד לבבות צווישן זיי, דאס אליין איז שוין דברי תורה.
(דער ווארקער)

ח׳

חבלי משיח -- פון לשון חבל — שטריק. ווען יידן וועלן זיין פעסט צוזאמין פאר־אייניקט, וועט קומין משיח.
(דער קאזשעניצער)

ט׳

באשעפער! אין דער תורה איז דא ס׳ רבוא״ אותיות א קייגן ס׳ רבוא נפשות מישראל. אויב אין א ספר־תורה פעלט אנ־אות איז זי פסול, אזוי ווען יידן האלטן זיך צוזאמין, קאן מין זיי גאר נ׳שט טון.
(דער בארדיטשעווער זצ״ל)

יוד

ווי קאנט איר אויף מיר זאגן אז כ׳בין דער צדיק־הדור, אויב כ׳האב אין מיר אביסל מער אהבה פאר מיין פאמיליע, ווי צום פראסטן מענטש פון ישראל.
(ר׳ דוד מלעלאוו)

י״א

באשעפער! אויב מע וועט מיר פסקינין גיהינום, וועל איך דאך דארטן אריין צוזאמין מיט מיינע אלע חברים און חסידים, נו, וועט עס שוין זיין באלד א גן־עדן.
(רבי ר׳ בונם)

י״ב

אל תהי רשע בפני עצמך (אבות)
זיי נישט קיין רשע, מיט דעם וואס דו ביסט „בפני עצמך״, א פורש מן הצבור.
(רבי ר׳ ברוכל)

י״ג

לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו
זיי האבן זיך איינער דעם צווייטן נישט גיקאנט אנקוקן, דערפאר האבן זיי זיך נישט גיקאנט פון ארט רירן.
(דער קאצקער)

י״ד

נשא לבבינו אל כפים.
מיר באהויכן אונדזער האנט־דרוק מיט הארץ, מיר לייגן אריין הארציקייט אין אונדזערע מעשים.
(דער ייד הקדוש)

ט״ו

ואהבת לרעך כמוך אני ה׳
ליב דיין חבר, ווי אזוי? — אזוי ווי דו ביסט מחויב מיך ליב האבן בכל לבבך, ובכל נפשך ובכל מאודך.
(רבי שמעון מיאריסלאוו)

ט״ז

ביים פארן פון שטאט צו שטאט, דארף מין מיטנעמין א חפץ פון חבר צו חבר און דערמיט זיין א שליח מצווה — וואס אינו ניזוק.
(דער סאדיגורער)

י״ז

ותתצב אחותו מרחוק —
מרים האט אוועקגישטעלט איר „שוועס־טערלעכע קרובהשאפט״ פון דער ווייטנס זי האט באטראכט און מיטגיפילט משהס צער און גורל, אן קרובהשע נגיעות און דאך אזוי טיף מיטגיווייטיקט.
(נועם אלימלך)

י״ח

אם יסתר איש במסתרים ואנו לא אראנו
אויב א מענטש באהאלט זיך מיט זיין „אני״ ער האט אין זיך זיין איך — לא אראניו — קאן איך נישט אנקוקן אים.
(בעש״ט)

י״ט

את אחי אנכי מבקש.
מיין בקשה איז — צו זיין צוזאמין מיט מיינע ברודער.
(דער אמשינאווער)

הארכיון היהודי

גידענק יעדע נשמה איז פון כסא הכבוד און אויב דו מאכסט חילוקים איז עס א פאר־ברעך, צעהאקסטו דעם כסא הכבוד.
(רבי ר׳ משה לייב)

כ״א

צוויי יידן צוזאמין זענין א שם.
(ר׳ שלמה מלענטשיץ)

כ״ב

ביי א מספר איז דא א נול וואס באדייט פאר זיך גאר נישט, גיב־זשע צו א ציפער ווערט עס פארצענפאכיקט, וואס מער ציפערן אלץ פיל פאכיקער ווערט עס. דער פראסטער מענטש איז פאר זיך גאר נישט, האלט ער זיך אבער אין איינים מיט א גרעסערן ווערט ער צען פאכיק נתעלה א. א. וו.
(דגל מחנה אפרים)

ביבליאגראפישע נאטיצן

ארכיון אלטונה

„שערים״ בטאונה של תנועת אגודת-ישראל בא״י, תל-אביב — תשרי תרצ״ה.

א פריידיקן גרוס פון אונדזער שרייבער־משפחה אינים הייליקן לאנד.

האבן עולה גיוועזן עטלעכע פון אונדזערע עלטערע און יונגערע שרייבער.

האבן עולה גיוועזן א גרעסערע צאל ארטאדאקסישע חלוצים און יוגנטלעכע. אריינגיברענגט זייער התלהבות און עס דארטן שטארקער צעווארימט און אט... האבן זיי פאר אונדז אויפגיפראלט, ליכ־טיקע העלע און רחבותדיקע „שערים״ — מיר זאלן ארייננקוקן און זעען זייער לעבן. זייער קאמף און ארבייט פראלן פאר אונדז אויף „טויערן״ פון זייער הארץ און נשמה וואס אטימט מיטן אוירא דארץ־ישראל.

און וואס זעען מיר דארטן!

קודם כל טרעפן מיר דארטן אונדזער היימישער משפחה ביי איין טיש. יעקב לאנדוי, בנימין מינץ, מיט די יונגערע גרשון גורא (היינט — הררי), דוד אפטיי־קער אלע מיט איין ציל און כ׳ונה, צו שאפן א „אחוד״ פון אלע אגודיסטישע סניפים, צוזאמין מתחזק זיין אין קאמף פאר א יידיש תורהדיק ארץ־ישראל.

יעקב לאנדוי ענטוויקלט פאר אונדז דעם גאנצן פראגראם פון דער אגודה נאכאמאל אין א לייכטן לשון־קודשדיקן סטיל.

בנימין מינץ טיילט זיך מיט די איינדרוקן פונים אגודה־לעבן, ארטאדאקסישע עלי׳ און ארבייט אין ארץ־ישראל. מיר טרעפן דארטן א רייכן ליטעראַרישן טייל, שירים און אפילו מוסר־שמועסן וואס פירן אונדז אריין אינים ישיבה־לעבן פון סלאבאדקע און באזונדערס איז פאר אונדז דער־פרייענד דער גרוס פון אונדזערע שוועס־טער אין ארץ־ישראל פון דארטיקן „בנות״ און נשי־לעבן פון זייער קאמף און ענטוויקלונג.

דער בלויזער אויסערלעכער איינדרוק איז א דערפרייענדיקער. גרויסע 8 זייטן, ווי די גרויסע אייראפעאישע צייטונגין און אויך דער תוכן זאגט א סך, דערציילט און רעט צו אונדז, פון אונדזער לאנד, פון אונדזערע ברודער און שוועסטער.

„לאמיר זיך שטארקן, צוזאמינהאלטן אין ארץ־ישראל די אגודיסטישע באוועגונג, אנקליידן זיך מיט מוט און שטאלץ פ ר אונדזער שטרעב, זאלן ויך ארגאניזירן די זקנים, צעירים און פועלים, בנות און נשי אין איין מחנה — אגודת ישראל און זאל דער פאראייניקטער פראנט זיין אנזעעוודיק, לסימן ולברכה.

דאס איז די שטרעבונג פון דער צייטונג און מיר וואונטשן פון אונדזער זייט ס׳זאל אפט גיפינין זיך פאר אונדז אזעלכע פריידיקע „שערים״ גרוסן פון אונדזער הייליקן לאנד און טאקע שערים המצוינים...

נעמט אן אונדזער ברכה, פון אייערע שרייבער חבריב דא אין גלות.

זייט גישטארקט אין אייער מסירת-נפש, אומדערמידלעכער עקשנות פאר דער אידעע און אין די אומאויפהערלעכע גייסטיקע און פיזישע ארבייט — ווייל די און נאר די זענין די מדות וואס אנ־ארטאדאקסישער עולה דארף זיך אויסצייכינין כדי ער זאל קאנין דערפילן זיין גרויס שליחות אין ארץ־ישראל.

חברים שרייבער! להתראות מיט א צו־זאמינארבייט לטובת אונדזער רציון.

חזקו ואמצו!

א. חרוזי

הודפס מתוך הארכיון היהודי

בײַלאַגע צום
בית־יעקב־זשורנאַל
נומער 119

בנות־בלעטער

חשוון
תרצ״ה

שרה שענירער

צום חודש חשוון

און ווידער איז פאַרגאַנגין דער גרויסער תשרי־חודש און השם זאָל העלפן, אַז זיין השפעה זאָל אונדז באַגלייטן ס־גאַנצע יאָר.

יאָ, הייליקע וואָכן האָבן מיר אַדורכגילעבט, פון ערשטן טאָג ר״ח אלול ביז די ימים טובים. יעדער טאָג — אַ נייער פערל, אַ נייעם אוצר פון יידישן לעבן.

צוריקקערנדיק צו דער אַלטעגלעכקייט, צי שטייען מיר נאָך אַזוי ריין און פריי, אַזוי מוטיק און שטאַרק, לוסטיק און בשלום מיט זיך, ווי אין די גרויסע ימים־נוראים. צי איז שוין חיו אונדזער ריינקייט פאַרטונקלט?

ווייל פאַר קיין שום גידאַנק האט אונדזער אמונה נישט אַזוי מורא, ווי פאַר דער מחשבה, אַז מ־האט שוין מיט די פאַר טעג קדושה יוצא גיווען. מ־האט שוין דערפילט דעם חוב לגבי השי״ת.

דער עיקר איז: מיט וועלכע גידאַנקין מיר טרעטן צו, צו דער אַלטעגלעכע אַרביט, נאָך אַזאַ חודש פון לויטער קדושה, ווי ס־איז דער חודש תשרי?

דערפאַר האט אונדז די תורה־הקדושה גיגעבן דאָס גיבאָט פון תוספות שבת ויו״ט.

כדי מיר זאָלן נישט אַזוי שנעל איבערגיין פון דער קדושה צו דעם אַלטעגלעכן. נאר מיר זאָלן נארמאַל און ווייטער ציען זיין קדושה, מע זאָל נישט מיינין, אַז אונדזערע הייליקע טעג זענין ווי אַן־אַאַזע אין דער מדבר. נאר מיר זאָלן שטענדיק גידענקין, אז יעדער שבת, יעדער יו״ט איז ווי אַ קוואַל פון ברכה, וועלכער פאַרשפרייט זיין ברכה אויף אַלע זייטן.

דאָס איז די באַדייטונג פון שמיני־עצרת.

„עצר״ איינהאַלטן, באַהאַלטן. דאָס דערמאָנט אונדז דאָס וואָרט עצרת. דאָס וואָס מ־האט זיך אין די קדושה־מאָמענטן אויסגיקעמפט, זאָל עס פאַרבלייבן אינים פנימיות, פאַרקניפן אין אונדז, ס־זאָל קיינמאָל זיך נישט צורייסן, דאָס, איז די הויפט־פאָדערונג וואָס דער סוכות יו״ט שטעלט פאַר אונדז.

זיין אויסלאַז, די פרייד פון שמחת־תורה, מיט די שמחה פירט ער אונדז ריין אינים טעגלעכן לעבן, מיט די שמחה פון גייסטיקער התגלות פון אונדזער אויפגאַבע.

די תורה איז דער קערן פונים אייביקן גייסטיקן גליק, די איינציקע באַנד וואָס האַלט אונדז פעסט פאַרבונדן מיט השי״ת, זי איז די פרי וואָס ווערט פאַר אונדז צייטיק און יעדער שעה פון אונדזער לעבן.

דורך איר בלייבט יעדער גינוס, יעדע מעשה — אונדזער אייגנס, אויב מיר האָבן נאר ריכטיק פאַר השם הנאה גיהאָט — דורך אַ ברכה.

*

זי, די תורה, איז די פאַרווירקלעכונג פון „עצרת״ פון פאַרבלייבן, פאַרבלייבן אייביק פעסט מיט השם פאַרבונדן.

זי מאַכט אונדזער גאַנץ לעבן צו אַ וואָכנדער יו״ט און יעדן אָטים צו אַ ליכט פאַר ג—ט.

זי, איז יענער הייליקער פייער, וואָס ווייס גישט פון קיין לעשן זיך, וואָס אפילו שטורמין און ווינטן מיט אַלע כּוחות קאָנין נישט מינערן איר פלאַם, איר הייליקן פלאַם פון דער תורה.

יאָ, ווען די גאַנצע נאַטור איז פאַרפרוירן, אויף אַרום איז קאַלט און שטאַרק, זאָל אין אונדזער הארץ פלאַמין די הייסע אהבת־השם, וואָס מים רבים לא יוכלו לכבות, קיין שום וואַסערן, רעגן־שטורמין, זענין נישט אומשטאַנד צו לעשן.

דער גאַנצער ווינטער איז דער יום־טוב פון „עצרת״ פון האַלטן אין זיך יענער התלהבות־דקדושה, זאָלן מיר אייביק אַרויסווייזן, אַז נאר מים דער תורה אין דער האַנט, קענין מיר אָן אַלע מאַטעריעלע גליקן „פאַרבלייבן״ ביי הקב״ה.

און דאָס דאַרף אונדזער גייסטיקער ווינטער־אַרביט שטענדיק באַגלייטן מיט שמחה!

אונדזער אַלטער דעוויז: „עבדו את ה׳ בשמחה״ זאָל אונדז שטענדיק באַגלייטן. אַלזאָ צו דער אַרביט! זאָלן אין דעם שטילן חשוון־חודש אָנהויבן צו רייפן, די קדושה־קערנדלעך וואָס מיר האָבן אין גרויסן תשרי־חודש פאַרזייט און אויסוואַקסן צו גרויסע, שיינע פירות מיט וועלכן מיר וועלן זיך ערשט באמת אונדזער גאולה פאַרדינין.

„עצרת״ — השי״ת האט גיוואָלט פרייען זיך מיט אונדז, זיינע קינדער, גיוואָלט אונדז באַהויכן מיט שמחה, מיט דער שמחה פון זיין הייליקער תורה און גיזאָגט „עצרת״ — בלייבט ביי מיר, פאַרבלייבטס ביי מיין שמחה, ווי די הז״ל זאָגן צו — „אני ואתם נשמח יחד״ איך און מיר וועלן זיך פרייען צוזאַמין איינער מיטן אַנדערן, ווייל שמחה, פרייד איז דער עיקר צו אַלע מצוות. ס־איז דער אַטריבוט פון אַלים און אַלימין און באַזונדערס ביי מצוות התורה.

„בלייבן״ רופט צו אונדז השי״ת מיט די תורה אין דער האַנט.

נישט מיט די פאַר מינים, נישט אונטערן שויך־דאַך פון דער סוכּה פאַרלאָזן מיר דעם „זמן שמחתנו״. די סוכּה ווערט פאַרשלאָסן, די ארבעה מינים אָן אַ זייט גילייגט און מיט די ספר־תורה אין דער האַנט שטייט ישראל פאַר הקב״ה און „עצרת״ זאָגט ער צו אונדז.

מיט דעם זאָלט איר פאַרבלייבן, מיט שמחה אין האַרצן און תורה אין האַנט זאָלט איר גיין אינים ווינטערדיגן שווערן טאָג!

וויכטיקע בנות־שריפטן

קולטור־פּראָגראַם

צונויפגישטעלט דורך
י. ל. אָרלעאַן

שוין דעם היינטיקן חודש דערשיינט דאָס לאַנג־דערוואַרטעטע קולטור־פּראָגראַם פאַר די אָרגאַניזאַציעס בנות־אגודת־ישראל אין פּוילן.

דאָס דאזיקע פּראָגראַם נעמט אַרום די לימודים און קולטור־אַרביט פון „בנות״ במשך ניין יאָר צייט. מיר גיפונין גינויע אָנווייזן פאַר די לימודים פון תורה יהדות, גישיכטע, ליטעראַטור אאַ״וו, דאַן קומין רשימות פון שריפטן, מאמרים און הילף־ספרים.

דאָס בוך האַלט בערך 150 זייטן און וועט זיין אַ גוט האַנט־בוך פאַר אַלע בנות־פירערנס.

פּראַקטישער וועג־ווייזער פאַר דער אגודיסטישער פרויען־באַוועגונג

צונויפגישטעלט דורך
א. ג. פרידנזאָן

דעם קומענדיקן חודש דערשיינט אַ בוך „פּראַקטישער וועג־ווייזער פאַר דער אַגודיסטישער פרויען־באַוועגונג״. אינים דאזיקן בוך וועט זיך גיפיגין אָנווייזן וועגן דער גרינדונג און אָרגאַניזירונג פון אַ „בנות״ אָפּטיילונג, וועגן פאַרוואַלטונג, גרופּן־פירערשאַפט, קאָמיסיעס, גיביטן פון אַרביט, באַציאונג צו דער צענטראַלע, צו דער אגודה און אירע צווייג־אָרגאַניזאַציעס, אויך גינוי וועגן דער אָרגאַניזירונג פון „נשי אגודת ישראל״ אויך אדרעסן פון אַלע צענטראַלעס, רעדאַקציעס, וויכטיקע אגודה־פּערזענלעכקייט, אאַ״וו.

אונדזער ציל

צונויפגישטעלט דורך
א. ג. פרידנזאָן

זאַמלונג פון מאמרים צו דער אידעאָלאָגיע און צילן פון בנות־אגודת־ישראל עס באַטייליקן זיך אַ ריי חשובע אגודה־פירער און שרייבער.

הארכיון היהודי
הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 15 מתוך 20

ימים טובים אין הכשרה

אלע געגועים און בענקשאפטן וואס יעדע הכשריסטן טראגט טיף אינים הארץ צו אלץ וואס איז איר נאנט און טייער, האבן זיך צוזאמינגיגאסן אין איין קוואל פון שפרודלדיקע גיפילן לכבוד דעם אנקום פון ראש־השנה תרצ״ה, דאס נייע יאר.

נייע האפנונגען...

א טייל חברות האבן ס־ערשטע מאל מקבל־פנים גיוועז דאס נייע יאר אין דער פרעמד, ..נפאלס אין א סביבה פון הכשרה. וואו דאס אנקום פון יאר רופט ארויס צאפלדיקע ציטערנישן מיט אזוי פיל הייליקער דערווארטונג.

און באמת, די לעצטע טעג פאר ראש השנה מערקט זיך ביי אלע און פון אלע שוין יענע ערנצקייט וואס שרייט ארויס פון א טיף חשבון־הנפשדיקייט, וואס דערציילט פון דעם, אז אלע בילאנסירן עפיס, יעדער אלס יחיד און אלע אלס כלל.

אבער נישט חלילה מיט עצבות, ערנצט איז נישט קיין עצבות, נאר אזא פריידיקע דערווארטונג, אנ־אחריותדיקע מינוט אדער שעה. ערנצט האט אין זיך האפינונג, גלויבן, און א גאר גרויסע מאס פון בטחון.

ראש השנה, ימים נוראים; די טעג פון תשובה און תפילה מע ווע*ט א*סך קאנין מתפלל זיין, בעטן און אויסבעטן פארן בורא עולם. אויסוויינין אביסל דאס אין זיך דערשטיקטע, אויסקוואלן דאס וואס האט זיך אויף די נשמה צעכוואליעט און רייסט זיך ארויס, רייסט זיך צו שלמות דורך אויסדרוק—דורך א הייסער הייליקער טרעהר.

אויף אלע חברות ליגט דער אויסדרוק פון ערנצטער שמחה, יענע שמחה פון „באומרים לנו בית ה׳ נלך״ מיר גייען צום דאווינין צוזאמין, צוזאמין האבן מיר וואס צו בעטן, גימיינזאם גייען מיר צום דאווינין גימיינזאם שטרעבן מיר צו איין ציל.

אין ביה התפלה זענין מיר גישטאנין, טיף פארזונקין אין די תפלות. אין יעדנס אויגן האבן גיפערלט זילבער־טרערן וואס זענין גיפאלן און באפ כט די בלעטער פון מחזור, און די טרערן צינדן זיך, לייכטן, בליאסקין מיט יענים הייליקן שטראל פון—לפום צערא אגרא...

טרערן האבן אין זיך יענע לייכטקייט, וואס קייקלן אראפ אלע שווערע שטיינער, ליידיקן אויס דעם צער־פולן בעכער און גרייטן אים אן פאר פרייד, זילבערן אויס זיין שווארץ־פארראסטקייט, פינקלין אויס זיין זשאווער און ריי־ניקן, וואשן אויס, גליען און צופייערן אלס וואס איז פארבונדן מיט צער.

לייכטער ווערט, קלארער, קרישטאלער און—מע פילט זיך ווי ניי־גיבוירן, פרישע כוחות מיט יונגין מוט, באנייט ווערט דער מענטש.

באנייט ווערט זיין יאר.

ליכטיקער ווערט די וועלט ארום, זויבערער די ווייטע פרעספעקטיוון.

טרערן ריייניקן, טרערן וואשן און עפינין אויף אלע טויערן.

ערב יום־כפור האבן מיר אלע גיפילט אז עפיס ברוי[...] אין אונזער נשמה, ס־פלאקערט יענע הייסע היימישע טאטע־מאמע ברכה וואס יעדע פון אונדז פלעג דאן באקומין, ס־טויכן אויף בילדער פון דער היים, יעדע טיילט זיך מיט זכרונות. ערב יום־כיפור פארנאכט אין א יידישער היים, די ווארימע אטמאספערע, די ערנצטע אויסגיגאסנקייט אויף יעדער באוועגונג. היינט אין הכשרה.

דער שמועס ווערט ערנצטער, מיר דערמאנין דעם לעצטן באזוך פון ענגלישן מלוכה־מאן ה׳ סעמיועל, זיין הבטחה... און מיר גרייטן זיך צום דאווינין.

יום־כיפור א טאג פון תענית ותפילה, מע ווייס נישט וואס פריער צו בעטן. אז מיר זאלן עולה זיין קיין ארץ־ישראל פאר וואס גראד מיר? - מיר דארפן בעטן אז אלע זאלן שוין עולה זיין. אלע יידן. נישט דורכן חסד לאומים, נאר בעזרת השם.

ביים ליכט־בעגעשן פארנאכט איז גיוועז רירנד ביז גאר. אין אויגן האבן גיבלישטשיט טרערן און גילויכטן ווי די ליכט אליין, גיוואונטשן זיך איינער דעם צווייטן, אדורכגילעבט אזא הייליקע פריינטליכע מינוט, יעדנס גורל איז גיווארן נאנט און ליב ווי דער אייגינער, אלע וואונטשן מיט איין נוסח—לשנה הבאה בירושלים...

סוכות ריינגיוואשן, אויסגיגליט אין הייסע תפילות, גיטובלט אין א ים פון טרערן האבן מיר דערפילט די שמחה, די פעלדזן־פעסטע יידישע אמונה אז מיר האבן זיך אלדאס גוטס אויסגיבעטן. האבן מיר אויפגינומין דעם יו״ט פון זמן שמחתנו.

אין יעדן האט זיך ג״פילט די שטרעבונג אויסצונוצן דעם חג האסיף, דעם יום טוב פון איינזאמלין, כדי באמת אנצוזאמלין כוחות און מוט, אנצוזאמלין דעת און וויסן און בע״ה מיר האבן דאס אויסגיפירט.

דעם גאנצן יו״ט האבן מיר גיהאט רעפעראטן, שמועסן אדאנק די באזוכן פון ה׳ פרידנזאן, הרב אייזנבערג א. אנד. און אויך די אין לאדזש ווײלנדיקע לערערינס ר־ל. זיסקינד, זעליצקא, שטערן, קיימאוויטש גערשט א. אנד. וועלכע האבן ביי אונדז גיהאלטן פארשידינע וויכטיקע און תוכנדיקע רעפעראטן, אזוי אז די שטימונג איז גיוועזן א פריידיק־גיהויבינע וואס פלעג זיך אויסדרוקן ביי יעדער סעודה אינים גיזאנג און אין טענץ. אמתדיק זמן שמחתנו...

שמחת תורה מיר גייען אין דער גרויסער שטאטישער שול אריין, נישט איך גיי, נאר מיר גייען, דער גימיינזאמער מארש צו שמחת תורה איז א רירנדיקער, מיר גייען זיך פרייען מיט דער תורה...

די נאכט איז א פינצטערע, ס־רעגנט אבער יעדער טראפ דערמאנט אונדז אן עפיס א ניגון, א שייגער אויסגיקלאפטער ניגון, ס־איז פינצטער ארום און אין אונדז איז ליכטיק, פריידיק ליכטיק.

מיר זעען הקפות, אויך מיר וואנדערן דאך אזוי ארום די בימה פון דער וועלט דורות און צייטן מיט דער ספר תורה אין האנד.

מיר זאמלין אן פרייד און מיט דער הייליקער פרייד גייען מיר אינים שווערן ווינטער.

סקיערניעוויץ־לאדזש — צ. לעשינסקא

באזוכן אין דער לאדזשער בנות־מחנה

סוף חודש אלול האט באזוכט די מחנה דער פרעזעס פון צא״י אין פוילן, דער יאווארזשנער רב הרה״ג הירשהארן, דער ח׳ גאסט האט גיהאלטן פאר די הכשריסטנס זייער א טיפזיניקן רעפעראט וועגן דעם מהות פון רעליגיעזער הכשרה. דער רעפעראט איז באדאנקט גיווארן מיט יישר־כוח אויסרופן.

— אין דערזעלבער וואך האט באזוכט די מחנה די שאפערן פון ב״י גידאנסק פר. שרה שענירער, וועלכע האט אייניקע שעה פארברענגט אין דער מחנה און זיך דורכגישמועסט מיט די הכשריסטנס וועגן פארשידינע ענינים פון יידישקייט און מדות, פרוי שענירער האט זיך מיט באגייסטערטע ווערטער פארשריבן אין באזוכער־אלבאם.

— מאנטאג פ׳ נח איז גיוועזן אויף א באזוך אין דער הכשרה, דער דירעקטאר פון ב״י סעמינאר רי״ל ארלעאן, דער גאסט האט גיהאלטן א רעפעראט וועגן הכשרה אין ארץ־ישראל. ה׳ ארלעאן האט גישטיצט זיין רעפעראט אויף דער אריגינעלער אויפשריפט פון דער מחנה „אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח״ און דערויף גיבויט זיין אינטערעסאנטע רעדע, וועלכע האט איבערגילאזט א שטארקן רושם.

שוין ארויס פון דרוק א ניי־העפט

„קינדער־גארטן״

תוכן: קינדער, גידענקט דעם חפץ חיים—ש. פ. דאס נייע יאר—∴ מעשה־לעך וועגן חפץ חיים—ש. פליסקין. צו אלע לייענערנס—שרה שענירער. דאס ערשטע יאר—ג. בערלינער. טויבן—א. שטייער, בעסער דאס גוטע איידער דאס זיסע—גיטל ראבינאוויטש, שבת אין א יידישער שטוב—חי׳ שרה זאנדבערג. אויף קידוש־השם—ר. ר׳ אליעזר בן הורקנוס—∴ אין דער שול—פערל לאנגזאם, שרהלע אין שול—רבקה אויערבאך, די וויכטיקייט פון גיהארכזאמקייט—סימא לערנער, די גוטע מאמע—ה. בערקאוויטש פריידיקע גרוסן פון הייליקן לאנד, קינדער גארטן צום נייען יאר.

פארשפרייט אין דער שול דעם „קינדער־גארטן״

באשטעלט וואס א גרעסערע צאל עקזעמפלארן!

הודפס מתוך הארכיון היהודי עמוד 16 מתוך 20

חי׳ מאלאדי

התנערי מעפר קומי...

צי איך שוועסטער, טעכטער פון אויסדערוויילטן פאלק, איז מיין ווארט געווענדיט.

גידענקסט, באשיידן ביסטו אמאל גיזעסן אין די רייגע, מיט ווארימקייט אנגיפילטע יידישע שטובן, גיפלאכטן האסטו די חלה לכבוד שבת, דיינע הענט אזעלכע דיינע, אומבאפלעקטע האבן גיצונדן שבת-ליכט. גישפיגין האסטו יענים ווייסן צניעות-דיקן פאדים, וואס האט דיך גיבינדן מיט דיין א מאל, מיט דיינע מאמיס פון אלע דורות.

גידענקסט, דיינע טריט פלעגן אזוי שטיל זיין. אזוי שוועבנדיק אין דיינע אויערן האבן זיך איינגיהערט דעם פארבענקטן גמרא-ניגון פון דיינע ברודער און טאטיס. גיהערט די זמירות אין א פרייטיק-צונאכטס און ס-הארץ האט אזוי גיצאפלט, אזוי גיוואלט נישט בלויס הערן נאר אויך פארשטיין, פילן און אדורכלעבן דאס גילערנטע, דאס גיזונגינע.

און היינט...

הייגט ווען ס-איז בין-השמש-ת, אליס איז אזוי אומ-אומקלאר, פארטונקלט און פארנעפלט. בלאטיק זענין די וועגן פון אונזער געגנווארט, מ-ווערט פארזונקין אין זיי, אין תהום פון נישט-יידישקייט און נישט-מענטשלעכקייט.

האב איך דיך גיזוכט, מיין שוועסטער. גיזוכט און גיטראפן דיך. אין א טונקעלע שטוב אבער נישט די, די וואס כ-האב גיהערט פון איר און אזוי שטארק און הייס ליב-גיהאט.

פארוואס, זאג מיר פארוואס צינדסטו נישט אפ אין דיין טונקעלע שטוב, די שבת-ליכט, יענע ליכט וואס האבן מיט זייער שיין פארטריבן, פאריאגט אלע שאטינס, ארומגירינגלט ארום זיך די גאנצע פאמיליע מיט אזא הארציקייט.

זאג מיר שוועסטער, ווער האט דאס אריינגיברענגט אין דיין שטוב יענים פרעמדן, מאדערנים אור, וואס קאן נישט טריפן, נישט טרערן און נישט פרייען, נישט וויגן זיך און דערציילן מיט זיינע פלעמעלעך? זאג מיר, שוועסטער, ווער האט צוריסן יענים פאדים וואס האט דיך אזוי גיבונדן מיט דיין מאמין. דיין מאמס וואס האט צוליב דיר גיליטן, דיין מאמע וואס ווישט שטילערהייט די טרערן און איז מתפלל אט דארטביים פענסטער פאר דיר. דיין מאמע — וואס איר טאג און נאכט — ביסטו אין אלע דיינע ענינים.

זאג מיר, שוועסטער מיינע ווער?

וועלכע האנט?

אוודאי נישט די זעלבע וואס האט חלות גיפלאכטן, שבת-ליכט גיבונדן אזא האנט זיכער נישט.

נאר א פרעמדע, א ווילד-פרעמדע האט עס גיטון א פרעמדע, א קאלטע שטארע און דו האסט עס צו גילאזט?

* * *

בין השמשות איז נאך.

קאגסט נאך ליכט-צינדן, ס-איז נאך פארן זמן הדלקה. גיי שוועסטער מיינע, וואש דיר אפ די הענט און פלאקער אויף דאס ליכט פון הייליקן שבת!

אונדזערע הענט זענין צום צינדן, צום לייכטן, צום לינדן.

צו אונדז האט מין דעם ערשטן רוף גישיקט:

כה תאמר לבית יעקב!

צו אונדז אפעלירט, צו אונדז גירופן, אלע האפנונגין אויף אונדז ארויפגילייגט.

* * *

דערהייב דיך, צעשמעטער אלע אפגעטער, בלאז אויס אלע פרעמדע ליכט, וואס מ״האט דיר אריינגילויכטן מיט פארשידענע פארבן - זשארובקעס. צופלאקער דיין אור פון דיין היים מיט דיינע אייגינע יידישע הענט.

דאס איז דער רוף אין אונדזער צייט.

* * *

דער ענטפער האבן מיר גיהערט שוין אויף די לעצטע בנות-קאנפערענץ אין קרעסן.

מיר האבן גיענטפערט, ווי א בשורה-טובה האט עס אפגיקלונגין.

צוריק! — צוריק צו דיר, צו דיין היים, צו דיין מאמישי, און איר הארץ, לאמיר צוזאמין גיין, צוזאמין — באור ה׳.

ווילנע.

ביי דער מאשין...

ס׳שטעכט מיין נאדל, דאס קלייד אין האנט
פארגנביט זיך אין הארץ — א קלער
מארגן... שפעטער... אלץ ווערט דערמאנט
ווערט נאדל, פערזשאווערט פון טרער...

אלץ ווערט גיוועבט, און ווערט גינייט
דער נעכטן, היינט און דער מארגן
און דער מייסטער אונטער א קלייד
האלט ער פארדוקט און פארבארגן

מאשין און הארץ, הארץ און מאשין
קלאפן זיי קלאפן, אינאייינים
איין רעדל דרייט ביידע... וואוהין?
צום קאמף פאר לעבן — אריינים.

חי׳ רובין

(חברה פון בנות-הכשרה

אין ווארשע.

בריוו צו א חברטע

(צווייטער בריוו)

ליבע חברטע!

אין דיין ענטפער באמיסטו זיך צו פארטיידיקן די קולטור און צוויליזאציע פון צוואנציקסטן יאר-הונדערט א קעגן מיין אנגריף. גאנץ שיין פון דיין זייט און אפשר אייראפעאיש אויך, אבער וואס טוט מין, ליבע חברטע, אז איך בין נישט אזוי גיוואלטיק אנטציקט פון אייראפע ווי דו, אז ביי מיר איז דער באגריף „אייראפע" נישט קיין הייליקטום, נאר א גאנץ איינפאכע וואכידיקע זאך, און א סך מאל נאך ערגער ווי וואכידיק...

דו פרעגסט: ס-טייטש, ווי קען מין דאס פארלייקינין די גרויסע דערגרייכונגין פון צוואנציקסטן יאר-הונדערט אויף אלע גיביטן פון דער וויסנשאפט און מענטשלעכער געניאליטעט? ווי קען מין דאס פארלייקינין דעם טעלעגראף, דעם טעלעפאן, אעראפלאן, ראדיא?

איז מיין ענטפער אזוי: ווער האט עס דיר דען גיזאגט, אז מיר פארלייקינין די דערגרייכונגין פון מענטשלעכן גייסט? אדרבא, מיר זעגין די ערשטע צו אנערקענין די גרויסקייט פון מענטשלעכן גייסט, ווייל מיר וויסן וועמינס שאפונג עס איז דער מענטש אליין, ווייל פון אלע שכלין פון דער גרויסער וועלט, זעען מיר דעם איין און איינציקן גרויסן שכל פון וואנים אלצדינק שטאמט ארויס, אזוי ווי מיר זאגן יעדן טאג אין דאווינין:

מה רבו מעשיך ה׳! כלם בחכמה עשית.

ווי גרויט זענין דיינע ווערק, א ג—ט! האסט זיי אלע מיט דיין חכמה באשאפן.

נאר דעריבער טאקי, ווייל מיר אנערקענין די גרויסקייט פון מענטשלעכן גייסט, וואלטן מיר גיוואלט, אז ער זאל באהערשן די וועלט און פירן די מענטשהייט אויף דעם וועג צו דער אייביקייט, צו דער געטליכקייט, און דעריבער ווארינין מיר און שרייען גיוואלד, ווען מיר זעען פארקערט. ווי גרויסע מענטשלעכע גייסטער, פארבלענדט דורך אלערליי היינט-צייטיקע פארפיר-ליכטלעך פירן די וועלט צום אפגרונט און מאראלישער פארדארבונג.

איך מאך דיך אויפמערקזאם, ליבע חברטע, אז אין דעם צעטל פון די דערגרייכונגין פון צוואנציקסטן יאר-הונדערט, וואס דו רעכנסט אויס: טעלעפאן, טעלעגראף, אעראפלאן און ראדיא, האסטו פארגעסן צו צורעכנין צוויי-און-פערציק צענטימעטערדיקע האר-מאטן, טאנקסן און גאז-באמבעס. נישקשה, די קולטור פון צוואנציקסטן יאר-הונדערט האט זיך מיט דעם זייער א סך צו בארימין!..

מיר יידן, האבן אן־אלטע, פיר-טויזנט-יעריקע קולטור און אויף די טאוולין פון דער דאזיקער קולטור האט ג—ט אויפגישריבן מיט פייערדיקע אותיות: „זאלסט נישט מארדן"! „זאלסט ליב האבן דיין חבר, ווי זיך אליין".

עס איז אמת, אז עס זענין אמאל אויך גיוועזן זייער הויכע קולטורן, ווי די גריכישע און אנדערע וועלט-קולטורן פון דער אלטער צייט, וועלכע זענין נאך ביז דעם היינטיקן טאג ווערט צום באוואונדערן, אבער קיין מאראל און זיטלעכקייט גיפינט מין דארט נישט אונדזער קולטור אבער הייבט ארויס דעם מענטש פון דער בלאטע און באגייסטערט אים. מיר יידן האבן א תורת-חיים, א תורה פון לעבן—ווער עס וויל לעבן, ווער עס בענקט נאך א שענער לעבן. נעמט עס ביי אונדז, ביי דער אלטער אייביקער יידישער קולטור.

איך האלט, אז דו וועסט פארשטיין וואס איך האב דא גישריבן און דו וועסט וועגן דעם א טראכט טון.

דיין חברטע

ברכה צוקער

הארכיון היהודי
ארכיון אסופות

הודפס מתוך הארכיון היהודי

פון וועסטער צו וועסטער

(בריוו, עצות, אנווייזן און ענטפערס)

פרל. י. ב. אין ק:

די ארבעט פון אונדזער ארגאניזאציע נייט לעצטנס כמעט נאר אין איין ריכטונג, די חברות זענען ארומגינומען פון איין רצון — הכשרה, און דאס רופט זיך פאטאל אפ אויף אנדערע ארבעטס־געביטן, כ׳קען מיר נישט קיין עצה געבן. יעדע ערנצטע חברה לײַדט דערפון, און גיט זיך אפ א דין־וחשבון צו וואס ס׳קען ברענגען אזא מצב.

יא, מיר מוזן לײַדער קאנסטאנטירן דעם זייער טרויעריקן אמת, אז אויב די הכרות פון אייער ארגאניזאציע זענען אזוי באהערשט פון דעם א״י פסיכאז, נישט האבנדיק קיין צייט אדער קיין פארשטענדניש פאר א.דערע ארבעטס־געביטן, איז עס א דירעקטער פועל־יוצא פון מאנגל אין רעליגיעזן באוואוסטזיין, די ארבעט פון די ארג. פאר די חברות איז נישט קיין קולטורעלע, מע לערנט מיט זיי ווייניק, זיי האבן אין זיך נישט די מדה פון בטחון און כהנה וכהנה. איר, אלס ערנסטע חברה און אויך אלע ענלעכע וואס לײַדן דערפון, דארפן דערקלערן גאנץ אויפריכטיק אז כאטש ישוב ארץ ישראל איז ביי אונדז פון די גאר גרויסע צילן און אויפגאבן, איז עס איינס פון א סך, פון א סך אנדערע התחייבותן, קולטורעלע ווי געזעלשאפטלעכע, וואס מיר האבן אויף זיך, דער עיקר העיקרים פון אונדזער ארבעט איז צו פארפלאנצן אין אונדזערע חברות, יענע תורה־דיקע מדות און איידלקייט, אמונה און בטחון, אלע שרשים און סניפים פון יהדות.

א צדיק האט אמאל דערזעענדיק ווי א סך נעמען געוויסע מצוות און מאכן זיי פארן עיקר העיקרים און די תורה פאר א טפל — אויסגירופן: ואין לנו „שיור״ רק התורה הזאת, אויב מע וויל עפיס מאכן פאר א „שיריים״, זאל מען די תורה דערצו נישט מאכן. ניין! די תורה, די לימודים מיט אלע אירע מצוות זענען און מוזן פארבלייבן ביי אונדז אן עיקר־העיקרים, דאס דארף פארנעמען און אויספולן כמעט דאס גאנצע ארגאניזאציאנעלע פראגראם און צווישן זיי, דארף א חשובן ארט צו פארנעמען ארץ ישראל. איר מוזט עס זעען מתקן זיין, אויסבעסערן און דאס — נאר דורך אונטערנעמען אן ענערגישע קולטורעלע ארבעט, כדי צו מאכן א־ערע חברות פאר באוואוסטזיניק אידעאלע יידישע טאכטער, וועלן זיי שוין אליין אנערקענען אונדזער ארויסגיזאגטע מיינונג.

פרל. צ. א. אין ש:

דער צ. ס. האט לעצטנס פראקלאמירט אן אינטענסיווע ארבעט צו פארשפרייטן תרומת חברות איבערהויפט אין צוזאמענהאנג מיט דער נאנטער לאנדעס־קאנפערענץ. לײַדער איז אונדזער גרופע א קליינע צאל חברות און נישט בלויז די תרומת חברה, נאר אויך אלע אקציעס קומט דעריבער זייער שווער אן דאס בשלמות־דיקע אדורכפירן זיי.

אין אלע אונדזערע ווענדונגען בנוגע אדורכפירן אקציעס און באזונדערס זאמל־אקציעס האבן מיר קיינמאל נישט גימיינט אז נאר חברות דארפן צאלן פארקערט מיר האבן אייביק אקצענטירט, אז ס׳זאל ארייננגיצויגן ווערן וואס מערערע און גרעסערע קרייזן, ווארן לעולם וואלטן דאך אלע רעליגיעזע מיידלעך גידארפט צו זיין אין „בנות״, ס׳פעלט נאר זיי דאס באוואוסטזיין און דער חוש פאר דעם. דארף מען דעריבער אויסנוצן יעדן גינסטיקן מאמענט מע זאל זיי אויפקלערן און אזוי ארום ארייננציען. בנוגע אקציעס איז עס דעריבער זייער פארשטענדלעך אז נישט בלויז חברות דארפן דאס ~~פונקט זיך~~ נאר טאקי ארויס דערמיט צו די אלע רעליגיעזע פרויען און מיידלעך, אין אלע קרייזן ווי מע פארשטייט אז מע איז נאר נישט קיין אפיציעלער קעגנער, אזוי ארום איז עס א שטארקע פראפאגאנדע פארן אגודה־רעיון, און א נצחון פאר אונדזער באוועגונג, איבערהויפט היינט פאר דער לאנדעס־קאנפערענץ וואס דער דערפאלג פון די אקציע וועט דערהייבן דעם פרעסטיזש פון די אפטיילונג און פארשטארקן איר השפעה אויף דעציזירנדיקע און גאר וויכטיקע ענינים.

פרל. ר. ב. אין צ:

איינע פון די וויכטיקסטע יסודות פון א באוועגונג איז די שריפט וועלכע פראפא גדירט אירע אידעען און צילן, באזונדערס די שיינע ליטעראטור ווי פאעזיע, בעלעטריסטיק וואס ווירקט גאר טיף אויף דער נשמה, לײַדער איז ביי אונדז א שרעקלעכער מאנגל אין בעלעטריסטיק. ס׳איז אן אנגיווייטיקטע פראגע וואס איר לאזונג קאן א סך אויפטון. ס׳האט דאך דעם גרעסטן איינפלוס און באזונדערס אויף דער היינטיקער יוגנט.

מיר ווייסן אליין און פילן גאך שטארקער דעם מאנגל אין אזא וויכטיק מאטעריאל פאר אונדזער רעיון, דער צ. ס. ארבעט אויס א פלאן און וועט עס שטעלן אלס איינס פון די וויכטיקסטע פונקטן אויף די נאנטע לאנדעס־קאנפערענץ.

דער מאנגל איז באזונדערס מערקבאר ביי די בנות־קרייזן וועלכע פארמאגן דאך נישט די ספרים פון לשון־קודש וואס זאלן זיי געבן א באפרידיקונג און זיי מוזן דאך אנקומען צו די יידישע שרייבער. מיר וועלן עס א וודאי ווי וויט ס׳ליגט אין אונדזערע מעגלעכקייטן לינדערן. אבער נאר ביי דער מאראלישער און מאטעריעלער מיטהילף פון אלע אונדזערע אפטיילונגען.

פרל. ש. ג. אין ל:

מיר האבן הי א גרעסערע בנות גרופע, וועלכע פאדערט פון אונדזערע פירערנס א סך ארבעט און לערן־מאטעריאל. א סך אבער ווייסן נישט און האבן נישט די גיהעריקע לערן־ביכער און לייען־מאטעריאל. וואס זאל זיי אנווייזן אדער פארברייטן זיי צו אזא ארבעט, וואס איז דאך און דארף צו זיין א ביז גאר אחריותדיקע.

די ווענדונג איז שוין פון א סך גיקומען און מיר גיבן דעריבער אויף דעם אופן אן אלגימיינע תשובה

— דער צ. ס. גרייט צום דרוק א גרעסער ביכל אלס וועג־ווייזער בנוגע אלע ארבעטן פון בנות אגודת ישראל. דאס ביכל ווערט שוין אויסגיפערטיקט און וועט אין די נאנסטע טעג דערשיינען. אינים ביכל וועלן זיך שוין גיפינען ניגוג אנווייזונגען און אויך וועגן מאטעריאל אזוי אז מיר האפן אז ס׳וועט מצד אונדזערע אפטיילונגען אויפגינומען ווערן מיט די גרעסטע צופרידנהייט. דאס ביכל וועט א חוץ די אנווייזונגען אויך האבן אפהאנדלונגען פונים אידעאלאגישן מהות פון אגודת ישראל, בנות און אלע אירע ארבעטס־צווייגן. דער צ. ס. שטרענגט אן אלע כוחות און ביי די ארגסטע באדינגונגען צו געבן און אנצווייזן דעם ארבעטס־פלאן אונדזערע אפטיילונגען, די לעצטע דארפן נאר זעען זיי אדורכצופירן בשלימות.

פרל. ר. ג. אין י:

טראץ דעם וואס דער צ. ס. ווייזט לעצטנס אן אין א ריי צירקולארן פארשידענע פראגראמען אויף אוונטן, וואס זענען באמת צוגיפאסט צום כאראקטער פון אוונט, אבער ווען כ׳וויל* אליין, פון זיך זעלבסט צוזאמענשטעלן א פראגראם אויף אזא לאקאלן אוונט, איז עס שווער דאס נישטערן און זוכן און בכלל דאס צופאסן.

אייער פראגע איז זייער אן־אמתע, מיר וועלן דעריבער פארשלאגן אזא פראיעקט, וואס זאל איינגיפירט ווערן ביי אלע אפטיילונגען און דאס קאן א סך ווירקן צו לינדערן דעם מאנגל אין מאטעריאלן קודם כל מוז אבליגאטאריש זיך געפינען ביי אלע אפטיילונגען א פולן קאמפלעט פון אלע בית־יעקב זשורנאלן, ביי אונדזערע פראגראמען וואס מיר ווייזן אן אין די צירקולארן מוז מען עס האבן און נאר דורכן בשלימותדיקן אויספירן פון אזא פראגראם קאן עס טראגן דעם כאראקטער פון א תוכני־דיקן און יידישלעך־צוגיפאסטן אוונט.

א חוץ דעם וואלט כדאי גיווען ביי יעדע אפטיילונג זאל זיך געפינען א ספעציעל **מאטעריאלן־בוך.** אינים בוך זאלן גיזאמלט ווערן וויכטיקע מאטעריאלן ווי מאמרים, רעדעס, שיינע ליטעראטור פון דער גאנצער ארטאדאקסישער פרעסע. באזונדערס פון די יום־טוב און ערב־שבת נומערן וואו מע קאן געפינען אן אוצר פון מאטעריאל וועגן פארשידענע רעליגיעזע, פאליטישע און געזעלשאפטלעך ארגאניזאציאנעלע פראבלעמען, באזונדערס לידער און שיינע ליטערארישע שאפונגען וואס קאנען רעציטירט ווערן אויף אוונטן. דאס גאנצע מאטעריאל דארף ווי גיהעריק און דורך א גיניטע האנט סארטירט ווערן צו פארשידענע געביטן ווי ארץ־ישראל, שבת, מדות, וויסנשאפטלעכע, לידער, בעלעטריסטיק א. ד. ג. אזוי אז ביים איינארדנען אן־אוונט, וועט מען קאנען לייכט צוקלויבן דאס גיהעריקע מאטעריאל אזוי אז דער אוונט זאל האבן א ליטערארישן ווי אויך אינטערעסאנטן תוכן.

דער עיקר דארף מען זעען אז יעדער אוונט זאל זיין באלערנד, די חברות זאלן אהיים גיין מיט עפיס נייעס, פרישע ידיעות אויף א געוויסן געביט און דאס בינט די חברות מיט שטארקע פעדים צו דער ארגאניזאציע און דערהייבט דעם פרעסטיזש פון א באוועגונג.

א בריוו פון די קרעסן

זייער גיערטע רעדאקציע!

דערהאלטנדיק מיין בריוו וועט אייך זייער וואונדערן פון וועמען איז דאס? צו דעם דאזיקן שריט ברענגט מיך מיין פארצווייפלטע לאגע און איך האב באשלאסן, אז נאר איר וועט מיך קענען ארויסנעמען פון דער פארצווייפלטער סיטואציע.

איך בין געבוירן אין אשמינע ביי נישט קיין פארמעגלעכע עלטערן. פון קינדהייט אן האב איך שוין גיפילט א גרויסע סימפאטיע צו דער ארטאדאקסיע. לײַדער איז ביי אונדז אין אשמינע נישטא קיין רעליגיעזע בית־יעקב שול האב איך גימוזט געגן מיין ווילן ארייננטרעטן אין אן־אנטי־רעליגיעזער שול.

אזוי ווי עס איז באוואוסט גיפינט זיך אין יעדער שטאט און שטעטל אויך די אנטי־רעליגיעזע ארגאניזאציעס ווי „השומר״, „ביתר״ א. א. און אזוי אויך ביי אונדז. ביסלעכווייז זענען מיינע חברות פון קלאס אריינגיטרעטן אין וועלכע ס׳איז פון זיי. מער נישט ווי איך איינע, האב גיפילט צו דעם א גרויסע אנטיפאטיע און איך בין גיבליבן מיט זיי פון דער ווייטנס. טראץ דעם וואס איך האב גיהאט פון די לערער גינוג פארוואורפן צוליב דעם האב איך מיין באשלוס נישט גיענדערט. איינמאל האבן מיך די לערער גידראט מיט פארלאזן די לעקציעס. אויב איך וועל נישט אריינגיין אין „השומר״. איך האב זיך אבער פאר דעם נישט אפגישראקן.

יעצט איז שוין אריבער דריי יאר ווי כ׳האב גיענדיקט די שול און איך בין מיט אלע מיינע חברות פון דער ווייטנס. מיין חשק פארויצוזעצן מיין לערנען איז גיווען אומגיהויער גרויס, איך האב זייער גילעכצט צו פארן אין קראקעווער ב״י סעמינאר, נאר לײַדער צוליב אונדזער מאטעריעלער לאגע האב איך מיין ציל נישט דערגרייכט און איך האב גימוזט זיך לערנען א פאך. איר קענט זיך פארשטעלן, ווי מיין הארץ איז מיר גיבוג אויסגיריסן, אז מיינע אלע גידאנקען האבן זיך אויסגילאזן מיט גאר נישט. איך האב נישט פאר וועמען אויסצורייסן מיין הארץ, ווייל מע וועט מיך נישט פארשטיין.

נאר וואס זאל מין טון, מסתמא איז מיר אזוי באשערט פון ג־ט. וואס זאל איך אייך באשרייבן? מיין לאנגווייליקייט איז אין לשער, מיינע חברטיס רעדן מיך נאך היינט אויך צו איך זאל ווערן ווי יעדער איינע פון זיי, נאר וואס זאל איך זיי ענטפערן, אז איך בין ווייט פון זיי ווי מזרח פון מערב.

פאריארן זומער איז מיר אויסגיקומען צו זיין אין בארנאוויטש, בין איך גיווארן דערשטויגט, אז איך האב דערטן גיפינען א גוט ארגאניזירטע „בנות״ און איך האב ביי זיך גיטראכט: פארוואס איז דאס אשמינע אזוי פאדשאלטן, אז די גאנצע יוגנט איז אוועק אין די אנטי־רעליגיעזע ארגאניזאציעס? און אויב איך האב עטלעכע מיידלעך פארגילייגט צו גרינדן א „בנות״ האבן זיי זיך אויסגילאכט און און גיזאגט: וואסער אינטערעס קענען מיר גיפינען אין אן־ארגאניזאציע פון בלויז מיידלעך?

א גאנצן טאג בין איך פארנומען ביי מיין ארבעט פיל איך נישט מיין לאנגווייליקייט, נאר איבערהויפט נאך דער ארבעט און בפרט שבת, האב איך זיך פשוט נישט וואו אהינצוטון. איר קענט זיך פארשטעלן מיין גימיט, אז איך דארף אזוי פארברענגען מיין יוגנט איך ווייס נישט וואס כ׳זאל טון. איך גיי ארום פארמרחשחורהט אן מוט.

איך בעט אייך, גיט אפ א גרוס מיינע שוועסטער פון דער לאדזשער „בנות״ זאלן זיי כאטש וויסן, אז אין א קליין שטעטל אויף די קרעסן גיפינט זיך א מיידל, וואס לעכצט נאך אזא לעבן און זי קען עס נישט גיפינען, און דעריבער דארפן זיי זיין גליקלעך.

איך פארענדיק מיין בריוו מיט די האפינונג צו חשי״ת אז ער וועט מיר נאך העלפן, און איך וועל דערגרייכן מיין ציל. אין דבר העומד בפני הרצון!

אייער גיטרייע און איבערגיגעבינע **שרה מ.**

הארכיון היהודי

הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 18 מתוך 20

פון דער בנות־צענטראַלע

אויפקלערונג

צייט צו צייט באַקומען מיר בריוו מיט פאַרשידענע פּרעטענציעס און וואורפן, מע פאַרלאַנגט פון אונדז א און די פאַרלאַנגער. מיינען, אַז מיר ן אַלץ בכוח און גיבן זיך נישט אָפּ שום דין וחשבון פון אונדזערע באַשרענקטע מעגלעכקייטן.

ט־זשע אַלע וויסן מהיום והלאה, אַז ונדזער צ. ס. האט נישט קיין שום הכנסה-קוועלים נאר פון דעם, וואָס די אָפּטיילונגין גיבן צושטייער. נאָך אַ בי־לאַנס פונים לעצטן יאָר האט זיך ארויסגיוויזן אַז די הכנסות האָבן קוים ביקלעקט אויף די הוצאות פון ביורען, פּאַ ט-פּראָפּאַגאַנדע, אָרגאַניזירונג פון קאָנפערענצן א. א. וו. די לייטונג פון צ. ס. אַרבּיט אָן שום באַלוינונג פאַר דער טירחא, ווייל ס־איז נישטאָ, און דעריבער קען מען אונדז בשום אופן נישט מאַכן קיין פאַרוואורפן.

איר זאָלט וויסן, אַז אין דער זעלבער צייט ווען די וואָס פירן אַנדערע באַוועגונגען באַקומען דערפאַר זייער שכר, אַרבּיטן מיר איבער די כוחות אָן שום באַצאָלונג. עס זענען אַלזא אומבאַגרינ־דיט אַלע אַרט אַזעלכע פאַרוואורפן און מיר וועלן אויף זיי בכלל נישט ענט־פערן. מיר טון פאַר דער זאַך אידעאַ־ליסטיש און דער חוב פון די גרופּן צו האָבן צוטרוי און פאַרשטענדיניש דער־פאַר.

געגנזייטיק לויט דערפילטע התחייבותן קענען מיר דינען. די אָפּטיילונגען, וואָס טון זייערע פליכטן קענען מיר זיי געגנ־זייטיק העלפן. די וואָס טון נישט זייערע פליכטן, זיי, קענען מיר ביים בעסטן ווילן מיר גאָרנישט אַ קייגנקומען.

באַזוך פון ה׳ עדווין סע־מיועל אין דער לאָדזשער בנות־הכשרה

זונטיק ז׳ תשרי האט די לאָדזשער בנות־הכשרה באַזוכט דער וויצע דירעקטאָר פון דעם אימיגראַציע-דע־פּאַרטאַמענט פון דער ארץ־ישראל-רע־גירונג אין ירושלים ה׳ עדווין סעמיועל, (אַ זון פון גיוו. נציב הערבערט סעמועל), ה׳ סעמועל האט באַגלייט דער ענגלי־שער קאָנסול אין וואַרשע האַמילטאָן, מיטגליד פון דער אַגענץ דעפּ. גרינבוים דיר. פון צענטראַלן פאַל. אַמט אינזש. רייס א. א.

ה׳ סעמיועל איז אויפגינומען געוואָרן דורך ה׳ רעד. פרידנזאָן, דיר. ג. בער־לינער און רעד. מ. קעניג. נאָך אַ לע־גערער באַגריסונג פון פרל. שטאָקהאַ־מער האָבן די געסט זיך אויסגיפרעגט וו.. .גן מצב פון דער הכשרה און אויס־גידרוקט זייער אַ:ערקענונג פאַר דער מחנה.

דערנאָך האט ה׳ פרידנזאָן אָפּגיהאַלטן אַ לענגערן גישפרעך מיט ה׳ סעמיועל און פאַר אים רעפערירט וועגן דער בונת-באַוועגונג און אירע גראַנדיע ע מעשים. ה׳ פ. האט אין נאָמין פון דער באַוועגונג גיפאָדערט צו באַשטימין ספּע־ציעלע פרויען־סערטיפיקאַטן פאַר די הכשריסטינס.

ה׳ סעמיועל האט צוגיזאָגט פאַרצושטעלן די פאָדערונגען פון „בנות" פאַר דער ארץ-ישראל-רעגירונג, און ה׳ גרינבוים האט מבטיח גיווען אין נאָמין פון דער אַגענץ דאָס אונטערשטיצן.

וועגן דער תרומת־חברה־אַקציע

*

עס ליגט אַ חוב אויף יעדער אָפּטיילונג תיכּף ומיד צו פאַרענדיקן די ת״ח אַקציע. דערביי באַטאָנען מיר, אַז ת״ח איז נישט אָפּהענגיק אין הכשרה, ווייל אין פּרינציפּ ווערט נישט אַנערקענט קיין אָפּטיילונג, וואָס צאָלט נישט ת״ח און אַזעלכע אָפּטיילונגען וועלן זיין אויסגישלאָסן פון דער באַוועגונג. אין אַלע אגודה־אינסטאַנצן ווערט מען זייערס קיין בריוו און ז אקומענט נישט אָנער־קענען און אַ פּשוטא, אַז זיי וועלן זיך נישט קענען באַטייליקן אין אונדזער לאַנדעס־קאָנפערענץ, וועלכע וועט פאָר־קומען דעם היינטיקן ווינטער. תרומת־חברה, דאָס איז דער ערשטער תנאי פון צו זיין פאַרבינדן מיט דער צענטראַלע און מיט דער אגודה־וועלט. דאָס געלט פון ת״ח מוז גישיקט ווערן אויף דער קאָנטע פּ. ק. א. 67.795.

דער גורל אויף די פּרעמ־יעס פון תרומת־חברה

פינקטלעך דאָנערשטיק פּ׳ תולדות ראש חודש כסלו, 8 ליסטאָפּאַד וועט אין לאָדזש פאָרקומען דער גורל אויף די פּרעמיעס פאַר די זאַמלער פון תרומת־חברה פון יאָר תרצ״ה, די פּרעמיעס זענען: א) 3 פּערזאָן אויף הכשרה אָן אָפּצאָל, ב) 3 פּערזאָן צו אַ האַלבן פּרייז ג) איין סטיפּענדיע אָנגי־נומען צו ווערן אין קראָקעווער סעמי־נאַר צו אַ האַלבן פּרייז. אינים גורל אויף די פּרעמיעס גייען אַריין נאָר די וואָס האָבן גיזאַמלט 50 גילדן און האָבן אָפּגישיקט דאָס געלט ביז כ״ז מרחשוון.

אינטערוועניץ פאַר בנות־חברות בנוגע עלי׳

אונדזער סעקרעטאַריאַט אינטערווינירט פאַר בנות־חבירות דורך זיינע פאַרש..טער אין דער וואַרשעווער ארץ־ישר..־צענטראַלע און די אינטערווענצן ווער.. אָפט גינסטיק דערלעדיקט. די אינט..רווענצן זענען אָבער נוגע נאָר אַזעלכע וואָס האָבן חתונה גיהאַט מיט הכשריסטין און ס־קומט זיי אָן שווער צו באַקומען אַ סערטיפיקאַט. ווען די פרוי פונים הכש..יסט גיהער צו „בנות" און ווער שמועסט נאָך, אַז די פרוי איז אַנ־אַקטיוו-טעטיקע חברה אין „בנות" און אונדזער צענטראַלע ווייס פון איר טעטיקייט, באַמיען מיר זיך פאַר איד מיט אַלע כוחות.

אונדזער סעקרעטאַריאַט אינטערווינירט אָבער נאָר פאַר חברות פון אַזעלכע אָרגאַניזאַציעס, וואָס זענען דיסציפּלינאַ־ריש אין אַלע ענינים.

פאַר קיין זעלבסטשטענדיקע פרויען־סער־טיפיקאַטן אינטערווינירן מיר נישט, ווייל אַזעלכע אויב זיי וועלן זיין, זענען זיי באַשטימט נאָר פאַר הכשריסטינס. ביים פאַרלאַנגען אַנ-אינטערווענץ דאַרף אַלץ גישריבן ווערן בפירוש און ס-מוז ביי־גילייגט ווערן פּאָסט-מאַרקן פאַר ...גילדן.

...עגן אַרויסגעבן באַ... קונגין

...באַקאַנט דאַרף יעדע אי... וואָס וויל פאָרן אויף איר מאַנס ...סער־...יקאַט האָבן אַ באַשטעטיקונג פון דער „בנות", אַז זי איז אַ מיטגלידערן. לעצ־טנס האָבן אָבער גיטראָפן פאַלן, אַז אָרגאַניזאַציעס האָבן אַרויסגיגעבן באַ־שייניקונגין אַזעלכע, וואָס זענען דערצו נישט ראוי. מיר מאַכן דעריבער אויפ־מערקזאַם, אַז פון היינט אָן זאָלן זיך נישט ווטגן אַרויסצוגעבן אָרגאַניזאַציעס באַשטעטיקונגין נאָר אַזעלכע, וואָס זע־נין לפּחות אַ גאַנץ יאָר אַ מיטגליד אין „בנות" און בכלל דערצו ראוי.

מיר זענען מתרה די נישט-דיסציפּלינירטע אָרגאַניזאַציעס און די אַלע, וואָס וועלן אַרויסגעבן נישט ריכטיקע באַ־שטעטיקונגין, אַז מיר וועלן אַזעלכע נישט נאָר נישט העלפן. נאָר נאָך ג... זיי אַרויסטרעטן.

פאַרבאַנד פון הכשריסטינס

די בנות־חברות וואָס האָבן שוין גיענ־דיקט די הכשרה סיי אין וואַרשע, סיי אין מלאווע פאָדערן מיר אויך צו־צושיקן דירעקט אין אונדזער צ. ס. אויף אַ באַזונדער פּאָסט-קאַרטל זייער נאָמין און אַדרעס, כדי צו באַקומען די מאַטעריאַלן זיך אָנצושליסן אין הכשרי־סטן־פאַרבאַנד. די וואָס וועלן זיך נישט אָנשליסן אין פאַרבאַנד נעמין מיר אַראָפּ פון זיך דאָס אחריות פאַר זיי.

וועגן בית־יעקב־זשורנאַל

מיר דערמאָנען דאָ נאָך אַמאָל: אָרגאַ־ניזאַציעס וואָס פאַרשפּרייטן נישט אַמווייניקסטנס 10 עקז. ווערן נישט פאַר רעכנט פאַר קיין דיסציפּלינירטע אָרגאַ־ניזאַציעס. דאָס זעלבע אויך אַזעלכע וואָס צאָלן נישט אָפּ רעגולער די חובות פון זשורנאַל. אָרגאַניזאַציעס וואָס ציילן אַ גרעסערע צאָל חברות מוז כאָטש אויסמאַכן 1 עקזעמפּלאַר אויף יעדע צוויי חברות. מע דאַרף זיך אויך נישט באַגניגן לאָזן מי... פאַרשפּרייטן גלויז ...חברות; די פאַרשפּרייטונג ...צווישן עלטערע שילערינס צווישן ...די... יידישע פרויען.

...אַלט זיך נישט פאַר גרינג די פאַר־...ייטונג פון זשורנאַל. ווייל אָן דעם ...ערליר... מיר די כוחות און מיר ווערן אין גאַנצן בטל און באַטראַכט פאַר גאָר נישט חלילה.

וועגן נייען הכשרה־קורס אין לאָדזש

דערמיט זענען מיר מודיע, אַז מיר וועלן נישט געבן קיין שום אינפאָרמאַציעס און קיין שום תשובות וועגן דעם נייען הכשרה-קורס, נאָר די אָרגאַניזאַציעס וואָס וועלן שוין האָבן דערלעדיקט תרומת-חברה פאַרן יאָר תרצ״ה. אַלע בריוו וועגן הכשרה פון די אָפּטיילונגין, וועלכע האָבן נאָך נישט איינגישיקט דאָס געלט פאַר ת״ח פון צ״ה, בלייבן אָן ענטפער און ס-איז אַ שאָד זייערע פּאָסט־קאָסטן.

די שטעט, וואָס וועלן האָבן געצאָלט 50 גילדן פאַר תרומת וועלן קענען זוכה בגורל זיין פון די פּרעמיעס.

נאָר פון די שטעט וואָס וועלן ביז ראש־חודש כסלו האָבן אָפּגישיקט פאַר תרומת־חברה — וועט אָנגינומען ווערן אין דער בנות־מחנה. פאַר אַנדערע זענען מיר נישט פאַראַנטוואָרטלעך!

הודפס מתוך הארכיון היהודי

Opłata pocztowa uisz

פרייז 80 גראשן.

3AJS JAK 934 zesz

Adres Redakcji: „BAJS JAKOW" Łódź, Kilińskiego 44.

ארכיון אסופות

תמיד צו אויף וואס איר שיקט דאס געלט!

א בליענדע צוקונפט, א שפע פון ברכה און צו־פרידנהייט ווינשט איך מיין ליבן ברודער **שלום בלאך** און מיין צוקונפטיקע שוועגערין לערערן **יוטא בלום** צו זייער [illegible]לאבונג. זאל דער שטערן פון גליק אייער [illegible]בנס־וועג באלויכטן.

סענדזישאוו. **חנה בלאך.**

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער גיוו. לערערן פרל. **לאה קויפטייל** צו איר תנאים שרייבן מיט ה' **ווינציקסטער** איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער הויז אויף די בערג [illegible] און ירושלים.

בנות [illegible]ראל,

לענטשיץ. **לערערן [illegible]**

מיינע ליבע חברות אויס [illegible]

פ. טאוב און פרל. **ש. זילבערבער[illegible]** ווינטש איך צו זייער חתונה א הערצלעכ[illegible] טוב און א גליקלעכע צוקונפט.

וולאצלאוועק־ווירושאוו. **ש. ז[illegible]**

אונדזער ל. חברה פאריזיצו[illegible] פון אונדזער „בנות" פרל. **חנה אייזנער** מיט ה' **זיידעל** (קאליש), ווי אויך פרל. **ראצע פאנטעל** דעם בעסטן מזל־טוב און אייביקע צופרידנהייט ווינטשט

לערערן ש. זשימנאוואדא,
בנות אגודת ישראל,
פרויען־פארבאנד,
יוגנט־גרופע ביי בא"י

ווירושאוו. **און אלע גרופן ב"י.**

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער ליבע בנות־חברה **שרה גאצמאן** (טורעק) צו איר פארלאבונג מיט ה' **נתן לענטשיצקי** (קאליש). זאל אייער נייער לעבנס־וועג זיין גיקרוינט מיט ערפאלג און זייט זוכה צו בויען אייער צוקונפט אויף די בערג פון ציון און ירושלים.

בנות־אגודת־ישראל,
לערערן דבורה פרוזשיינסקא,
פאלע שטארקמאן, שוו. גאצמאן,

טורעק. **פאמיליע קירשבוים.**

די הארציקסטע מזל־טוב־וואונטשן צו דער חתונה פון **רבקה איינפעלד** (פלאצק) מיט ה' **איינפעלד** (סקערניעוויץ). אייער בונד זאל פארזיגלט ווערן פון ג—ט ב"ה אלס קשר של קיימא ויזכו לבנות ביתם „בית יעקב" ברוח ישראל סבא על הרי ציון וירושלים.

לאה האנדעלסמאן.

וולאצלאוועק־באדזאנאוו.

[illegible] ג. גערשט.

[illegible]טיפסטן הארצן ווינטשן מיר מזל־טוב אונדזער ל. און זייער ג. לערערן פרל. **א. מארעק** צו איר תנאים שרייבן מיט ה' **פ. לעדערמאן** (זשיכלין). אייער צוקונפט זאל זיין גיבענטשט מיט מזל־טוב און הערשן זאל ביי אייך תורה וגדולה במקום אחד.

בנות־אגודת־ישראל,
קוטנע. **יוגנט „בנות",**
עלצטער קורס ב"י שילערנס.

צו דער פארלאבונג פון אונדזער ח' און טיכ־טיקע חברה **רייזל זיידמאן** מיט ה' **חיים ישראל מיגדאל** (אויס פארצעוו) ווינטשן מיר א הערצלעכן מזל־טוב. גליק און צופרידנהייט זאל אייך תמיד באגלייטן. זייט צו בויען אייער הויז אין גייסט פון ישראל־סבא אויף די בערג פון ציון.

בנות אגודת [illegible]
[illegible]ן איזראעל[illegible]

[illegible]ציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אונד[illegible] [illegible]ערגיגעבינע און טיכטיקע בנות־ח[illegible] **[illegible]לענטשיצקא** צו איר פארלאבונג [illegible] ה' **שמעון באהא[illegible]יער** (אוניעוו). מי[illegible] ווינטשן איר פיל גליק און צופר[illegible] זאל ז[illegible] תמיד באגלייטן און בויט בקר[illegible] צוקונפט גליקלעך אויף די בערג פון [illegible]

אוניעוו. **בנות אגודת יש[illegible]**
יונגע גרופע, לערערן טאובע[illegible]

אויך איך ווינטש דיר מזל־טוב

אוניעוו. **[illegible]ייזל אלטבעקער.**

מזל־טוב

אונדזער ח' לערערן און שטאלצע קעמפערן פאר אונדזער אי[illegible]עע פרל. **יוטא* בוים** (לענטשיץ) צו איר תנאים. דעם בונד אייערן זאל השי"ת באגליקן און אייער לעבנס־וועג זאל מיט צופרי־דנהייט און יראה באצירט זיין. איר זאלט אייער צוקונפט אין דעם אידעאל פון דער תורה אויפן הר ציון בליען, וועט אייך ג—ט מיט זיין חסד בצשאנקען און אייער מזל וועט ווי די זון שיינען.

בנות אגודת ישראל,
סענדזישאוו. **בית־יעקב שילערנס.**

צו דער פארלאבונג פון אונדזער חברה **פייגע וואנדערער** ווינטשן מיר א הערצלעכן מזל־טוב.

ניי צאנז. **בנות־אגודת־ישראל.**

א הערצלעכן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער איבערגיגעבענע בנות־חברה־פרל. **שבע גאלדוואסער** צו איר פארלאבונג מיט ה' **הערש לעווקאוויטש.** ברכה און גליק זאל אייער נייעם לעבנס־וועג תמיד באגלייטן.

לערערן שרה זאמארסקא

אלעקסאנדער. **בנות־אגודת־ישראל.**

א הארציקן מזל־טוב אונדזער איבערגיגעבענע פרעזעסן און לערערן פרל. **לאה קויפטייל** צו איר תנאים. א סך, א סך פרייד און דער עיקר א תוכן אין דיין נייעם לעבנס־וועג ווינטשן מיר זיך ביי דיר צו גיפינען.

בנות־אגודת־ישראל,

טארנע **בית־יעקב, בת"י,**

פיל הארציקן מזל־טוב ברכות ווינטשן מיר אונדזער ברודער **חיים קויפמאן איצקאוויטש** צו זיין תנאים מיט פרל. **שרה מרים ריטשקו** (סלופצע). זאל עושר ואושר אייך תמיד באגלייטן און בויט אייער הויז אינים תורה גייסט אויף די בערג פון ציון וירושלים.

רחל, מלכה און חי' איצקאוויטש.

קאליש.

ברכת מזל־טוב חמה ולבבית אני מברכת חברתי היקרה מרת **איטא בוים** לבואה בברית האירושין עם מר **שלום בלאך.**

ברעזוב. **מ. ראטה.**

א ברכה־פולן מזל־טוב און אייביקע צופרידנהייט ווינטשן מיר אונדזער גיוו. פירערן און ל. פריינדן לערערן פרל. **ר. לויפער** (קראקע) צו איר פארלאבונג מיט ה' **צבי ווינגער** (סקאלע), אייער עתיד זאל זיין באשטראלט מיט ליכט פון ישראל.

רייזשע ארנשטיין,
שוועסטערן חי' רעכיל און חנה

אזשאכאוו. **בירענצווייג.**

א הערצלעכן מזל־טוב ווינטש איך דיר מיין ליבסטע פריינדן **חנה וואוידיסלאווסקא** צו דיין חתונה מיט ה' **יהודה מאיר אבראמאוויטש.** זאל אייער צוקונפט זיין א גליקלעכע און צופרידינע.

ווארשע. **בריינדל קלעפפיש.**

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר דיר, אונדזער ליבע און אקטיווע חברה חי' **יוטא פרזשעמיסלאווסקא** צו דיין תנאים מיט ה' **יצחק פרץ איילפישער,** ווי אויך הארציקע גיזעגנונגס־ברכות די חברה **שרה אסתר פרזשיבילסקי** צו איר אפפאר קיין ארץ־ישראל. תהי' דורכם סוגה בשושנים, ויאיר מזלכם כשמש בצהרים.

בנות־אגודת־ישראל,
שושנה־פארבאנד, בתיה־פארבאנד,

בעלכאטאוו. **לערערן לאה ברויער.**

אכטונג!

וועגן שיקן געלט

אלע געלטער ביז 15 גילדן קען מין שיקן אן שום צוצאלן דורך

Przekaz Rozrachunkowy
Kartoteka 15.
Łódź, Administr. „Bajs Jakow".

אזא פשעקאז באקומט מין אין פאסט־אמט פאר 1 גראשן.

גרעסערע סומעס שיקט דורך פ.ק.א. 67.795

אנאנסן וואס ווערן נישט פריער־אויס באצאלט, ווערן נישט גידרוקט!

די הארציקסטע גליק־וואונטשן און מזל־טוב אונדזער הויכגישעצטע און ל. לערערן פרל. **יוטא בוים** צו איר פארלאבונג מיט ה' **שלום בלאך** זייט זוכה צו בויען אייער עתיד אויף די בערג פון ציון גיקרוינט מיט גליק און אייביקע צופרידנהייט.

ציעכאנאוו **בנות־אגודת־ישראל,**
פרוי מרים קלעניעץ, פרוי אלבעק,
הענדל רוטא, ריבטשע קלעניעץ.

דעם טיפסטן מיטגיפיל דריקן מיר אונדזערע חברות די שוועסטערן **גערטלער** צום פריצייטיקן טויט פון זייער גיליבטער מוטער ע"ה. אין דער ארבעט פאר אונדזער אידעאל זאל אייך גאט טרייסטן.

כענטשין **בנות אגודת ישראל**
צעירות „בנות"

דעם טיפסטן מיטלייד דריקן מיר אויס אונדזער ל. פירערן **אדל נייפעלד** צוליב דעם פריצייטיקן טויט פון איר גיליבטן ברודער ע"ה. גאט זאל דיך טרייסטן צוזאמען מיט די אבלי ציון.

יאווארזנע **דיין גרופע**

דעם טיפסטן מיטגיפיל דריקן מיר אונדזער חברה **צירל יאכימאוויטש** צום פריצייטיקן טויט פון איר גיליבטער מוטער ע"ה. זאל דיך השי"ת טרייסטן מיט די אלע וואס טרויערן אויף ציון און ירושלים און דו זאלסט שוין מער פון קיין צער נישט וויסן.

שעראדז: **בתיה, עזרה,**
שרה וואלדמאן
ב"י לערערן: רחל קייראוויטש

אונדזער טיפסטן מיטגיפיל דריקן מיר אויס איבערגיגעבענע חברה **אדל נייפעלד** און **פאמיליע נייפעלד** צוליבן פריצייטיקן פון איר גיליבטן ברודער און זון ע"ה, צווישן די אבלים ציון זאלסט די טרייסט גיפינען.

יאווארזשנא **לערערן חי' גאלדפאדן**
גרופע אמונה, בנות־אגודת־ישראל

דעם טיפסטן מיטגיפיל דריקן מיר אויס אונדזער טיפסטן מיטגיפיל דריקן מיר אויס אונדזער חברה **אדל נייפעלד** צוליבן טויט פון איר ברודער ע"ה. אין דער ארביט פאר אונדזער אידעאל זאל זי טרייסט גיפינען און זי זאל מער פון קיין צער נישט וויסן.

יאווארזנא **רייזל רבקה הודא,**
רייזל גאטליב

דעם אויפריכטיקסטן מיטגיפיל און ווייטיק־ליכסטן שמערץ דריקן מיר אונדזער טרייע איבערגיגעבענע פארוואלטונגס־מיטגלידערן חברה חי' **שיכטער** צום טויט פון איר מוטער ע"ה. זאל דיך דער אלמעכטיקער טרייסטן בתוך שאר אבלי ציון ולא יה' עוד שוד ושבר בגבולך.

שידלאוויצע

פארוו. און בנות־אגודת־ישראל
לערערן רבקה ראזענבערג־הארוויץ.

אבאנאמענטס־פריין

א יאר — 7 גילדן. א האלב יאר 4 גילדן.
א פערטל יאר — 2 גילדן.

אנאנסן־פריין

א גאנצע זייט — 200 ג. א האלבע זייט — 100 ג.
א פערטל זייט — 50 ג. א אכטל זייט 25 ג.

גיזעצט ביי מ. ראזענשטיין פיעטרקאוו פל. טריבונאלסקי 4

א גראטולאציע ביז 20 ווערטער 3 גילדן געלט פאר אנאנסן פריער אויס.

Red. i Wyd. Luzer Gerszon Frydenzon. Nakł. Centr. (B. A. J.) Agudas Israel w Polsce. Druk. J. Djament Łódź, Kilińskiego 50

הודפס מתוך הארכיון היהודי